

*Jubileusz
70-lecia urodzin
Profesora
Włodzimierza Sedlaka*

**biuletyn
kwartalny
radomskiego
towarzystwa
naukowego**

BIULETYN
KWARTALNY
RADOMSKIEGO
TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO

Kolegium Redakcyjne

MAREK BIELSKI, STANISŁAW CIEŚLIŃSKI przewodniczący, ZOFIA CZEMPIŃSKA, JAN FRANECKI, ANTONI JAROSZ, GRAŻYNA KABZA sekretarz, HELENA KISIEL z-ca przewodniczącego, LEON NAWROCKI, HENRYK NUROWSKI, STANISŁAW OŚKO z-ca przewodniczącego

Redaktor zeszytu

doc. dr hab. STANISŁAW CIEŚLIŃSKI

Redaktor techniczny

Jerzy Grochowicki

Korekta:

Anna Chmielewska

Wydawca:

RADOMSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE W RADOMIU
26-600 RADOM, RYNEK 1

Od Redakcji

Z okazji jubileuszu 70-lecia urodzin księdza prof. dr hab. Włodzimierza Sedlaka, długoletniego członka Radomskiego Towarzystwa Naukowego, odbyła się w siedzibie Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Radomiu w listopadzie 1981 r. skromna uroczystość — spotkanie Jubilata z Zarządem Towarzystwa.

Wówczas to z inicjatywy prezesa Zarządu dr Stanisława Ośko zrodziła się myśl przybliżenia społeczeństwu Ziemi Radomskiej sylwetki Profesora, którego życie i działalność dydaktyczno-naukowa oraz społeczna wiążą się nierozdzielnie z tutejszym regionem.

Z myślą więc o realizacji tego zamierzenia podjęto w niniejszym zeszycie Biuletynu Kwartalnego RTN próbę przedstawienia Czytelnikom w najogólniejszych zarysach ogromnego, zróżnicowanego i zarazem bardzo oryginalnego dorobku naukowego jak też ciekawych koncepcji badawczych Jubilata.

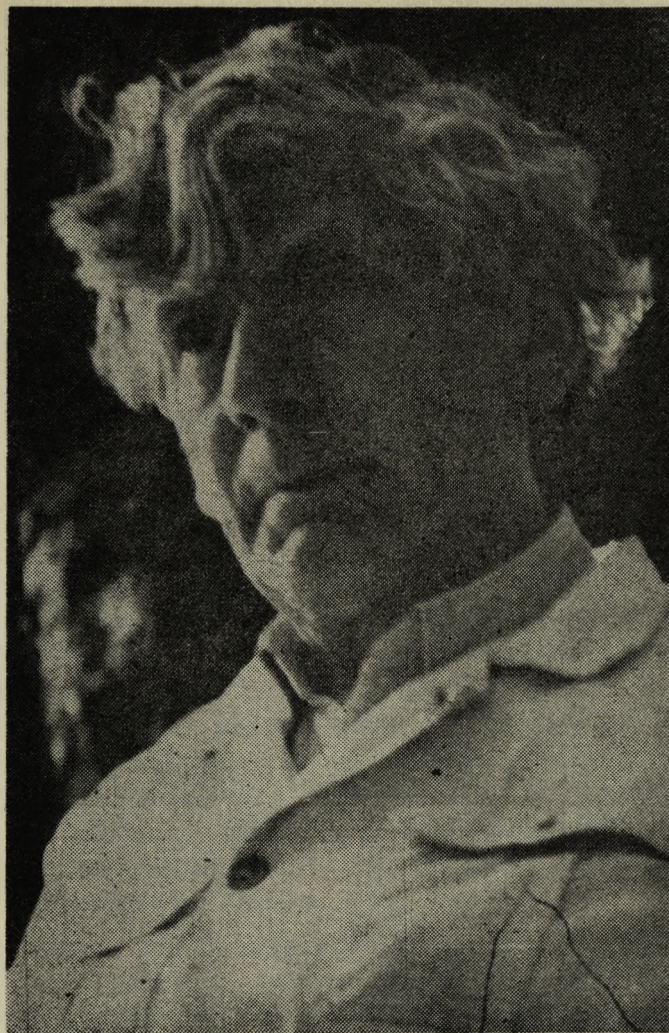
Tym skromnym wydawnictwem chcemy więc wyrazić nasze uznanie, wdzięczność i szacunek dla Osoby Profesora, a jednocześnie podziękować Mu za długoletnią współpracę i działalność na rzecz Radomskiego Towarzystwa Naukowego. Zdajemy sobie jednocześnie sprawę z ogromnych trudności a nawet niebezpieczeństw jakie rodzą się przy wszelkich próbach zwięzłego przedstawienia nowych, oryginalnych i interdyscyplinarnych koncepcji i teorii Profesora, zrywających z utartymi w naukach przyrodniczych schematami i sposobami patrzenia na procesy życiowe oraz strukturę żywej materii.

Na treść I części zeszytu poświęconej Jubilatowi składa się kilka artykułów. Zamierzeniem trzech pierwszych z nich jest próba przybliżenia Czytelnikom sylwetki Profesora jako badacza i uczonego, Jego postawy i stosunku do utartych kanonów w naukach przyrodniczych, a także przedstawienia zarysu problematyki badawczej, najważniejszych Jego koncepcji i osiągnięć naukowych. Kolejne dwa artykuły autorstwa Jubilata dają Czytelnikowi sposobność zapoznania się nie tylko z merytorycznymi kwestiami w nich poruszonymi, ale przede wszystkim z charakterystycznym dla Profesora Sedlaka odmiennym od tradycyjnego sposobem patrzenia i ujmowania zagadnień. Całość zamyka pełny zestaw publikowanych prac naukowych Jubilata.

Zywnym głęboką nadzieję, mimo niedoskonałości naszego przedsięwzięcia, na życzliwe przyjęcie zarówno przez Jubilata, jak i Czytelników, zaprezentowanej formy i sposobu upamiętnienia jubileuszu.

Część II zeszytu zawiera kolejne wydawnictwo o charakterze ciągłym jakim jest Bibliografia województwa radomskiego za lata 1979—1980 w opracowaniu zespołu.

Radom, maj 1982

Jan Willeu

Prof. dr hab. Włodzimierz Sedlak
fot.: Joanna Kalisz

70 rocznica urodzin
Profesora Włodzimierza Sedlaka

MAREK BIELSKI

O NOWĄ WIZJĘ CZŁOWIEKA

„Najważniejsze,
nie bać się własnych myśli”

Włodzimierz Sedlak

Właśnie powyższe stwierdzenie wybrane na motto artykułu, wydaje się być dla Księdza Profesora Włodzimierza Sedlaka, swoistym imperatywem, nakazującym mu docierać w swych badaniach nade wszystko do tego, co w znacznym stopniu stanowi „terra incognita” współczesnej nauki. Profesor Sedlak należy do jak się okazuje niezbyt licznego grona badaczy, których teorie budzą ożywione dyskusje zarówno wśród naukowców, jak i szerszego kręgu ludzi, zainteresowanych tym, co ogólnie i umownie nazwać można, nowym, par excellence oryginalnym spojrzeniem na rzeczywistość i człowieka.

Twórca pojęcia *homo electronicus* głosi poglądy, proponuje koncepcje, przedstawia hipotezy, wygłasza opinie, wreszcie formułuje teorie, które bulwersując bez wyjątku wszystkich, przysparzają mu w równym stopniu gorących zwolenników, jak i niemniej zagorzałych przeciwników. Teoria Włodzimierza Sedlaka, znana już szeroko w kraju i poza jego granicami, jako bioelektronika, wzbudza wyjątkowo namiętne spory, stając się przedmiotem diametralnych sądów i ocen. Z jednej strony entuzjazm, pełna aprobata dla wizji nakreślonej przez Profesora, zaś z drugiej sceptycyzm, a nawet próba bezpardonowej dyskredytacji. I taką recepcję swych propozycji badawczych uznaje Włodzimierz Sedlak za naturalny stan rzeczy: „gdybym nie miał przeciwników, to bym tak głęboko nie myślał”¹. Towarzyszy mu

¹ S. Zieliński, *Bibliografia prac drukowanych Włodzimierza Sedlaka, 1958—1981*. Zob: artykuł zamieszczony w niniejszym Biuletynie poz. 225.

zatem przekonanie, skądinąd ze wszech miar słuszne, jak tego dowodzi historia, iż naprawdę niezwykle trudno dokonywać odwracania schematów myślowych w nauce. Nazywa to walką z tradycyjną wyobraźnią uczonych, a wynikające stąd trudności uważa za „czysty zysk, bo one dynamizują człowieka”².

Dokonując nader ważkich „pojęciowych przegrupowań” (termin za pożyczony od Profesora) wyraża zdanie, iż „...tylko anarchia w nauce posuwa ją naprzód. Konformizm nigdy.” — dodając żartobliwie: „U mnie nie ma napisu: uprasza się o ciszę, bo tu się udaje, że się myśli”³.

Nie ukrywając, że Jego pasją jest obalanie legend, burzenie autorytetów, demitologizowanie wszelkich „niepodważalnych” naukowych konstatacji, skromnie oświadcza, „akceptacja bioelektroniki jest raczej uznaniem nowego pola pracy otwierającego się przed biologią, niż zdefiniowaniem w zupełności teorii naukowej”⁴, będąc jednocześnie całkowicie przekonany, że „bioelektronika stwarza podstawy dla rozwoju nowych kierunków wiedzy o przyrodzie, czy się to komu podoba czy nie”⁵.

Brak właściwego podejścia do intelektualnych propozycji wydaje się tu stanowić główne źródło nieporozumień. Nie sposób w tym przypadku dokonywać konwencjonalnego wystawiania cenzurki, mając na uwadze li tylko i wyłącznie zrutynizowane orzeczenie o ich prawdziwości, zawyrokowane na podstawie znajomości dotychczasowego stanu wiedzy. Główne zarzuty stawiane Profesorowi Sedlakowi, jako twórcy bioelektroniki, ograniczają się w przeważającej mierze do stwierdzenia, że na poparcie swoich tez nie wykonał sam żadnego doświadczenia, a te przeprowadzone przez innych, wcale nie mogą być podstawą do wysuwania wniosków, że elektroniczne procesy kwantowe leżą u podstaw życia i stanowią klucz do wyjaśnienia procesów życiowych.

Jeden ze znanych dziennikarzy zajmujących się popularyzowaniem osiągnięć nauki, Wiktor Osiatyński, w taki sposób próbował wyważyć wszystkie za i przeciw:

„Biochemicy nawet nie dyskutują z Sedlakiem, bo — jak twierdzą — w ogóle nie ma o czym dyskutować. Sedlak nie robi doświadczeń, więc nie można przyjąć jego wyników ani też wytknąć mu konkretnych błędów. Ma idée fixe i bierze z biologii oraz fizyki to, co mu się z tą ideą kojarzy, budując na tej podstawie od razu szeroką teorię. W rzeczywistości jednak i w biochemii i w fizyce wciąż jeszcze trwają spory co do tego, w jakim zakresie związku organiczne rzeczywiście są półprze-

wodnikami. Niemal nic także nie wiadomo na temat konkretnego wpływu elektronów w związkach organicznych. Tymczasem Sedlak traktuje to wszystko jak rzeczy dowiedzione...”⁶

Argumenty przeciw w pozostałych aspektach szczegółowych formułowane są na podobnych zasadach, i w tym miejscu przytacza — nie ich mijałoby się z celem. A jakie argumenty są za teorią?! Mogą się one wydać „nienaukowe”, ale:

„Przeciwko Sedlakowi przemawia statystyczne prawdopodobieństwo, za nim — niemal cała historia nauki (podkreślenie — M.B.) (...) Nikt nie rozumiał Kopernika i Galileusza podczas ich życia, Einstein kiedyś pytał o to, gdzie jest ten drugi, co go rozumie. Ale historia przyznała im rację. (...) Za sto lub więcej lat, gdy elektromagnetyczne cechy życia będą już oczywistością, jakiś historyk nauki wyciągnie zakurzoną książkę Sedlaka i ze zdumieniem przeczyta, że gdzieś w Radomiu pewien wizjoner opisał wszystko, co dopiero później zostało udowodnione.”⁷

I w tym momencie uświadomiamy sobie, że w przypadku polskiej bioelektroniki stworzonej przez Włodzimierza Sedlaka, cały zespół pytań, czy nazwijmy je inaczej — wątpliwości — powinien także zostać „oczyszczony” z klasycznych stereotypów myślowych. Po prostu, należy bioelektronikę rozpatrywać w innych kategoriach, w innym wymiarze. Teksty pisane przez Profesora zawierają nie tylko sumę przemysłów z dziedziny przyrodoznawstwa. Zawierają one posłanie humanistyczne. Książka Sedlaka prezentująca nową naukę, która pozwala nam inaczej odczytać człowieka i rzeczywistość jest także moralistą. Swoją koncepcję życia popularyzuje zarówno poprzez sensu stricto prace naukowe, jak wypowiedzi w innej formie. Jego eseje, np. „Dynamika życia”⁸ oraz wypowiedzi na łamach prasy (por. np. odpowiedź na ankietę: intelektualności wobec problemów współczesnego świata⁹) świadczy dowodnie, że ich autor nie zamyka się w świecie własnych, bardzo specjalistycznych, dla nieprofesjonalistów niezrozumiałych problemów naukowych, lecz pragnie zwrócić uwagę współczesnego człowieka na złożoność, a zarazem prostotę tak jego samego, jak i otaczającej go rzeczywistości.

Osoba Księdza Profesora Włodzimierza Sedlaka znana jest członkom Radomskiego Towarzystwa Naukowego. Profesor również jest wieloletnim członkiem tegoż Towarzystwa. Wygłasza odczyty, drukuje swe artykuły w Biuletynie Kwartalnym RTN.

⁶ W. Osiatyński, *Poezja nauki*. „Kultura” z 18 maja 1980, s. 4.

⁷ *Ibid.*

⁸ S. Zieliński, op. cit. poz. 136.

⁹ *Ibid.*, poz. 198.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, poz. 204.

⁵ *Ibid.*, poz. 225, s. 9.

Przedstawmy zatem „*curriculum vitae*” Włodzimierza Sedlaka.

Urodził się 31 października 1911 roku w Sosnowcu w wielodzietnej rodzinie górniczej. Uczęszczał do gimnazjum matematyczno-przyrodniczego w Skarżysku-Kamiennej, gdzie uzyskał w 1930 roku maturę. Jak mówi o sobie, typowa natura introwertyka sprawiła, iż zdecydował się na stan kapłański. Wstąpił do Seminarium duchownego, otrzymując w 1935 roku święcenia kapłańskie. Oprócz przewidzianych programem seminarium przedmiotów żywo interesował się (wykazywał te zainteresowania już wcześniej, w gimnazjum) zagadnieniami z kręgu nauk ścisłych oraz stale pogłębiał swą wiedzę z zakresu humanistyki. Szczególnie zainteresowany był historią i poezją. Po ukończeniu Seminarium otrzymał, wydawać by się mogło, iż tak atrakcyjną, że nie do odrzucenia propozycję wyjazdu za granicę, aby tam kontynuować naukę, koncentrując się na studiach teologicznych. Jednakże młody, bo zaledwie dwudziestoczteroletni ksiądz podejmuje inną decyzję. Postanawia zostać nauczycielem. Początkowo pracuje w szkole podstawowej w Ćmielowie, zaś następnie przenosi się do Sienna. Tu zastaje go wojna. Przez okres okupacji hitlerowskiej przebywa w Siennie, gdzie organizuje i prowadzi komplety tajnego nauczania. Nie sposób nie odnotować, iż od początku 1945 roku, a więc bezpośrednio po wyzwoleniu Ziemi Radomskiej spod hitlerowskiej okupacji, ksiądz Sedlak jest jednym z pierwszych, który organizuje oświatę. Począwszy od szkolnictwa podstawowego po średnie, tak ogólnokształcące, jak i zawodowe. Był nawet zastępcą przewodniczącego gminnej rady narodowej d/s szkolnictwa. Kiedy podjął studia miał już 35 lat. Jak mówił, przed wojną nie miał możliwości studiowania tego, co go bez reszty pochłaniało. Później przyszła czarna noc okupacji niemieckiej. Kiedy maturzyści księdza Sedlaka podejmowali studia, postanowił także je podjąć. Mało tego. Przez pierwsze dwa lata studiów udawało mu się godzić pracę nauczycielską w szkole w Siennie z własną nauką na Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W 1949 roku uzyskuje na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym tegoż uniwersytetu magisterium z antropologii, zaś w rok później magisterium z pedagogiki z fizyką i chemią. Tytuł doktora nauk matematyczno-przyrodniczych otrzymuje na UMCS-ie w 1951 roku.

Decyzją kościelnych zwierzchników ksiądz Sedlak zostaje przeniesiony do parafii N.M.P. w Radomiu. I tu też od 30 lat zajmuje skromne dwa pokoje w budynku parafialnym przy ulicy Sienkiewicza 13.

Główny atut Profesora stanowi interdyscyplinarność. Twierdzi, że interdyscyplinarność w badaniu jest wręcz nieodzowną koniecznością rozwoju wiedzy. Pracując po dwanaście i więcej godzin dziennie zgromadził w swoim domowym archiwum ogromną literaturę z dyscyplin, którymi się zajmuje. W sumie kilka tysięcy pozycji. Dla Profesora stanowi to niezbędny materiał do stawianych hipotez. Nie posiada własnej pracowni, własnego laboratorium, za to niezwykle pilnie śledzi wszystko

to, co aktualnie dzieje się w nauce światowej. I buduje koncepcje, które daleko wykraczają poza to, co zostało sformułowane przez uczonych — eksperymentatorów.

Czym nade wszystko zajmuje się? Biologią. Ale dzisiejsza biologia to ogromny wachlarz nauk. A więc geologia, bo Profesor zainteresowany jest skamieniałym środowiskiem życia. Następnie paleontologia. Z kolei paleobiochemia. Nowa nauka, tak zresztą zatytułował Włodzimierz Sedlak — „*U źródeł nowej nauki*” — swą książkę o tej właśnie dziedzinie. Bowiem jest to nauka naprawdę nowa, dopiero tworzona. Można ją usytuować między geochemią organiczną, biochemią ewolucyjną, paleobiologią, paleobotaniką i paleozoologią, geologią, petrografią skał biologicznego pochodzenia, na koniec — geofizyką.

Ta nowa dziedzina zafascynowała Włodzimierza Sedlaka. Jest nawet zdania, iż archeologia biologiczna jest bardziej pasjonująca niż archeologia kulturowa. I to co najmniej z kilku powodów, wśród których główny — że dotyczy życia „na długo przedtem zanim powstał człowiek”¹⁰

Paleobiochemia najstarszych stadiów życia na ziemi dotyczy roli krzemu, analogonu chemicznego węgla. Próba odtworzenia wstępnego stadium życia oparta została na przeanalizowaniu funkcji krzemu w ewolucji biochemicznej. Temat pracy habilitacyjnej dotyczył „Roli krzemu w ewolucji biochemicznej życia”. Dodać należy, iż jest to dziedzina wiedzy w znacznej mierze wytyczona przez autora. Prowadząc badania nad kambryjskim środowiskiem życia w Górach Świętokrzyskich odkrył faunę, zaliczoną do nowego rzędu *Corallicyathida*. Ta unikalna fauna dolnokambryjska z kwarcytów łysogórskich została przedstawiona na II Międzynarodowym Sympozjum Koralii Kopalnych w Paryżu w 1975 roku, stając się sensacją na miarę światową.

Odkrycie megaskopowych glonów dolnokambryjskich (znowu w Łysogórach — obszar od Świętej Katarzyny do Świętego Krzyża stanowi główny teren badań, jakie Profesor prowadzi tu od ćwierć wieku) pozwoliło na pogłębienie i ugruntowanie teorii o roli krzemu.

Droga naukowa Włodzimierza Sedlaka jest naturalną konsekwencją rozwijania kolejnych pól zainteresowań. Od paleobiochemii do paleobiofizyki. Następnie Profesor idzie dalej. Opierając się na założeniu, że białka są półprzewodnikami formułuje elektromagnetyczną teorię życia. Kolejna naukowa sensacja, kolejne kontrowersje.

Czytając prace Profesora dostrzec można z łatwością, że mając zawsze interdyscyplinarny charakter i dotycząc całej gamy zagadnień z dziedziny biologii, chemii i fizyki, wybiegają poza klasyczne granice tychże nauk, jednocześnie śmiało wkraczając na tereny od lat już tradycyjnie zastrzeżone dla humanistyki.

¹⁰ *Ibid.*, poz. 74.

Należy o tym pamiętać koniecznie. Wtedy to, co prasa polska nazwała „sprawą Sedlaka” jawi się w innym wymiarze, szerszym. W „*Homo electronicus*” czytamy: „Wykazanie się odwagą w określonym momencie jest wielkim zwycięstwem lub wielką klęską. Nie istnieje natomiast spóźniona odwaga — to tylko kalkulacja”¹¹.

I chyba nie rzecz w tym, aby wymierzać sprawiedliwość koncepcjom Włodzimierza Sedlaka. Tym bardziej nie czuje się do tego predystynowany autor niniejszych słów. Oponentom profesora naraziłby się na pewno. Wszak antagoniści jego teorii twierdzą, że wśród zwolenników bioelektroniki znajduje się zbyt wielu nieprofesjonalistów, zaś sama teoria cieszy się większą popularnością dziennikarzy niż biologów.

Ksiądz Profesor Włodzimierz Sedlak nieprzerwanie pracuje nad udokumentowaniem stworzonej przez siebie teorii. O jej prawdziwości jest absolutnie przekonany. Z wrodzoną sobie pogodą ducha może więc wypowiedzieć te słowa: „Prawda jest więc zabawą sporną, dlatego niezwykle intrygującą nigdy rozstrzygniętą do końca, zawsze obciążoną marginesem błędu”¹².

Niezwykle trudno oddać atmosferę, klimat, w jakim pracuje Ksiądz Profesor Sedlak, zaś niewątpliwie jeszcze trudniejszym zadaniem jest zbudowanie ze słów portretu tego uczonego. Dlatego jako ilustrację do powyższego tekstu pragnąłbym przytoczyć fragmenty rozmowy z Profesorem, rozmowy, którą utrwaliłem na magnetofonowej taśmie¹³. Wydaje się, iż magnetofonowy zapis, ta najobiektywniejsza forma przekazu, w większym stopniu niż inne, może przybliżyć Włodzimierza Sedlaka jako znakomitego uczonego i wspaniałego człowieka.

„Nauczyłem się jednej rzeczy w życiu jako przyrodnik. Przyglądać się życiu. Można to czasami nazwać tak, jakby piorun w żabę patrzył uparcie, czy ją trafi, czy nie, ale to cecha przyrodnika. Nawet gdzieś na później prywatnie powiedział, to bezczelne spojrzenie, ale to nie bezczelność, to spojrzenie przyrodnika. Obiekt, który chce się zdefasonować, czelność, to spojrzenie przyrodnika. Obiekt, który chce się sfasonować, czy nadać mu fason, ewentualnie fason poznać, należy pioruńsko bystro obserwować. (...) A może skoro chciało się zobaczyć zawsze tajemnice przyrody, trzeba było tak patrzeć, jak ten piorun w żabę. Czyli z takim uporem i taką celnością i taką trafnością, gdyż inaczej zobaczyłoby się tyle, co widzieli inni, i nie zrobiło nic więcej, a więc w ogóle by się nie pracowało w dziedzinie nauki, tylko pisałoby się podręcznik, kiwając głową, ile to już wykonaliśmy. Sądzę, że podręczniki pisać się powinno wtedy, kiedy ma się coś nowego do dodania w tym podręczniku, żeby on

¹¹ *Ibid.*, poz. 221.

¹² *Ibid.*, poz. 232.

¹³ Rozmowa z ks. prof. Włodzimierzem Sedlakiem utrwalona na taśmie magnetofonowej w dn. 10 i 14 lutego 1982 przez autora.

był nie tylko trochę grubszy, lecz mądrzejszy, głębszy i nie taki jak poprzednie wydania. (...) Podręczniki piszą ludzie z tytułami naukowymi najczęściej choćby dlatego, że nadać „tytuł” podręcznikowi, ubocznie. No i żeby wydawcy mieli gwarancję, że się autor dobrze nauczył tego wszystkiego, co tam umieścił.”

Ksiądz Profesor twierdzi, że rzecz najważniejsza w nauce to odwracanie schematów myślowych?!

„Należy przełamać schematy. Tylko przełamanie schematów jest światoburstwem. I łamanie schematów jest łamaniem czyjegoś kręgosłupa, przynajmniej jakichś autorytetów, a kręgosłupy w schematach są ustabilizowane, a nie sprężyste”.

Pasją Księdza Profesora jest demitologizacja mitów?

„Mit mimo woli się wytwarza wokół osób czy zdarzeń, ale mit wytwarza się wtedy, kiedy tam nie wszystko jest wyraźne. Bo jeśli jest wyraźne, to wtedy jest obiektywne. A jeżeli coś jest niewyraźne i niekompletne, wtedy tworzy się mit. Wie pan co? Nauka to jest nie tylko dziedzina ludzkiej myśli. To jest dziedzina całej psychiki ludzkiej, konkretnych ludzi, o określonych ambicjach, o określonych lękach o ambicje, o ich określonych możliwościach i brakach. To jest zupełnie zrozumiałe. Jeżeli się ma coś, co nie jest w miarę już duże i nienaruszalne, to człowiek broni tego jako jedynej własności jaką posiada, personalnej własności swojej. I tak nigdy nie porwie się na żaden schemat, bo zostałby wtedy zawieszony w przestrzeni agrawitacyjnej nauk. I po co mu to?! On woli trzymać się schematu. Wtedy ma swój ciężar gatunkowy równy z innymi, tylko jeden wyróżnik... nazwisko i imię.”

A credo autora „Bioelektroniki” brzmi inaczej: nie bać się własnych myśli!

„Ponieważ nie mam nic do stracenia. Ani stanowiska, ani pozycji, nic, ani majątku”... (...)

Profesor obruszył się, gdy nazwałem go uczoneym:

„nie ma legitymacji na uczonego, takiej legitymacji nie przedłużają na następny rok. Tak jak nie widziałem legitymacji na mędrca. To jest tylko statystycznie zdominowane przekonanie ludzi rozsądnych. Ale to nie jest autoocena. Także na uczoneść nie ma legitymacji. Normalny bieg pracy poznawczej, normalna szamotanina własnej umysłowości z nowym problemem jeśli ta szamotanina była wielka, oryginalna. Nauka musi być oryginalna, inaczej byłaby pamięciówką, mnemotechnicznym powtarzaniem tego, co napisali i powiedzieli inni. W sumie można określić, jeżeli ten człowiek coś posunął naprzód w badaniach przyrody (...) jeśli był niepowtarzający się, a w jakimś stopniu uzasadnić potrafił — bo nauka jest tylko prawdopodobna z wyjątkiem systemów logiczno-matematycznych, czyli tożsamy, logicznych w tym wypadku. Ale to robią inni, to nie jest autoomówienie. Jestem zdania, że jak starcy nie myślący nigdy o swoim życiu dożywają setki, ponieważ nigdy nie drżą o to życie, i nie

drżeli, tak ktoś będzie miał tytuł uczonego, jeżeli nie będzie ciągle myślał o swojej uczoneści. Za bardzo będzie wtedy przejęty swoją osobą, a nie problemem. (...) Dźwiganie siebie to taki balast, że jak się siebie zaczyna nieść, to się nic już do tego nie dołoży. Mówiąc krótko trzeba zapłacić sobą, a nie dźwigać się. Jest to jedyna możliwość. Dlatego w nauce i każdej dziedzinie twórczej musi być fanatyzm, który każe zapomnieć o własnym ciężarze, o własnych siłach, własnym zdrowiu, o zbyt szybkiej amortyzacji organizmu (...) Proszę pana — łatwo pracować jak się ma maksimum warunków. A wie pan co najbardziej mobilizuje człowieka? Prymitywne warunki. Kiedy się ma zero komfortu do tego, co się robi. Dlatego nie mogę sobie pozwolić na wolne soboty, ja jeden — w swoim życiu — będę walczył o 80 godzinny tydzień pracy. I walczę dla siebie. Ale nikomu nie proponuję. Nie jestem w stanie nikomu go narzucić, bo to by było barbarzyństwem. W warunkach zerowych trzeba dopłacać sobą. Warunki luksusowe rozleniwiają i wtedy przewala się część obowiązków na innych ludzi. A ja tutaj nie mam na kogo przewalać. Więc muszę się spieszyć.”

W tym momencie zrozumiałem sens tego, o czym wcześniej mówił Profesor: „ja ciągle upatruję, że trudność nie polega w naturze, lecz wśród badaczy natury (...) Nauka to nie tylko dziedzina mózgu, ale psychiki ludzkiej”. Zatem co należałoby uznać za podstawową cechę badacza?

„Zdolność kojarzenia. Jak ma zdolność kojarzenia, to będzie problem rodził problem. Bez kojarzenia — w wysokim stopniu — a w jeszcze większym zakresie bez intuicyjnego czucia na wstępie, które dopiero później będzie uzasadnione, nie ma co brać się do twórczej roboty. Lepiej pisać hasła do encyklopedii, naukowe... Jak jestem erudyta, to już jestem uczonym na poczekaniu, bo nikt nie kwestionuje mojej wiedzy. Kiedy jestem badaczem i to oryginalnym, wszyscy kwestionują. Czyli ja mam taką próżnię, która mi z życiorysu wynika, że jestem niczym. Ani analfabeta, bo mam dyplom, ani uczonym, bo nie mam dyplomu na potakwanie.”

Wynika taka sytuacja z ułomności ludzkiej natury?

„Nie, z praktyczności ludzkiej natury. Zresztą. Proszę pana, my ciągle uważamy, że masa martwa ma inercję, czyli bezwład, a ożywiona masa już jej nie ma. (...) Ale może to być inercja w tej najbardziej ożywionej masie, masie mózgu. Tylko my nie lubimy nazywać tego inercją, ponieważ to kontrastuje z lotnością naszych myśli.”

Uczeni amerykańscy mają sposób na obiektywną ocenę wkładu w wiedzę ogólnoludzką!

„Tak, amerykański sposób oceny popularności uczonego. Ilu tautologów cytowało danego uczonego. To jest ciągle pytanie, co te cytaty, czyli te prace, które komputer wyrzuca w wydrukach wniosły nowego do postępu nauki. Bo jeśli jest to jednostkowy fakt, *a, b, c, x, z*. I tak to kiedyś

w historii musi nastąpić, bo przy takim rozsiewie intelektualnym (...) jak piłka bilardowa musi trafić w swoje miejsce, tak samo ten fakt szczegółowy. Bo jeśli on był faktem dla przyjemności poznania detalu, no to ostatecznie niewielka rzecz.”

Na pytanie dlaczego Albert Szent-Györgyi, laureat Nagrody Nobla, który zasugerował możliwość półprzewodnictwa związków organicznych, nie poszedł w swej koncepcji dalej, nie stworzył spójnego, a zarazem ogólnego systemu myślenia, usłyszałem:

„Nie wykontrastował z biochemią. On to nazwał nowym obliczem biochemii. I rozczarował się, że nikt nie pochwycił. Uważam, że nie dał na kontraście. Nowość nie przejdzie bez kontrastu, zginie, będzie mdła, utonie w żywym obrazie nauki aktualnej. Strategię obrał złą. Bo o własną idee trzeba walczyć, a nie tylko rzucić, jak nikt nie podejmie, to nieaktualne. To trzeba mu ją wepchnąć w gardło. Najwyżej wypluje, ale poczuje smak i kiedyś mu się ten smak przypomni, że już miał na podniebieniu.”

Nie mogłem się powstrzymać od zadania stereotypowego pytania, ale byłem naprawdę ciekaw jak wygląda tydzień pracy Profesora:

„Co robiłem w ostatnim tygodniu? Przeczytałem artykuły do biuletynu RTN, napisałem swój, skonsultowałem z mają sekretarką jej artykuł, dwakroć przeczytałem jednego z autorów, bo wydawnictwo tego chciało. Przeczytałem książkę „Czasoprzestrzeń i grawitacja” — dziś ją skończyłem. Trzy dni myślałem nad fizyką próżni, oczywiście próżni elektromagnetycznej. Zrobiłem kilkanaście stron notatek z fizyki próżni, w związku z konspektem książki, którą szykuję. Pod tytułem „A jednak na początku było światło”. (...)

Właśnie taki jest Książk Profesor Włodzimierz Sedlak. Życzliwy dla świata i ludzi. Obdarzony kapitalnym poczuciem humoru. Nie dziwiący się nikomu i niczemu. Rozumiejący jak mało kto współczesnego człowieka, i świat w jakim mu przyszło żyć. Wymaga najwięcej od siebie. Potrafi w sposób budzący zdumienie zintensyfikować swoje życie. Wie co mówi, co głosi, jakie przesłanki świadczą za nim, za jego teorią, i jakie przeciwko niej. Trzeba naprawdę ogromnej mądrości życia, aby ta wiedza o innych i o świecie nie determinowała psychiki w ujemnym kierunku. Uzyskać to nader trudno. Uda się to wszystko tylko nielicznym, naprawdę niezwykle rzadko. Udało się to Włodzimierzowi Sedlakowi.

JOANNA KALISZ

**DROGA DO KWANTOWEJ ANTROPOLOGII
ROZWÓJ MYŚLI ANTROPOLOGICZNEJ
U PROF. WŁODZIMIERZA SEDLAKA**

Pierwsze magisterium — z antropologii — zdobył Sedlak na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Mistrzem jego był prof. Jan Mydlarski. Studia odnosiły się do antropologii klasycznej, jak to obecnie Sedlak określa.

Twórca polskiej bioelektroniki musiał zająć się człowiekiem i jego świadomością w związku z nowym poglądem na życie. Sedlak używa ogólnego wyrażenia świadomość, nie rozróżniając świadomości właściwej zwierzętom obdarzonym systemem nerwowym, od form taksji czy tropizmów roślinnych. Nie precyzuje czy chodzi o świadomość refleksyjną charakteryzującą człowieka, czy reakcję w ogóle systemu nerwowego. Treść terminu świadomość jest otwarta i bardzo ogólna, stąd być może miało miejsce wiele nieporozumień dyskusyjnych po publicznych wykładach czy referatach.

Z publikacji Sedlaka wynika, że dla niego świadomość równa się zdolności ożywionej materii do odbioru informacji ze środowiska zewnętrznego lub wewnętrznego, objawiając się zmianą reakcji żywego układu. Ta zmiana może się ujawniać metabolicznie lub elektronicznie. Tak rozumiana świadomość może być nieodróżnialna od samego życia. Mogła ona ulegać ewolucji w filogenezie doprowadzając do świadomości charakterystycznej dla człowieka.

Jeśli uważać za datę powstania polskiej bioelektroniki rok 1967¹, to antropologiczne echa ujawniły się już w 1968 i 1969 roku w postaci dwóch artykułów na temat świadomości w bioelektronicznej wersji². Nie można było jeszcze zdecydowanie rozstrzygnąć, czy dojdzie do polemiki z klasyczną psychologią czy antropologią. Spotkanie bioelektroniki z psychologią było prawdopodobne z tego względu, że świadomość

¹ S. Zieliński: Bibliografia prac drukowanych Włodzimierza Sedlaka (1958—1981). Zob. artykuł zamieszczony w niniejszym Biuletynie, poz. 29, 30, 31.

² *Ibid.*, poz. 38, 44.

jest dziedziną psychologii³. W każdym razie wpływ świadomości na somę człowieka wydawał się autorowi godny podkreślenia⁴.

Świadomość była nie tyle ważna dla Sedlaka z punktu widzenia psychologii, bardziej interesowała ona autora od strony jej natury. W związku z elektromagnetyczną teorią życia⁵ wypadało określić również naturę świadomości. Z podstaw życia, które autor propaguje, wynika, że życie i świadomość są sprowadzalne do zjawisk elektromagnetycznych. Właściwości świadomości zostałyby w ten sposób określone jako energetyczne.

Nie wiadomo, czy był jakiś związek prac na temat świadomości i jej natury ze sprawą holograficznego zapisu pamięci. Świadomość utrwalona w podmiocie nasuwa przypuszczenie, że pamięć ma trwały zapis możliwy do odtworzenia. Jeśli zapis pamięci dokonuje się elektromagnetycznie, mogłoby to być wskazówką, że świadomość ma charakter również elektromagnetyczny⁶. W pracach profesora spotyka się wybrane zagadnienia uwagi czyli natężonej świadomości. Z punktu widzenia elektromagnetycznej natury świadomości, byłaby to zdolność ogniskowania świadomości na jakimś określonym przedmiocie czyli możliwość nadania spójności wiążce świadomości⁷.

W roku 1975 wyjaśniło się, że Sedlakowi chodzi o skonfrontowanie bioelektroniki z antropologią. Dokonało się to zapowiedzią nowej antropologii podczas wykładu inauguracyjnego rok akademicki na KUL⁸. Bioelektronika musiała znaleźć swoje uwzględnienie w nowym spojrzeniu na biologię również człowieka. Na konferencji Polskiego Towarzystwa Antropologicznego 1979 r. w Warszawie Sedlak przedstawił możliwości oraz potrzebę antropologii kwantowej. Dotychczas istniała antropologia anatomiczno-fizjologiczna, jest już antropologia molekularno-biochemiczna. Rozwój pojęć biologicznych pod wpływem bioelektroniki wysunął konieczność zastosowania ich do antropologii. Tak pojawiła się antropologia submolekularno-kwantowa⁹. Pojęciu człowieka rozważanego w skali kwantowej Sedlak daje termin — *Homo electronicus*. Książkę o tym tytule wyprzedziły dwa artykuły prasowe¹⁰. Ukazały się one jako zmodyfikowany trochę tekst ostatniego rozdziału książki „*Bioelektronika*”¹¹. *Homo electronicus* nie jest według autora czymś różnym od człowieka znanego z antropologii anatomiczno-fizjologicznej. Jest to

³ *Ibid.*, poz. 75, 77, 44.

⁴ *Ibid.*, poz. 62 (wyd. w jęz. pol.), 65, 68.

⁵ *Ibid.*, poz. 53, 43.

⁶ *Ibid.*, poz. 79, 174, 181.

⁷ *Ibid.*, poz. 103, 132.

⁸ *Ibid.*, poz. 96.

⁹ *Ibid.*, poz. 202.

¹⁰ *Ibid.*, poz. 95.

¹¹ *Ibid.*, poz. 154.

ciągle ten sam człowiek, tylko rozważany w najniższym rzędzie wielkości, a więc tam, gdzie między procesami biochemicznymi i elektromagnetycznymi w półprzewodnikach organicznych nawiązuje się kwantowa współzależność. Tę współzależność kwantową Sedlak nazwał „szwem życia”. Profesor poszukuje podstaw dynamiki człowieka, jego reakcji biologicznej, przystosowania do skrajnie trudnych warunków środowiskowych, poszukuje podstaw ekspansji jego myśli. Podstawy te widzi w kwantowym zespoleniu i uwarunkowaniu „szwu życia”¹².

Na temat książki „*Homo electronicus*” odbyło się seminarium 14 czerwca 1981 r. w Zakładzie Prakseologii PAN w Warszawie z udziałem autora. Szkoda tylko, że prawie nikt jej nie czytał, a dyskusja odbyła się na tle scharakteryzowania książki przez jej autora. Forma eseju naukowego podyktowana została charakterem serii Biblioteki Myśli Współczesnej PIW. Ponieważ w grę wchodzi przemianowanie przekonania człowieka, forma suchej rozprawy naukowej niewiele byłaby zdolna zrobić. Przystępny sposób przedstawienia w eseju daje większe możliwości przyswojenia nowych idei¹³.

Wydawałoby się, że antropologiczne zainteresowanie Sedlaka i poszukiwanie nowego ujęcia człowieka znalazło swój kres w koncepcji *homo electronicus*. Według Sedlaka nie ma różnicy między życiem i świadomością w kwantowych proporcjach, wobec tego dynamika człowieka rozpoczęłaby się już z pojawieniem się życia. W następstwie ewolucji żywego ustroju dokonało się zróżnicowanie kory mózgowej i równocześnie świadomości do stanu świadomości refleksyjnej. Kwantowe początki życia na Ziemi ujawniły się w postaci gatunku ludzkiego dopiero w czwartorzędzie. Przejście od kwantowego szwu do anatomii kory mózgowej jest nieznane. Również nieznana jest droga od szwu życia do świadomości refleksyjnej u człowieka, zarówno w filogenezie jak i w ontogenezie¹⁴.

Nie wszystkie elementy rozwoju świadomości są zrozumiałe, a najtrudniejsze wydaje się przejście elektromagnetycznej świadomości do abstrakcyjnej myśli. Istnieje jedyne podobieństwo — fala elektromagnetyczna i myśl są pozbawione masy, choć zależne od masy żywego ustroju.

Niespokojna myśl Sedlaka nie mogła znaleźć satysfakcji w dojsciu do tego punktu. W książce, która znajduje się obecnie w druku „*Postępy fizyki życia*”¹⁵, ostatni rozdział został zatytułowany „*Wstęp do biofizyki relatywistycznej*”. Ponadto jest również w druku artykuł „*Zarys biologii relatywistycznej*”¹⁶. Przygotowywana do druku książka „*Zy-*

¹² *Ibid.*, poz. 221.

¹³ *Ibid.*, poz. 221.

¹⁴ *Ibid.*, poz. 148.

¹⁵ W. Sedlak, *Postępy fizyki życia*. (W druku).

¹⁶ W. Sedlak, *Zarys biologii relatywistycznej*. (W druku).

cie jest światłem”¹⁷, zawiera rozdział „Relatywistyczny człowiek”. Przyroda nie miała trudności w tworzeniu człowieka. Trudności zjawiają się dopiero, kiedy człowiek chce ten proces poznać i dociec jego mechanizmów. W procesie poznawczym człowiek staje się obserwatorem w stosunku do przyrody, a prawa widzenia tej samej rzeczy w dwóch układach odniesienia przez dwóch różnych obserwatorów są właśnie rozpatrywane w fizyce relatywistycznej. Sedlak wychodzi z założenia, że jeżeli istnieje z pożytkiem fizyka relatywistyczna, może też mieć prawo bytu biofizyka względności.

Profesor nie wydaje się zainteresowany czynnikami, które wpłynęły na ewolucję *Hominidów* w czwartorzędzie. Poszukuje tylko najbardziej istotnych podstaw dynamiki człowieka w świetle bioelektroniki. Temat mechanizmów ewolucji i decydujących czynników jest sprawą otwartą. Nowa antropologia jest tylko jednym z następstw bioelektroniki. Bioelektronika otwiera całkiem nowe możliwości rozpatrywania ewolucji gatunku ludzkiego z uwzględnieniem ewolucji jego mózgu, a szczególnie psychiki, nazywanej przez Sedlaka po prostu świadomością. Elektroniczne cechy organizmu powinny przede wszystkim dawać odpowiedź na pola elektromagnetyczne. Sedlak pozostawia szczegółowe zagadnienia do rozpracowania innym.

Nowe idee w nauce otwierają nieznane możliwości badawcze. Bioelektroniczna wizja człowieka wysunęła nieuwzględniany dotychczas czynnik mechanizmów ewolucji — czynnik elektromagnetyczny. Korelacje ewolucji *Hominidów* szybkimi i radykalnymi zmianami środowiskowymi wydają się mieć swoje uzasadnienie. W środowisku geofizycznym czwartorzędu stwierdzono wyjątkowy niepokój geomagnetyczny i to trwający już od trzeciorzędu. W trzeciorzędzie następuje intensywny rozwój ssaków z ostatecznym wytworzeniem człowieka w czwartorzędzie. Inne badania prowadzone obecnie, wykazują zmianę behawioru mózgu pod działaniem mikrofal. Ewolucyjnie tworzona świadomość wyodrębniająca podmiot, a więc początkowe zapewne stadium świadomości refleksyjnej, musiało być bardzo plastyczne pod działaniem pól elektromagnetycznych czwartorzędu. Jest to oczywiście tylko ekstrapolacja na podstawie poznanych faktów¹⁸. Rekonstrukcje procesów przyrody mają wartość tylko prawdopodobieństwa.

Antropologiczna myśl Sedlaka będzie zapewne owocowała w przyszłych badaniach. Problem człowieka, a zwłaszcza jego ewolucji nie jest jeszcze rozpracowany. Wchodzi na skutek bioelektroniki w nową fazę dociekań.

¹⁷ W. Sedlak, *Życie jest światłem*. (W przygotowaniu do druku).

¹⁸ J. Kalisz, *Próba ujęcia ewolucji człowieka z uwzględnieniem środowiska elektromagnetycznego*. Katedra Biologii Teoretycznej KUL, Lublin (praca doktorska w przygotowaniu).

JERZY CMAK

TWÓRCZOŚĆ NAUKOWA WŁODZIMIERZA SEDLAKA W DZIEDZINIE BIOLOGII*

„Nie ma nauki bez uczonych
a uczonych bez fantazji”

Albert Einstein (1879—1955)

Wstęp

Jakiegokolwiek próby pisania o twórczości naukowej Sedlaka będą nieadekwatne do wagi poruszanej w jego publikacjach problematyki, a zarazem obarczone konserwatywnym myśleniem, wynikającym również z istniejącego dotychczas stanu utrwalonych kierunków w naukowo-poznawczym i normatywno-uitylitarnym rozwoju nauki, a więc nie tylko dziedziny biologii.

Niemniej wydaje się, że należy podejmować próby w tym kierunku i to nie przez wzgląd na oddanie sprawiedliwości twórcy — poprzez benedyktyński wysiłek intelektualny — „*Homo electronicus*”, lecz przede wszystkim dla nas samych. Chodzi o zmniejszenie naszego dystansu w rozumieniu otaczającego nas świata — tutaj szczególnie w dziedzinie biologii — na miarę zmian jakościowych zaproponowanych przez ich autora. Lepsze rozumienie twórczości naukowej Sedlaka może nastąpić na kanwie dotychczasowego ujmowania problematyki biologii ogólnej i jej tła teoretycznego. Zamiar ten mógł zostać tutaj przedstawiony jedynie w bardzo ogólnej formie i skrótowym zarysie.

Konfrontacja biologii współczesnej w odniesieniu do koncepcji Sedlaka, daje dopiero pojęcie o skali zmian, które czekają tę dziedzinę nauki w najbliższym okresie.

Zarys zagadnień biologii ogólnej

Niezaprzeczalnie, uświadomienie sobie przez człowieka własnej materialnej struktury i opartej na niej konstytucji biologicznej oraz wynikającego stąd bezwzględnie związku z przyrodą — szczególnie ożywioną — spowodowało z jednej strony kształtowanie się postawy peł-

nego uzależnienia rozwoju filogenetycznego czy ontogenetycznego od środowiska materialnego, z drugiej strony natomiast zafascynowanie rozwojem *biologii* — nauki o życiu i żywym (życiu jako zjawisku będącym *sui generis* czyli nie podobnym do żadnego innego w świecie materii nieożywionej i żywym, a więc dotyczącym części materii występującej w geobiosferze i charakteryzującej się swoistymi właściwościami).

Odzwierciedleniem współczesnego stosunku człowieka do przyrodznawstwa ogólnie, a biologii w szczególności, jest stopień zainteresowania życiem, materią ożywioną i przyrodą w otaczającym go bezpośrednio środowisku przyrodniczym oraz w skali całego globu. Ten istotny obecnie fakt zainteresowania i fascynacji wynika tutaj nie tylko z czysto racjonalnego podejścia do poznawania w dalszym ciągu nierozwiązanej „zagadki życia”, a więc do badania materii ożywionej jako przedmiotu rozważań, lecz również jako podmiotu, bowiem człowiek jest przecież nierozłącznym uczestnikiem procesu życia.

Na tym tle i w tym „zwojniku” dochodzi do istotnego odniesienia pomiędzy bezpośrednim ujęciem zjawiska życia jak również jego związku z człowiekiem, a wpływem rozwoju badań oraz odkryć w tej dziedzinie na postawy, poglądy, sposób postępowania czy kształtowanie się układów stosunków społecznych, czyli najogólniej rzecz ujmując na humanistyczne treści naszego życia. Wynika to zapewne z bezpośrednich oddziaływań na psychikę człowieka świadomości utrzymywania się — przy zachowaniu określonych warunków — ciągłości jego populacji. Natomiast w odniesieniu do poszczególnych osobników świadomość tę warunkuje zachodzenie stanu „terminalnego” ontogenezy, a więc niemożność indywidualnego zachowania ciągłości życia, zindywidualizowanego również psychicznie i biologicznie.

Zaistniałe na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci dokonania w naukach biologicznych — o charakterze często głębokich i burzliwych przemian (modnie określa się je jako „rewolucję naukową w biologii”) — wytworzyły sytuację wymagającą wypracowania nowych syntez oraz uogólnień w samej biologii (a także przewartościowania sądów i sposobu patrzenia na biologiczną problematykę życia, w jej ogólnospołecznym kontekście). Na konieczność takiego spojrzenia wpłynęły momenty określające szczególne miejsce współczesnej biologii zarówno wśród nauk przyrodniczych w ogóle, jak również ogólnospołecznych, a zwłaszcza humanistycznych.

Za istotną przyczynę takiego ujęcia uznany został również niezwykle wzrost znaczenia oraz roli nauk biologicznych dla życia praktycznego, a więc postępy nauk biologicznych sięgające w sferę bezpośrednich zainteresowań człowieka. Dotyczy to szczególnie odkryć biologicznych o podstawowym znaczeniu dla medycyny, agrologii, jak również biosozologii. Całość tej problematyki, to właśnie nadrzędność poczynań uwarunko-

wana człowiekiem jako podmiotem w biologii, a więc kierunkami badań związanymi ogólnie z przedłużeniem życia człowieka.

Wykorzystywanie osiągnięć nauk biologicznych — w obecnych systemach stosunków społecznych — nierozzerwalnie łączy się z przeobrażeniem życia społeczeństw współczesnych. Charakter tych przeobrażeń i przemian rzutuje głęboko na problemy natury zarówno moralnej, jak i etycznej, dotyczą one również dziedziny prawnej. Te niezmiernie trudne dylematy, o znaczeniu ogólnospołecznym, powodują szeroką reperkusję, w następstwie odkryć właśnie w naukach biologicznych, a perspektywy ich zainteresowań stawiają zarazem nauki biologiczne w ośrodku zainteresowania społecznego oraz jednostkowego.

Nie można również pominąć szczególnie akcentowanego, o charakterze dramatycznym, zagrożenia geobiosfery, a w niej środowisk życia — biotów i ekosystemów (ekoukładów). Decydują o tym postępujące zanieczyszczenie i skażenie powietrza, wód, gleb oraz względne i bezwzględne zmniejszanie się „przestrzeni czynnych biologicznie”¹.

Na tle powyższego, ogólnego ujęcia, szczególnego znaczenia na przyszłość nabierają te sformułowania i koncepcje Sedlaka, które dotyczą odrębnego, nowego spojrzenia na dziedzinę biologii, na całą materię ożywioną, a głównie na człowieka w geobiosferze:

„Życiem rządzą prawa fizyki i chemii, ściślej — prawa geofizyki i geochemii. Mówiąc bardziej ogólnie — życiem rządzi środowisko.”

„Życie nie jest bowiem tylko biernym elementem przyrody wytrzymującym presję środowiska, które zmusza je do nowych odpowiedzi gatunkowych. Człowiek nie jest wyjątkiem w narzucaniu środowisku swych upodobań, jednakże owo narzucanie zaznacza się u niego w sposób krańcowy, gdyż stanowi on ostatnie ogniwo ewolucyjne.”

„Konflikt człowieka ze środowiskiem nie jest wynikiem losowych zmian tego ostatniego, lecz efektem świadomej działalności ludzi. Spirala ewolucyjna przybrała kształt dosyć pomysłowy: z jednej strony następuje przyspieszenie rozwoju świadomości u człowieka i brak kontroli nad skutkami tego przyspieszenia, z drugiej strony środowisko nie wytrzymuje ciśnienia ludzkiej świadomości. Efekty są obustronne. Stosunek człowieka do środowiska nabiera charakteru coraz bardziej agresywnego i bezwzględnego, środowisko natomiast, przekształcane bez oglądania się na jego równowagę, trafia w podstawy ludzkiej egzystencji. Ta sytuacja nie zmieni się, gdyż kierunku działalności człowieka nie odwróci nawet groźba następstw.”

„Ekstrawertyzm produkcyjny człowieka, wyrażający się w nastawieniu na wydajność wypełniająca środowisko, według wszelkiego prawdopodobieństwa winien dać dwa skutki: spłylenie wartości wewnętrznych

¹ J. C m a k; *Zagadnienia biosozologii a regionalna ochrona przyrody na przykładzie Kielecczyny*. Kielce 1975.

człowieka i „uduszenie się” biotycznego środowiska na skutek przeladowania nienaturalnymi dla niego tworamami.”

„Dla środowiska wszystkie, nawet najpiękniejsze i największe, dzieła ludzkie są tylko zanieczyszczeniem wyprodukowanym przez świadomość człowieka. Dla naturalnego środowiska zanieczyszczające je dzieła ludzkie są niczym więcej, jak tylko produktem katabolizmu myślowego.”

„Tak więc ludzkość stanęła wobec problemu wypierania naturalnego środowiska na rzecz wytworzonego przez siebie. Środowisko będzie więc coraz bardziej „ludzkie” i w tym samym stopniu coraz mniej biologiczne”².

Tło teoretyczne biologii współczesnej

Do czasów gdy w biologii zajmowano się tylko „nauką o rzeczach”, a więc o okazach czy tworach przyrody ożywionej mamy do czynienia z jej rozwojem opisowym. Natomiast wraz z osiągnięciami innych nauk — szczególnie fizyki i chemii — następuje rozszerzanie się zakresu zainteresowania biologii na badanie struktury, funkcji oraz procesów zachodzących na różnych poziomach organizacji żywej materii.

Z rozwojem pojęcia biologii wiązać można następujące kolejne ciągi poznawania czy badania, których zapoczątkowanie nastąpiło w różnych okresach czasowych:

— ciąg badań morfologicznych, dotyczących analizy i opisu kształtu poszczególnych jednostkowych tworów przyrody ożywionej oraz porządkowania tej różnorodności;

— ciąg badań fizjologicznych, dotyczących analizowania czynności i opisu zachodzących procesów życiowych organizmów, narządów oraz ich układów, również w odniesieniu do całości na tle określonego środowiska życia;

— ciąg badań bioekologicznych i biosozologicznych, dotyczący analizowania wzajemnego stosunku zachodzącego pomiędzy środowiskiem życia a organizmami żywymi i pomiędzy organizmami żywymi;

— ciąg badań strukturalnych, dotyczących śledzenia i analizowania różnego rodzaju struktur biologicznych oraz rozpatrywania zjawiska życia na submolekularnych i kwantowych poziomach organizacji żywej materii.

Współczesna biologia swym zakresem i zainteresowaniami obejmuje treści wszystkich wymienionych ciągów rozwojowych, a obecnie stanowią one przedmiot badań, jako podstawowe grupy nauk biologicznych: morfologicznych, fizjologicznych, ekologicznych i molekularnych.

Istotne znaczenie w rozwoju biologii mają nauki pograniczne i pomocnicze, co z jednej strony znajduje swoje podstawy w wyjątkowej pozycji

biologii w grupie nauk przyrodniczych, a z drugiej strony wynika z doskonale rozwiniętej podbudowy faktograficznej. Dyscyplinami pogranicznymi w odniesieniu do biologii, a zrodzonymi w wyniku ogólnego jej rozwoju są, m. in.: biochemia, biofizyka, biomatematyka, biocybernetyka, geobiologia, kosmobiologia, genetyka molekularna, bionika, biometria, bioelektronika, egzobiologia, medycyna kosmiczna, palichnologia, fitogeografia, zoogeografia, biogeografia, paleobiochemia, bioluminiscencja i dalsze. Natomiast nauki pomocnicze lub współdziałające biologii wykorzystywane są zarówno w zakresie podstawowych uogólnień, jak również szczegółowego zastosowania ich twierdzeń itp. do ustalania zaistniałych prawidłowości czy stosunków ilościowych lub liczbowych, przy założeniu, że ich zastosowanie stanowi warunek konieczny oraz wystarczający dla ustalenia określonego zjawiska czy prawidłowości biologicznej. Należą tutaj takie nauki, jak m. in. matematyka, fizyka, chemia oraz pograniczne.

Do bardzo interesujących i rokuszących dalsze nadzieje na przyszłość należy zaliczyć współdziałania nauk humanistycznych z biologicznymi i biologią, chociaż jak dotychczas nie zostały szerzej opracowane.

Problem zjawiska życia i jego niepowtarzalności stanowi podstawową odrębność biologii, a dotyczy powstania (biogeneza) i trwania życia (bioreprodukcja) na Ziemi, Natomiast osobliwość, niezwykłość tego problemu mieści się w samym pojęciu „życia” oraz w niemożności zakreślenia wyrazistych granic materii nieożywionej i ożywionej.

Obecne podejście systemowej teorii życia przyjmuje, że mamy tutaj do czynienia nie tylko z odniesieniem do organizmów żywych zasad fizyko-chemicznych, ale również z występowaniem swoistych, właściwych tylko układom żywym zasad przyrody ożywionej.

Istotnymi cechami, właściwościami organizmów żywych, w dotychczasowym rozumieniu, są zarówno te które dotyczą występującej hierarchii organizacji osobniczej, jak również te które odnoszą się do hierarchii organizacji ponadosobniczej. Zaliczane są tutaj obecnie następujące: odrębna struktura; (osiągana m. in. w procesie intususcepcji), określona kompleksyfikacja, właściwa integralność, charakterystyczna organizacja, homeostaza, bioreprodukcja, metabolizm, ruch (m. in. cykloza), wrażliwość i pobudliwość, wzrost i rozwój, starzenie się (wzrastanie entropii układu kumulowanie się „błędów biologicznych”), śmiertelność (osiąganie „stanu terminalnego”), bioewolucja (proces zachodzący w czasoprzestrzeni i prowadzący do powstawania przystosowań).

A więc z pojęciem życia wiążemy strukturę realizowaną w tym procesie, jak również funkcję dotyczącą wszystkich procesów. W ten sposób ujęte życie to realizacja „informacji” w ciągu ontogenetycznym oraz zachowywanie ciągłości odnoszonej do całości materii ożywionej w czasie i przestrzeni poprzez proces bioreprodukcji. Realizowanie się ciągłości materii ożywionej oraz każdorazowego rozwoju osobniczego — ontogenezy

² S. Zieliński; *Bibliografia prac drukowanych Włodzimierza Sedlaka* (1958—1981). Zob.: artykuł zamieszczony w niniejszym Biuletynie, poz. 221.

warunkowane jest właściwościami kwasów nukleinowych — nośników „informacji”.

Na fakt zupełnej osobliwości, wyjątkowości, odrębności, niezwykłości może wskazywać i następujące ujęcie: *życie* — pojęcie odnoszące się do określonego stanu części materii występującej w biosferze — ziemskim układzie odniesienia — o niepodobnej do żadnej innej organizacji materii i wykazującej cechy oraz właściwości będące *sui generis* tylko tej części materii.

Zrozumienie *biologii* — nauki o życiu i żywym — nie wypływa li tylko ze znajomości tysięcy faktów poznanych czy stwierdzonych doświadczalnie oraz opisanych oddzielnie. Natomiast wynika ono z umiejętności wiązania w określone całości wyodrębnionych elementów, w postaci szerokich uogólnień — zasad, reguł, prawideł, teorii, hipotez — wydedukowanych w oparciu o wyniki skrupulatnych badań oraz poczynionych obserwacji należycie zweryfikowanych, w dotychczasowym okresie poznawania zjawiska życia.

Do podstawowych uogólnień biologicznych są współcześnie zaliczane — w zasadzie — następujące:

1. teoria biogenezy, 2. teoria bioewolucji, 3. teoria komórkowa, 4. teoria hierarchii organizmów (wzrost stopnia kompleksyfikacji i poziomów organizacji), 5. teoria integracji i regulacji, 6. teoria dynamiki procesów życiowych (metabolizm), 7. teoria homeostazy i równowagi dynamicznej, 8. teoria funkcji kwasów nukleinowych i „kodu genetycznego”, 9. teoria funkcji związków i składników warunkujących oraz ograniczających, 10. teoria komplementarności organizmu i środowiska oraz jedności biocenozy i biotopu.

Niezależnie od tego, że pełny i równomierny rozwój biologii warunkowany jest ciągłym, a także szerokim rozwojem jej działów i dyscyplin podstawowych oraz pogranicznych i pomocniczych, to w dobie współczesnej niektóre kierunki zyskują szczególne uznanie. Zaliczane są do nich następujące: biogeneza, bioewolucja, biologia molekularna, bioelektronika.

Niemniej interesujące w kształtowaniu się poglądów na biologię i jej ogólne znaczenie (poza klasycznymi działami, jak: biocytoлогия, bioreprodukcja, biologia rozwoju, morfologia i anatomia, fizjologia, biogeografia itd.) są również bioekologia oraz biosozologia, sięgające w sferę głębokich przemian zachodzących nieustannie w środowiskach bytowania organizmów. Powodowane są one zarówno czynnikami naturalnymi występującymi w czasie i przestrzeni, jak również wynikają z cywilizacyjno-wytwórczej działalności człowieka.

Umiejętność widzenia współczesnej problematyki naukowo-poznawczej biologii w zupełnie nowych kategoriach, pozwala na zafascynowanie się nowymi kierunkami badawczymi. Natomiast wycucie naukowe pozwala na ześrodkowanie zainteresowań na wybranych dziedzinach. Zadzi-

wiające jest, że w rozwoju naukowych zainteresowań Sedlaka znalazły się — w zasadzie — te kierunki badań i dociekań, które w sposób istotny rzutują na współczesne zajmowanie się biologią i na sposób jej rozumienia. A to wszystko na zasadzie zupełnie nowej interpretacji zdawałoby się utrwalonych i niewzruszonych w dotychczasowej tradycji jej imponderabiliów.

To wycucie pozwoliło Sedlakowi zająć się właśnie przewartościowaniem niektórych dotychczasowych tradycją uświęconych kanonów w biologii ogólnej oraz tworzeniem podstaw nowego ujęcia dotyczącego rozumienia procesów życia (bioelektronika), a także umożliwiło wypracowanie liczącego się wkładu w te kierunki współczesnej biologii, które zyskały szczególne uznanie (biogeneza, bioewolucja, biologia molekularna, bioekologia i biosozologia). Zadziwiająca jest jak trafnie wytworzyła się odpowiedzialność pomiędzy zainteresowaniami Sedlaka, a wiodącymi nurtami problematyki badawczej biologii współczesnej.

Szczególnego znaczenia nabiera tutaj lapidarne sformułowanie Sedlaka, że „życie wstępu nie potrzebuje”, a w rozpatrywaniu tego fenomenu natury należy uwzględnić jego ciągłość odnoszoną do innego — bioelektrycznego — wymiaru i o innym charakterze rozpatrywania zjawisk.

Według Sedlaka: „**Zejście biologii do niewyobrażalnego świata kwantowego jest już zgodne ze startem przyrody w tworzeniu życia. (...) Można wtedy badać i mówić wprost o życiu, a nie tylko funkcjonowaniu organizmu. Stan poznania życia przedstawia się następująco:**

- a) życie jest faktem dokonany w przyrodzie;
- b) jest ono faktem bardzo dawnym, tym samym w zasadzie, a różnym w szczegółach ewolucyjnie nabywanych;
- c) życie przesłoniła ustrukturyzowana masa biologiczna;
- d) przesłoniła je ewolucja, znamy jedynie wynik końcowy tego procesu;
- e) życie jest obarczone świadomością ludzką, nie potrafimy je oceniać bez odniesienia do świadomości;
- f) życiu brak wszelkich analogów w przyrodzie, jest samo dla siebie faktem niepowtarzalnym;
- g) z niewiadomych powodów „woli” się przekazywać niż tworzyć od nowa.”

„Życie wstępu nie potrzebuje, natomiast jest on konieczny do ludzkich pojmowań życia.”

„Należy stanąć przy zaworze przyrody wyrzucającym obiekty biosfery celem lepszego poznania natury produkcyjnej taśmy i jej asortymentu gatunkowego. Jak zawsze w trudnych problemach trzeba szerokość problemową zamknąć w sztuczną śluzę bardziej skonkretyzowanego myślenia. Stąd konieczność pewnych założeń wstępnych:

- a) życie jest faktem planetarnym;

- b) nie zmienia się co do swej natury;
- c) nie umiera, giną tylko struktury, życie jest przekazywane w skali miliardów lat;
- d) ewolucji ulegają struktury od molekularnych poczynając do anatomicznych i morfologicznych;
- e) ewolucja obejmuje procesy chemiczne;
- f) ewolucja nie wyklucza też procesów elektrycznych i magnetycznych;
- g) jeśli życie jest zjawiskiem materii nie można pominąć procesów kwantowych ze wszystkimi konsekwencjami;
- h) między reakcjami chemicznymi i procesami elektronicznymi istnieje jakieś trwałe sprzężenie."

„Życie domaga się decyzji w badaniu, a nade wszystko twórczej inicjatywy, śmiałości poszukiwania nowych dróg, porzucenia stereotypów myślowych, choć uświęconych czasem i autorytetami. Twórczość naukowa zna tylko jedno prawo — wolność badania, inwencję nie wykluczającą wstępnej intuicji, upartą pracę odkrywającą nowe przestrzenie w innej wizji modelowej niż tradycyjna. Życie wstępu nie potrzebuje. Jest on konieczny w robocie nad życiem”³.

Zakres problematyki badawczej Włodzimierza Sedlaka

W poprzednim rozdziale wspomniano, że w dobie współczesnej niektóre kierunki badań w biologii zyskują szczególne zainteresowanie i uznanie, a zaliczane są do nich: biogeneza, bioewolucja, bioelektronika, biologia molekularna, bioekologia i biosozologia. Wszystkie one znalazły się w orbicie zainteresowań badawczych Sedlaka, natomiast istotne osiągnięcia naukowe odzwierciedliły się w trzech głównych kierunkach prowadzonych badań i pracy twórczej.

A. Bioelektronika

Bioelektronika uznawana jest za najnowszy kierunek badań i dociekań we współczesnej biologii teoretycznej. Przyjmuje się, że kierunek ten zapoczątkowany został przez Alberta von Nagyrapolt Szent-Györgyi w latach sześćdziesiątych. Jednak dopiero twórcza myśl Sedlaka nadała temu kierunkowi rozmiary i głębię nigdzie dotąd nie spotykaną od strony podstaw teoretycznych. Wysiłek intelektualny Sedlaka w tym zakresie doprowadził go do sformułowania zasadniczych uogólnień z tej dziedziny, a obejmujących:

- podstawy elektromagnetycznej teorii życia;
- podstawy elektrostazy organizmu;

- koncepcję bioplazmy;
- koncepcję laserowych procesów biologicznych.

Sformułowanie bioelektronicznej interpretacji życia pozwoliło jej twórcy doszukać się kwantowych podstaw ruchu biologicznego, sięgnąć do biofizycznych podstaw świadomości, zapoczątkować nowe ujęcia w psychotronice, głównie w odniesieniu do hipnozy i telepatii, na innych zasadach wyjaśnić charakter jogi fizjologicznej (to ostatnie zagadnienie znalazło swój istotny wyraz m. in. w opracowaniu zwanym autorstwa W. Romanowskiego p. t. „*Teoria i metodyka ćwiczeń relaksowo-koncentrujących*”⁴.

B. Biogeneza i bioewolucja

Niezwykle oryginalna jest sformułowana przez Sedlaka koncepcja ewolucji biochemicznej krzemu z odniesieniem do wstępnego stadium rozwoju życia na Ziemi i z uwzględnieniem ewolucji praoceanu. Podstawą wyjścia w zastosowanej interpretacji biochemicznej jest stwierdzona tutaj antagonistyczna relacja Si—Ca, mająca ciągłość w całej filogenezie. Wynika to z uzasadnienia — wg Sedlaka — występowania „dokumentacji” ewolucji praoceanu zawartej w geochemii i geofizyce oraz petrografii, a więc winna ona być zawarta również w chemicznej naturze żywego ustroju. Odrębnym zagadnieniem opracowanym niejako „przy okazji” zajmowania się problemami biogenezy i bioewolucji stała się ewolucja nowotworów, ujmowana jako patogenne odmłodzenie lokalne tkanki, z naruszonym bilansem krzemowym.

Natomiast dociekania i badania związane z wczesnym środowiskiem życia („środowiska prakopalne”) zapoczątkowały teoretyczne prace nad zróżnicowaniem chemicznym geosfer i zjawiskami wulkanizmu rozpatrywane od strony procesów elektrycznych, a następnie na podstawie struktur kambru Obszaru Łysogór w Krainie Gór Świętokrzyskich. Na podstawie odkrytych pierwszych śladów lokalnego metamorfizmu, również w Krainie Gór Świętokrzyskich (szczególnie na Obszarze Łysogór), w postaci warstwowego fyllitu, zapoczątkował Sedlak kierunek badań paleobiochemicznych nad świętokrzyskim kambrem. Znalazło to swoje odzwierciedlenie również w całościowej syntezie prowadzonych dociekań, poprzez wyczerpujące uwzględnienie tej problematyki w opracowaniu zwanym p.t. „*U źródeł nowej nauki — paleobiochemia*”⁴. Warto przypomnieć, że między innymi, w trzech ostatnich rozdziałach wymienionej pozycji został podany zarys paleobiofizyki według koncepcji autora, a opartej na wypracowanych wcześniej teoretycznych podstawach bioelektroniki.

⁴ W. Romanowski; *Teoria i metodyka ćwiczeń relaksowo-koncentrujących* Warszawa 1973 PZWL.

⁵ S. Zieliński, *op. cit.* poz. 74.

³ *Ibid.* poz. 219.

Do istotnych osiągnięć, będących wynikiem wieloletnich badań prowadzonych od lat pięćdziesiątych na terenie Świętokrzyskiego Parku Narodowego było odkrycie pierwszych śladów fauny kambryjskiej w postaci meduzowatych, praślimaka *Helcionella* oraz dużej liczby *Archaeocyatha*, jak początkowo ich odkrywca mniemał. To ostatecznie odkrycie zostało w początkach lat siedemdziesiątych formalnie zgłoszone do Polskiej Akademii Nauk, Instytutu Geologicznego w Warszawie i jego Oddziału Świętokrzyskiego im. Jana Czarnockiego w Kielcach oraz Dyrekcji Świętokrzyskiego Parku Narodowego. O wadze tego odkrycia świadczy również dyskusja nad kambryjską fauną z Gór Świętokrzyskich w PAN, IG, Instytucie Geologicznym w Londynie, z dr J. Rozanovem z Moskwy, z prof. I. T. Żuravlevą z Nowosybirsk. Na Międzynarodowym Sympozjum w Paryżu 1975 zaliczył Sedlak faunę do nowego rzędu *Corallicyathida*, a nie do *Archaeocyatha*.

Przy okazji omawiania głównych wyników badań Sedlaka, a odzwierciedlających również jego wieloletnie związki ze Świętokrzyskim Parkiem Narodowym, nie można pominąć i tych, które doprowadziły do odkrycia pirytu na Łysej Górze oraz rud manganu w masywie Łysicy. Nie bez znaczenia — poza wymienionymi badaniami, a związanymi ze Świętokrzyskim Parkiem Narodowym — są wykonane na zlecenie PAN i Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie prace nad stanowiskami starożytnego hutnictwa, zaś w ich wyniku zostały odkryte pierwsze kęsy żelaza na Łysej Górze i Łysicy. Odkrycia te zostały formalnie zgłoszone do Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN i Instytutu Historii Techniki PAN (1959). W powiązaniu z badaniami nad starożytnym hutnictwem w Łysogórach przedstawił Sedlak próbę metalurgicznego odtworzenia procesu starożytnego wytopu, przy naturalnym ciągu powietrza, co było zarówno referowane (1962) na Posiedzeniu Pracowni Górnictwa i Hutnictwa IHKM PAN, jak również publikowane (1965). Koncepcję Sedlaka w tym zakresie potwierdziły późniejsze badania W. Różańskiego z AG-H, który odstąpił od tezy M. Radwana i oparł się w swych dalszych dociekaniach na założeniach Sedlaka dotyczących wprowadzenia naturalnego ciągu powietrza.

C. Bioekologia i biosozologia

W oparciu o wyniki dociekań — zwłaszcza odnoszących się do bioelektronicznej interpretacji życia — zapoczątkowany został przez Sedlaka nowy kierunek bioekologii, uwzględniający w badaniach oraz analizach elektroniczne właściwości organizmu.

Natomiast w biosozologii — powszechnie uznawanej jako ochrona naturalnego środowiska — zainicjowane zostały przez Sedlaka dociekania w mało uwzględnianym aspekcie elektromagnetycznym promienio-

wania niejonizującego. Można przyjąć, że oba kierunki badań są precedensowe w tych działach nauk biologicznych.

D. Inne

Na marginesie głównego tematu tych rozważań — biologii rozumianej jako nauka o życiu i żywym — warto nadmienić, dla pełniejszego uwypuklenia osobowości uczonego — twórcy Sedlaka, że w orbicie jego zainteresowań naukowych znalazły się i inne dziedziny czy kierunki naukowe, dotyczące m. in.:

- problematyki światopoglądowo-filozoficznej i religijnej;
- zagadnień historycznych i rozwoju myśli technicznej (zwłaszcza na przykładzie Krainy Gór Świętokrzyskich, a szczególnie obszaru Łysogór).

I do tych dziedzin badania i dociekania prowadzone przez Sedlaka wniosły trwałe wartości naukowo-poznawcze, przejawiające się zwłaszcza w oryginalnej interpretacji osiągniętych wyników.

Biologia współczesna a koncepcja Włodzimierza Sedlaka

Najogólniej można przyjąć, że dociekania i badania Sedlaka w dziedzinie biologii — szczególnie w odniesieniu do niektórych jej dziedzin, o czym była mowa już uprzednio — stanowią próbę wnikięcia w te poziomy organizacji żywej materii, gdzie obecna biologia, drogą dotychczas stosowanych metod, nie jest w stanie dotrzeć. Są również próbą interpretacji życia jako zjawiska rozpatrywanego w kategoriach kwantowych, a więc już nawet nie na poziomie molekularnym organizacji żywej materii.

Czołowi przedstawiciele biologii molekularnej uważają, że organizmy żywe są tylko odpowiednio powiększonym wyrażeniem tworzących je cząstek. Stoją oni na stanowisku, że w istocie nauki biologiczne można określić jako te, które zajmują się wyjaśnianiem sposobu pozwalającego drobiom „wyznaczać” swe swoiste działanie w żywych komórkach. Uważają również, że poziom molekularny oraz stosowane przy jego badaniu metody i pojęcia, a także zasady i prawidłowości chemiczne „zaangażowane” w procesach zachodzących na tym poziomie, nie wystarczają do zrozumienia wielu zjawisk biologicznych. W związku z tym głoszona jest potrzeba badań na poziomie submolekularnym („biologia submolekularna”). W dotychczasowym ujęciu zajmuje się ona różnymi oddziaływaniami elektronów, zjawiskami ich przenoszenia i znaczenia tego dla procesów chemicznych zachodzących w żywych organizmach. Stąd biologia submolekularna, wnikając niejako do atomu, nie posługuje się pojęciami i określeniami chemii klasycznej, lecz stosuje „aparatus” pojęciowy oraz metody mechaniki kwantowej, aby poznać te procesy biologiczne, których wyjaśnienie przez samą biochemię okazało się niemożliwe.

Osiągnięcia biologii submolekularnej przyczyniły się więc, w szczególności dużym stopniu, do zmiany naszych dotychczasowych poglądów na procesy życiowe i objęły również zmiany sposobu myślenia w odniesieniu do biologii. Z jednej strony doprowadziły one do większej integracji wewnętrznej biologii przez zbliżenie tak do niedawna odległych dyscyplin, jak genetyka czy biochemia oraz stworzyły podstawę do szerokich uogólnień scalających materiał faktyczny, a także pojęciowy z różnych dziedzin nauki o życiu i żywym. Z drugiej strony skierowanie uwagi na podstawowe właściwości fizyczne i chemiczne organizmów żywych, stosowanie metod ilościowych, coraz szersze stosowanie również metod matematycznych do analizy otrzymanych wyników, zaciera w pewnym sensie granicę pomiędzy naukami biologicznymi a fizykalnymi.

Te i podobne zagadnienia — również zdaniem Sedlaka — rozszerzają nasze możliwości spojrzenia na procesy życia oraz strukturę żywej materii, albowiem zadaniem biologii jest dotrzeć do natury życia wszelkimi możliwymi drogami czy sposobami, a zarazem zrekonstruować jego treść w stopniu najbardziej wymiernym, na podstawie ujawnionych faktów.

Przeprowadzona w 1828 roku synteza mocznika była przełomowym momentem w biologii, zapoczątkowując podstawy i dalsze kształtowanie się biochemii. Podobnie i obecnie kształtowane koncepcje dotyczące elektronicznych właściwości masy biologicznej wkraczają w fazę tworzenia bioelektroniki. Z tego nurtu wynikają niezwykle istotne następstwa, które twórca tego kierunku — Sedlak — ujmuje następująco: „Specjalizacja oraz miniaturyzacja przedmiotu badań stwarzają groteskowe sytuacje. Badacze „oddzieleni” od siebie warstwą molekularną grubości kilkunastu ångströmów nie wiedzą o sobie wzajemnie, że pracują nad tym samym problemem tylko z dwóch jego stron. Sposób dawno stosowany w technice kopania tunelu staje się w biologii przyczyną kontrowersji. Te same białka, które tworzą podstawę biologii molekularnej i dokonujących się reakcji chemicznych, są jednocześnie piezoelektrycznym półprzewodnikiem i warunkują procesy elektroniczne.”

„Życie przebiega więc w dwóch niejako płaszczyznach — jednej, badanej przez biochemię z uruchomionymi elektronami metabolicznymi i na drugim poziomie, elektronicznym, w środowisku piezoelektrycznym półprzewodników białkowych.”

„Dwa procesy kwantowe w bliskim zasięgu nie mogą się dokonywać niezależnie. Musi wystąpić sprzężenie wzajemnych oddziaływań. I tutaj zrobiono dalszy krok w poznaniu życia. Życie nie ogranicza się do odwracalnych reakcji chemicznych i wiązania tą drogą energii, lecz sprowadza się do kwantowej interakcji między elektronami, fotonami i fononami, procesy bowiem dokonują się w piezoelektrycznym ośrodku półprzewodników organicznych. Generowanie fotonów w takiej sytuacji jest zrozumiałym procesem kwantowym przy uruchomieniu strumienia elektronów metabolicznego pochodzenia. Między procesami biochemicz-

nymi i elektronicznymi w molekularnym ośrodku białkowym przebiega gorąca linia życia stymulowana do ustawicznej rytmiki przez fotony i fonony własnej produkcji. Jesteśmy chyba u kwantowego więzadła życia. Defekt tutaj przy „niekontaktowaniu” między biochemią i elektroniką układu jest śmiercią. Tu odwracalności już nie ma.”

„Wydaje się nam, że odkryliśmy drugie oblicze życia, tymczasem jest to sprzężenie dwóch procesów, które w pierwszym dniu życia na Ziemi musiało się zadzierzgnąć, inaczej nie wystartowałoby ono w ogóle do swego biegu trwającego około 5 miliardów lat. Ten proces przekazuje się tylko, a nie tworzy od nowa, przynajmniej w obecnej skali rozeznanania”⁶.

Powyższe ujęcie implikuje, że: „...Przede wszystkim nie ma różnicy między życiem i świadomością w kwantowych rozmiarach, co tak krańcowo zostało uwydatnione po 5 miliardach lat ewolucji w rozszczepianiu fizjologii mózgu i psychiki człowieka, że wydają się one stanowić dwie różne strony żywej rzeczywistości”⁷.

A więc w problematyce współczesnej biologii pojawiło się nowe ujęcie rzeczywistości życia, które niewątpliwie zaważy na filozofii przyrody, biologii teoretycznej, świadomości społecznej, jak również pozwoli na pełniejszą, właściwszą ingerencję środowiska oraz korzystniejsze profilaktyczne i terapeutyczne działania.

Realizowanie się ciągłości życia — w ziemskim układzie odniesienia — poprzez continuum materii genetycznej, wiąże się z powstaniem na podłożu i kwantowym i biochemicznym bioukładów o określonych właściwościach. Być może na tym poziomie zostanie rozwiązany oraz wyjaśniony jeden z najbardziej zadziwiających stanów występujących u człowieka, a dotyczący organizmu i świadomości, bios i psyché. Od kwantowych początków życia w ewolucyjnej megaskali przebiegały etapy naszego rozwoju. I jak stwierdza Sedlak: „Tu na kwantowym dnie życia nie ma różnicy między życiem a świadomością, między psychiką i biosem. Tu jest kwantowa jedność. Tu się zawiązała akcja między chemicznym i elektronicznym procesem. Tu w białkowym środowisku zawiązała się życiowa więź między elektronami, fotonami i fononami”⁸.

Do nader istotnych kierunków w biologii współczesnej należy teoria o uporządkowanym charakterze organizacji biologicznej, a teoretycy biologii wskazują na problem organizacji jako centralny dla życia. Twórca teorii organizmalnej, L. Bertalanffy, zakłada, że „...problem życia jest problemem organizacji”⁹. Istotnym jest tutaj fakt, że również koncepcje Sedlaka niejako pogłębiają rozumienie zasad organizacji biologicznej,

⁶ Ibid. poz. 126.

⁷ Ibid. poz. 126.

⁸ Ibid.

⁹ L. Bertalanffy, *Problems of Life*.

wyprowadzanej przez niego od poziomu kwantowego. Uzasadniają, że w miejsce wyrównywania napięć energetycznych i rozkładu — zgodnie z zasadą wzrostu entropii — mamy w układach ożywionych utrzymywanie się różnic potencjałów oraz wykorzystywanie energii z zewnątrz dla utrzymywania stanu równowagi dynamicznej i odtwarzania się organizmu (a więc istnienie określonego poziomu negentropii).

W organizacji żywej materii przyjmuje się występowanie poziomów złożoności i wyróżnia się tzw. postęp w kształtowaniu się stopnia zorganizowania, jak również kompleksyfikacji oraz zróżnicowania struktury, a także całościowej integracji, w ciągu rozwojowym od zaczątków życia do okresu współczesnego. Wyniki dociekań Sedlaka i opracowane koncepcje w zakresie bioelektroniki, biogenezy i bioewolucji, a także częściowo bioekologii i biosozologii, pozwalają na wprowadzenie problematyki organizmalnej do poziomów kwantowych i ewentualne ujednoznaczenie rozpatrywania poziomów organizacji materii ożywionej. Bowiem poziom złożoności odnosi się do występującej liczby atomów w układzie całościowym (struktury ożywione i nieożywione), zależy od liczby wzajemnych powiązań elementów, o określonym oddziaływaniu i współzależności (struktury ożywione).

Na tym tle rodzi się istotne stwierdzenie, że proces bioewolucji — wzbogacony interpretacją Sedlaka — odzwierciedla się w czasoprzestrzeni poprzez wszystkie powstałe gatunki o określonym stopniu organizacji, od tych o najprostszej do najbardziej złożonej strukturze i zróżnicowanych funkcjach, a obecnie reprezentowanych przez *Virales*, *Protocaryonta* oraz jedno- i wielokomórkowe *Eucaryonta*.

Na kanwie badań i dociekań Sedlaka istnieje możliwość przewartościowania oraz wzbogacenia założeń ujmujących struktury ożywione, jako układy otwarte, występujące w postaci organizmów (organizacja!), a z tego wypływałoby szereg konsekwencji natury ogólnobiologicznej:

— układ ożywiony jest strukturą stanowiącą jedność powiązanych wzajemnie jednostek składowych;

— układy biologiczne są co najmniej częściowo przenikliwe dla przepływu energii i przemieszczania się składników materialnych oraz przetwarzania „informacji”;

— w przyrodzie w ogóle występuje tendencja do istnienia stanów najbardziej prawdopodobnych, stąd podstawowe znaczenie dla zrozumienia również istoty życia ma druga zasada termodynamiki;

— w układzie zamkniętym, w rzeczywistych, nieodwracalnych procesach entropia wzrasta, stanowiąc miarę stopnia nieodwracalności procesów, chaotyczności, nieuporządkowania;

— układy żywe, a więc zorganizowane, odznaczają się współzależnością elementów (jednak nie zdeterminowane) i stanowią układy otwarte, w których zachowanie równowagi dynamicznej uwarunkowane jest stałym dopływem energii, tj. wzrostem negentropii;

— poza pobieraniem negentropii przez organizmy żywe — układy otwarte — przyjmowany jest inny jej rodzaj, co ogólnie określa się pojęciem „informacji” (określenie w tym odniesieniu jednak niejednoznaczne);

— działanie — ruch materii i przepływ energii — czyli tzw. „zasilanie” układu w przestrzeni i czasie oraz przetwarzanie „informacji” na zasadzie oddziaływania i współzależności, służą wykonywaniu pracy, a także uzyskiwaniu zmian w sytuacji;

— organizmy żywe są w wysokim stopniu ekwifinalne, co przejawia się np. w procesach wzrostu, metabolizmu lub właściwościach kompensacyjnych;

— organizmy żywe jako układy homeostatyczne są układami o wysokim stopniu kompleksyfikacji.

Rozpatrując materię ożywioną w jej aspekcie kwantowym, bioelektronicznym, zachodzących procesów na poziomie molekularnym, a więc w ujęciu biochemicznym oraz od strony teorii układów, czyli od strony termodynamiki układów otwartych i zasad cybernetyki, dochodzimy do podstawowych zagadnień życia. I przyjmując, że powyższe kierunki badań rzutować będą na biologię przyszłości, biologię XXI wieku, należy mieć nadzieję na stopniowe osiąganie coraz pełniejszej odpowiedzi na pytanie dotyczące istoty życia. Będzie ono tym bardziej możliwe, że żyjemy w okresie krzyżowania się dróg wiedzy, a więc takiego wykorzystywania wzajemnego osiągniętych wyników, że mogą się stać zapłodniającymi do szukania nowych ujęć i rozwiązań również w biologii. Wielkie osiągnięcia biologii bardzo często nierozzerwalnie wiązały się z możliwościami zastosowania odkryć, wynalazków i inspiracji z innych dziedzin nauki. M. Wilkins, jeden ze współodkrywców DNA, pod bezpośrednim impulsem słynnych wykładów E. Schrödingera, podjął swe badania nad strukturą kwasów nukleinowych za pomocą obrazów dyfrakcyjnych promieni X. Na przykładzie fizyki widać ogromny i płodny wpływ wywierany na biologię przez określone nauki, i to zarówno wpływ konkretnych odkryć czy teorii, jak i określonego wzorca metodologicznego¹⁰. Wypada w związku z powyższym nadmienić również, że jedna z pierwszych publikacji Sedlaka nosiła tytuł: „Relatywistyczne pojęcie czasu według Einsteina”¹¹.

Jednakże w biologii nie wystarczą liczne i wielokrotne czy zmasowane badania eksperymentalne lub gromadzenie obserwacji, jako że mają one to do siebie iż można je prowadzić i bardzo długo i coraz liczniej z dużym rozrzutem wyników, co przede wszystkim ogranicza naszą możliwość ujęcia ich w spójną teorię — niejako nie potrafimy tych wyników pozbiierać. Istotna w takich okresach i wypadkach jest twórcza wielkość

¹⁰ J. D. Watson, *Podwójna spirala*. Warszawa 1975.

¹¹ S. Zieliński, *op. cit.* poz. 2.

badacza, która polega na odgadnięciu nowej sytuacji i ukształtowaniu nowej jakości, w omawianej problematyce w odniesieniu do zjawisk życia. Niezbędne do tego jest zorientowanie się o istnieniu dostatecznych danych i faktów umożliwiających nowe spojrzenie na naturę życia. Bywa to nie tylko wynikiem logiki badań naukowych, lecz głównymi motywami są najczęściej przeczucia, odgadywania i intuicja, jak stwierdza A. von Nagyrapolt Szent-Györgyi.

Zakończenie — próba syntezy

Wszelkie próby uogólniającego ujęcia dokonań znajdujących się ciągle jeszcze w fazie twórczego apogeum, ale również niejako in statu nascendi i nie w pełni zweryfikowane, wydają się chybione. Szczególne trudności w tym względzie towarzyszą przy zamierzeniach prowadzących do skrótego przedstawienia tego z twórczości naukowej Sedlaka, co ma istotne znaczenie dla nowego spojrzenia na biologię.

Niemniej uogólniające spojrzenie jest tutaj koniecznością — stwarza bowiem nową miarę w stopniowym poznawaniu zróżnicowanych danych odnoszących się do biologii, a także rozpatrywaniu życia — tego fenomenu natury — na różnych poziomach, w odrębnych działach, ukształtowanych specjalizacjach i dyferencjach, przyjętych kompleksyfikacjach, zamierzonych integracjach a zarazem różnicowaniach, z uwzględnieniem istotnych właściwości oraz cech życia i szczebli organizacji żywej materii.

Najogólniej można stwierdzić, że w dotychczasowej twórczości naukowej Sedlaka mamy do czynienia z poszukiwaniem nowych idei w biologii. Znamienne w tym względzie jest osiąganie tych założonych celów poznawczych w oparciu o badania o charakterze interdyscyplinarnym, co wyraziście odzwierciedla lektura chociażby samych tytułów publikacji, obejmujących bibliografię opracowań Sedlaka.

Z tych dociekań zrodziła się jedyna w swoim rodzaju biologiczna koncepcja, obejmująca odmienną formułę od molekularnej interpretacji procesów życiowych poprzez reakcje chemiczne, a mianowicie sprowadzone do poziomu kwantowego zjawiska elektroniczne. Było to możliwe na kanwie teoretycznych rozważań nad piątym stanem materii — bioplazmą oraz poprzez wprowadzenie pojęcia masy w tworzonym zarysie biologii falowej, a także wprowadzonego teoretycznego pola działania życia.

Dalsze badania prowadzą Sedlaka do sformułowania zasady nowego ujęcia żywego ustroju czy organizmu w postaci modelu elektronicznego w oparciu o hipotezę, że procesy elektroniczne stanowią, obok biochemicznych, równoległą rzeczywistość żywego układu i są wzajemnie sprzężone. Z tego ujęcia rodzi się zasada o bioplaźmie, która w ujęciu Włodzimierza Sedlaka „...jednoczy wszystkie cechy życia wraz z własnością

plazmy fizycznej.” Natomiast dalszy ciąg rozważań i kolejny etap badań, to już ześrodkowanie się na teorii energetyki żywego ustroju z przyjętym założeniem, że jest to najistotniejsza cecha życia. Odniesienie tej teorii do biogenezy i powiązanie z elektromagnetyczną rytmiką geologiczną oraz kosmiczną, stanowi niejako logiczną konsekwencję ujednoczenia ciągu współzależności i oddziaływania dwóch stanów materii poprzez „informację” przechodzącą ze środowiska i wpływającą na powstanie żywego organizmu, jako „oscylatora biologicznego”. Takie ujęcie może mieć istotne znaczenie — być może w niedalekiej przyszłości — w zakresie normatywno-uitylitarnym, zwłaszcza przy rozwiązywaniu „zagnatwanej” sytuacji człowieka i całej materii ożywionej w zmieniającej się geobiosferze. Inne konsekwencje takiego widzenia problematyki biologicznej, to przyjęcie przez Sedlaka, że świadomość nie jest zjawiskiem psychicznym lecz biologicznym, a zatem posiada również istotne właściwości energii elektromagnetycznej.

Niejako równolegle z tymi fascynującymi ujęciami dotyczącymi jądra współczesnej biologii, a więc samej istoty życia, znajdujemy i w innych dziedzinach uprawianych przez Włodzimierza Sedlaka badań, równie oryginalne, twórcze osiągnięcia. Szczególnie widoczne to jest przy tworzeniu jednolitego ujęcia problematyki paleobiologicznej, z próbami interpretacji powstania życia na Ziemi — biopoezy, eobiogenezy, neobiogenezy, biogenezy — poprzez takie nowe kierunki badań, jak paleobiochemia i paleobiofizyka.

„Paleobiochemia jest właśnie nauką znajdującą się w stanie tworzenia swego zrębu metodycznego, określenia badań i celowości istnienia w szeregu nauk o życiu. Umieścić ją trzeba między geochemią organiczną, biochemią ewolucyjną, paleobiologią, geologią, petrografią skał biologicznego pochodzenia, geofizyką, a więc w bardzo ciasno upakowanym zespole nauk. Znalezienie własnego skrawka badań, który by nie pokrywał się z innymi, a jednocześnie był bardzo szeroki, gdyż jedynie taka sytuacja wymaga tworzenia nowej specjalności biologicznej — stanowi ciekawe studium narodzin nowej nauki.”

„To samo wystarczy, by zająć się paleobiochemią ryzykując nawet w niektórych przypadkach niepewne i tylko problematyczne sformułowania.”

„Czy biofizyka stanie kiedyś jako dziedzina konkurencyjna paleobiochemii w ostatecznym poznaniu życia dalekiej przeszłości — to pytanie, na które za wcześnie dawać odpowiedź. W każdym razie można bez zbyteńkiego ryzyka utrzymywać, że powstanie paleobiofizyki jest kwestią „godzin” w nauce. Przez analogię z „nieorganiczną resztą chemiczną” będzie można mówić o „nieorganicznej reszcie strukturalnej” w obecnych konfiguracjach związków organicznych, głównie białkach. Ścisłe mówiąc reakcje chemiczne przebiegają na strukturach i dzięki nim dokonują się nie chaotycznie, lecz w sposób skoordynowany. Układ biologiczny wy-

mienia strukturę w kolejnym jakimś i uporządkowanym następstwie, zwalniając elementy składowe i uzupełniając je nowymi. To nie tylko reakcje chemiczne „żyją”, w nie mniejszym stopniu żyją również struktury. Zarówno model reakcji chemicznych, jak i model struktur przekazuje się jako spuścizna dziedziczna w ciągu całej historii życia na Ziemi. W takim razie winny istnieć struktury kopalne jako dokumenty przekazywalności ich w czasie”¹².

Na drodze tych dwóch nowych kierunków badań w paleobiologii dopatruje się Sedlak możliwości wyjaśnienia przypuszczalnej ewolucji związków organicznych, a także prawdopodobnej drogi ewolucji biofizycznej na Ziemi, uznając że chemia życia jest znana, natomiast „technologia” życia pozostaje nadal tajemnicą.

Wydaje się jednak, że najbardziej uogólniające ujęcie koncepcji „nowej biologii” zawarte zostało przez Sedlaka w niewielkiej książeczce „*Homo elektronicus*”¹³.

Naruszone zostały tutaj wszelkie reguły „gry naukowej”, bowiem wszystko, co mieści się w treści opracowania „*Homo elektronicus*” bulwersuje *Homo sapiens*, narusza „zakodowane” wyobrażenie o sobie, o swojej pozycji w geobiosferze, a zapewne i w kosmosie, a także w stosunku do wszystkiego, co go otacza.

To naruszenie gry można zawrzeć w niezbyt eleganckim stwierdzeniu, że jest to uderzenie obuchem w głowę *Homo sapiens*, bowiem rozważania twórcy nowych koncepcji w biologii współczesnej za przedmiot i podmiot rozważań biorą człowieka (a nie np. pierwotniaka), że penetrują w sposób jednoznaczny wszystkie aspekty człowieczeństwa, że naruszają utrwaloną tradycję społeczną i naukową nasze wyobrażenia o jego psychiczno-biologicznej konstytucji, że od razu (a nie metodą dawkowania) dokonywane jest przewartościowanie najbardziej utrwalonych przekonań o naturze człowieka.

Bowiem „*Homo elektronicus*”, to:

- nowa próba podjęta dla poznania człowieka z przeniesieniem pojęć kwantowych dla wyjaśnienia jego złożoności;
- uzasadnienie, że życie jest procesem energetycznym;
- wyrażenie materialnych podstaw życia w kategorii bioplazmy i wykonanie, że jest to elektrodynamiczny stan materii, w której procesy chemiczne metabolizmu funkcjonują jako kwantowe wiązadła życia;
- wykazanie, że świadomość nie jest sumą informacji z receptorów zmysłowych, lecz jest rzeczywiście nową jakością — jako energetyka żywego ustroju;

¹² *Ibid.* poz. 74.

¹³ *Ibid.* poz. 221.

— wyjaśnienie na czym polega nowa interpretacja całej złożoności człowieka, odniesiona do kwantowego poziomu życia;

— również bioewolucyjna droga wiodąca do złożoności i kompleksyfikacji;

— rozpatrywanie całej złożoności człowieka w aspektach elementarnego układu i modelu bioelektronicznego wraz z centralnym sterowaniem (problem mózgu „widziany” elektronicznie);

— inne spojrzenie na zagadnienia psyché, logiki i tzw. drugiego układu sygnałów;

— nowe możliwości futurologii widziane w odrębnym ujęciu jakościowym.

Cała twórczość naukowa Sedlaka odzwierciedla oryginalny rozwój myśli badawczej, a nacechowana jest odwagą, nowatorstwem, konsekwencją i uporem w podejmowaniu oraz wykazywaniu nowych perspektyw w poznawaniu dziedziny biologii — nauki o życiu i żywym.

Ujęcia, koncepcje i teorie Sedlaka naruszają dotychczasowe podstawy ujmowania i rozumienia dziedziny biologii, stąd nie mogą pozostać bez wpływu na dotychczasowe nasze wyobrażenia o całości problematyki życia, w aspekcie materialnym i pozamaterialnym. Warto również zastanowić się nad faktem potwierdzającym regułę, że niezwykłość i potęga intelektu powiązane z intuicją, są wystarczające do tworzenia nowych jakości w naszym widzeniu świata, a więc nie muszą być podbudowane wielkością instytutu naukowego, dużą liczbą asystentów i najnowocześniejszą aparaturą badawczą oraz wielkimi nakładami finansowymi.

Ale żeby dać świadectwo prawdzie należy również uwzględnić, że przekonanie o słuszności głoszonych teorii i uzasadnień nie jest przyjmowane bezkrytycznie. „Można się nie zgadzać z nim, a mimo wszystko przy uważnym wczytaniu, obok całej kontrowersyjności niezwykle szeroko traktowanej problematyki, sformułowania, choć dziś wydają się wręcz światoburcze, zaczynają wciągać szerokością spojrzenia na istotę tajemniczego zjawiska, jakim jest życie”^{14, 15}.

Na tej podstawie za ideę przewodnią w przeprowadzanych rozważaniach nad osiągnięciami Sedlaka dominowało przekonanie, że mamy tutaj do czynienia nie z badaniami naukowymi, w powszechnym rozumieniu, lecz z twórczością naukową, w jej najwyższym wymiarze.

¹⁴ *Ibid.* poz. 154, „Wprowadzenie”.

¹⁵ Szczegółowsze omówienie i analizę merytorycznych treści niektórych działów ze zróżnicowanej twórczości naukowej Sedlaka podają — w odniesieniu do „*Bioplazmy*” — W. Bulanda i A. Paszewski (Kosmos A XXVI, 5: 510—513, 1977), a w odniesieniu do „*Bioelektroniki*” — K.L. Wierzchowski (Kosmos A XXX, 2: 183—194, 1981).

WŁODZIMIERZ SEDLAK

STRESUJĄCY CZYNNIK ELEKTROMAGNETYCZNEGO ŚRODOWISKA URBANISTYCZNEGO

Wyjdźmy z dużego miasta jako lokalnego środowiska w jego czynnikach wyznaczających mu energetyczny profil. Jest to przede wszystkim aglomeracja olbrzymiej masy zwiezionej z innych okolic z miejscowym zaburzeniem statyki skorupy ziemskiej. Ponadto ciepłownia mikro-klimatu zarówno latem jak i zimą. Producent bitumicznego pyłu ściernego z asfaltowych nawierzchni. Producent pyłów przemysłowych. Park maszynowy i tabor komunikacyjny stanowią źródło mikrosejsmów skorupy ziemskiej, a żelbetowe konstrukcje powodują zróżnicowanie pola geomagnetycznego w obrębie miasta. Pyły ulegają zjonizowaniu dając aerozole z przewagą ładunków dodatnich.

W tę zarysowaną jedynie sytuację wkraczają fale EM, których dostarcza wielkomiejski zespół:

- a) sieć miejska 50 Hz, to pole elektromagnetyczne budzi coraz większą uwagę od strony wpływu na żywe ustroje,
- b) sieć telefoniczna pracująca na częstotliwości od 25 Hz do 3000 Hz,
- c) radiotelefony,
- d) urządzenia iskrzące silników spalinowych,
- e) wszystkie urządzenia oparte na indukcji elektromagnetycznej (silniki elektryczne — froterki, odkurzacze, golarki, suszarki, itp.),
- f) przemysłowe generatory mikrofalowe,
- g) wtórna emisja urządzeń odbiorczych jak telewizory i radia, zwłaszcza heterodynowych, telewizory kolorowe emitują miękkie promieniowanie rentgenowskie,
- h) napowietrzne linie teletransmisyjne,
- i) linie przesyłowe wysokiego napięcia.

Natężenie pola elektromagnetycznego pochodzenia urbanistycznego jest proporcjonalne do ilości mieszkańców, a tym samym do wielkości miasta. Miasta na świecie rozrastają się coraz bardziej. Stanowi to poważny szkopuł dla inżynierów bezprzewodowej komunikacji. Miasta ze swoimi źródłami emisji stanowią niepożądane szумы dla dobrego odbioru radiowo-telewizyjnego. Trzeba wtedy budować specjalne od-

biorniki odporne na zakłócenia, ekranować źródła zakłóceń w mieście, albo podnieść moc nadajników, by zapewnić dobry odbiór programu. Ten ostatni punkt najłatwiej się realizuje.

Tak wygląda sprawa ze stanowiska telekomunikacyjnego i czystości odbioru. Dla mieszkańca wielkiego miasta, jako obiektu biologicznego, jest to zupełnie czym innym. Organizm przyjmuje elektromagnetyczny profil miasta nie jako zakłócenie programu radiowo-telewizyjnego, lecz jako środowisko swego życia. Tutaj zaznaczają się dwa różne punkty widzenia tej samej sprawy.

Wyobrażeniowo można to przedstawić następująco. Techniczne tło na świecie jest około 1000 razy wyższe od naturalnego. Na to nakładają się lokalne szумы wielkomiejskie. Podwajają się one co 8—12 lat. Jeśli w 1950 r. wynosiły one przypuścmy w umownej skali 3, to za 10 lat wyrażą się one jako 6, za dalsze 10 lat jako 12, w 1980 r. jako 24, a w roku 2000 jako 96. Przez to wszystko musi się „przepchnąć” czystość odbioru teletransmisyjnego, więc trzeba odpowiednio podnieść moc nadawczą. Ponieważ muszą to robić wszystkie nadajniki na świecie, wobec tego ziemskie tło elektromagnetyczne będzie się ustawicznie podnosiło. W roku 1948 działały w Europie stacje radiowe o ogólnej mocy 20 MW. W roku 1974 w Europie było już 4400 nadajników o łącznej mocy 150 MW. Na Konferencji Genewskiej 1976 zgłoszono 10 000 nadajników o sumarycznej mocy 540 MW. Natomiast elektromagnetyczne pokrycie wynosiło przykładowo: w 1938 r. — 0,097 W/km², 1968 — 8,89 W/km². Wytwarza się elektromagnetyczna wieża Babel zapewniająca wyszukany i doskonały program nadawczy z czystością odbioru, zapewnia to komfort informacyjno-rozrywkowy, normowany międzynarodowymi konwencjami².

Dla organizmu jako jednostki biologicznej nie istnieją kryteria rozrywkowo-informacyjne, a prawdziwy komfort elektromagnetyczny stanowią warunki geofizyczne, wśród których on dorastał ewolucyjnie do gatunku *homo sapiens*. Wielkomiejskie tło elektromagnetyczne odbiera organizm jako szумы zakłócające normalną pracę żywego ustroju. Również programy nadawcze są biologicznie biorąc szumami zaburzającymi przebieg procesów życiowych. Podniesione 1000-krotnie tło elektromagnetyczne, miejskie źródła emisji i nadawczy program radiowo-telewizyjny stanowią zupełne przestrojenie naturalnego środowiska geofizycznego w przedziale elektromagnetycznym.

¹ Strużak R. G., *Ziemskie środowisko elektromagnetyczne*. W: *Kompatybilność elektromagnetyczna w radiotechnice*. Red. Rotkiewicz W. Warszawa 1972 s. 15—62.

² Moron W., *Ochrona widma elektromagnetycznego — normalizacja i współpraca międzynarodowa*. W: *Kompatybilność elektromagnetyczna w radiotechnice*. Red. Rotkiewicz W. Warszawa 1978, s. 15—62.

Wytwarza się zespolony układ. Elektromagnetyczny kompleks urbanistyczny stanowi w radiofonii szумы zniekształcające nagłośnienie. Należy praktycznie i najłatwiej ze stanowiska technicznego podnieść moc nadawczą. Tworzy się w rezultacie dodatnie sprzężenie zwrotne. Po jednej stronie rosną kolosy wielkomiejskie, po drugiej podnosi się moc teletransmisyjną. Przy dodatnim sprzężeniu wytwarza się paradoksalna sytuacja dwustronnego podnoszenia się poziomu elektromagnetycznego, Sytuacja staje się groźna dla środowiska. Dla organizmu oba człony dodatnio sprzężone nadają tylko szумы, które żywy ustrój odbiera jako zakłócenia własnej pracy, jako EM hałas. Człowiek znajduje się w po-
tężniejszym elektromagnetycznym hałasie.

Należy wziąć pod uwagę, że organizm nie jest tylko zespołem reakcji chemicznych, ale posiada własną rytmikę emisyjną określaną jako biologiczną. Rytmika zaczyna się już w mitochondriach przy procesie oddychania. Jest ona wtedy w skali ultrafioletu³. Przechodzi przez rytmikę skali komórkowej, widmo mieści się wówczas między fioletem i czerwienią, a więc w optycznym przedziale⁴. Kończąc na rytmice mięśnia sercowego i mózgu, wreszcie na rytmach narzuconych przez zmienne środowisko.

Patrząc w skali planetarnej na środowisko moglibyśmy powiedzieć, że naturalna jego charakterystyka została pokryta grubą warstwą elektromagnetycznego pola technicznego pochodzenia. Praktycznie, naturalne środowisko nie istnieje. Na tym podwyższonym tle światowym wybijają się obszary reprezentowane przez urbanistyczne olbrzymy o własnej produkcji szumów. Ze stanowiska biologii jest to mikrośrodowisko wielkomiejskie. Stanowi ono dla organizmu dodatkowe obciążenie elektromagnetyczne.

Prspektywy są do przewidzenia. Od 100 lat naturalne tło EM podniosło się w niebywałym stopniu z tendencją ostrego zwyżkowania. Miasta rosną niebywale. Elektromagnetyczny mikroklimat jest proporcjonalny do wielkości miasta wyrażonej ilością mieszkańców. Środowisko elektromagnetyczne wykazuje dużą progresję. Tym samym oddala się coraz bardziej od naturalnego tła, które kształtowało ewolucję gatunku ludzkiego.

Człowiek, jako gatunek, posiada najdłuższy staż ewolucyjny, bo trwający około 5 miliardów lat, patrząc filogenetycznie. Podczas całej drogi rozwojowej nie spotykał się z takim środowiskiem. Jako gatunek wykształtował się w burzliwych warunkach elektromagnetycznych

³ Popp F. A., *Photon storage in biological systems*. In: *Electromagnetic Bio - Information*. München - Wien - Baltimore 1979 Popp F. A., Becker G. (Ed.) pp. 123—149.

⁴ Mamedov T. G., Popov G. A., Konev V. V., *Sverchslaboe svečenie raznyh organizmov*. Biofizika 1969, nr 14 s. 1047—1051.

czwartorzędu. Techniczna progresja zmian EM datuje się zaledwie od stu lat.

Dla biologa sprawa równowagi energetycznej między organizmem i środowiskiem jest oczywista. W zespole tylko jednego czynnika środowiskowego — elektromagnetycznego — zaczyna się wyścig zmian szybszy niż adaptacyjne zdolności organizmu. Zaznacza się ujemne działanie stresora elektromagnetycznego. Homeostaza organizmu jest elastyczną barierą integralności, ale z pewnymi granicami wytrzymałości. Szerokość tolerancyjna jest dobrem egzystencji żywego ustroju, a przekroczenie możliwości poszerzenia tolerancji — rękomią katastrofy.

Istotny jest sposób reakcji organizmu na stresor elektromagnetyczny. Czy można organizm traktować jako odbiornik pól elektromagnetycznych? To zależy, co kto wie i jak rozumie organizm. Jeśli się stanie na pozycji anatomii i fizjologii, to można uważać organizm najwyżej za chemiczny czujnik elektromagnetycznych zmian środowiska. Istnieją procesy elektrofizjologiczne oparte na transporcie jonowym czyli elektrochemicznych podstawach. Nawiasem dodać można, że biochemia i elektrochemia, jak również elektrofizjologia systemu nerwowego powstały w XIX wieku przynajmniej 50 lat wcześniej, zanim Hertz potwierdził doświadczalnie słynne dziś równania Maxwella.

Nie wiadomo, czy badając wpływ PEM na organizm, można się posługiwać interpretacyjnym kluczem z połowy XIX stulecia. Doszły bowiem niedawne odkrycia elektronicznych własności związków organicznych i tkanek. Wykazano półprzewodnictwo, piezoelektryczność, efekty ferroelektryczne i piroelektryczne. Coraz częściej stwierdza się nadprzewodnictwo oraz interpretuje się nim zjawiska biologiczne⁵.

W tym elektromagnetycznym hałasie został umieszczony organizm człowieka. Gdyby traktować go jedynie chemicznie, to sprawa jest dosyć jasna, nie musi być wcale groźna. Po prostu nie należy znajdować się w obszarze zabronionym ani zagrożonym. Omijać obszary oznaczone przyjętą konwencją, by uniknąć termicznych skutków mikrofalowych z przyspieszeniem reakcji chemicznych. Dziwne tylko, że termiczne skutki mikrofalowe są o wiele bardziej groźne niż podwyższenie temperatury w gorączce. Coś nie bardzo się tutaj zgadza. W relacji „pole elektromagnetyczne — organizm” w ogóle nie wiadomo co się zgadza, wyniki bowiem są rozbieżne i niejednoznaczne. Mamy dużo badań, wiele wyników, mało wiadomości, najmniej rozeznania. Sądzimy, że da się te trudności pokonać wzrostem doświadczalnych badań, których ilość jest tak olbrzymia i różna w wynikach, że dla pewności podaje się w dużych monografiach raczej nazwiska, co kto stwierdził, niż jak jest

⁵ Achimowicz J., *Quantum solid state mechanism of biological effects of electromagnetic radiation with emphasis on local superconductivity*. In: Internat. Union of Radio Science XIX General Assembly, Helsinki 1978, Abstracts p. 69.

faktycznie. Nie jest wykluczona konieczność wyjścia z biochemicznego schematu myślenia i stworzenia nowej twórczej idei biologicznej opartej na najnowszych faktach charakteryzujących masę biologiczną. Tak więc znajdujemy się prawdopodobnie w sytuacji poszukiwania nowego modelu myślenia i badawczego działania w biologii⁶.

Wychodząc z przestarzałego, bo z połowy XIX stulecia modelu biologicznego, pragnie się otrzymać sytuację termiczną pod działaniem mikrofal, gdyż wydaje się to najłatwiejszą drogą do badawczego celu. Bierze się wtedy dużą gęstość mocy, falę dużej częstotliwości, tymczasem chodziłoby o najbardziej naturalne środowisko PEM niskich mocy i niewielkiej częstotliwości. Naturalne warunki były dalekie od możliwości termicznego zadziałania⁷.

Druga sugestia badaczy dawnego profilu to poszukiwanie w działaniu mikrofal swoistych skutków przywiązanych do określonego organu i fizjologii. Jest to klasyka biologii, która przeszła do medycyny. Tymczasem skutki mikrofal są nieswoiste czyli nie związane z wyróżnionym organem. Ustrój nie odbiera według podręcznika anatomii i fizjologii, odbiera natomiast jak detektor, jest bowiem elektronicznym urządzeniem przyrody. Urządzenia elektroniczne nie odbierają cewką, ani potencjometrem, nie reagują diodą, czy opornikiem. Detektor reaguje funkcjonalną całością. Zaburzenie ogólnej funkcjonalności stanowi o braku swoistości. Na spotkanie pól elektromagnetycznych częstości radiowej i mikrofalowej wychodzi organizm całą swoją konstrukcją i jej funkcjonalnością, odbiera jak złożony detektor.

W ten sposób organizm został dopiero zinterpretowany w bioelektronice. Tam bowiem uwzględniono elektryczne i magnetyczne własności masy organicznej biologicznie aktywnej. Tam również określono organizm jako biologiczny oscylator z szerokopasmową emisją, a tym samym absorpcją. Pojęcie żywego detektora jest bioelektronicznie jak najbardziej uzasadnione i słuszne. W dodatku jest to detektor o minimalnych szumach własnych.

Elektromagnetyczne środowisko jest niezwykle złożone. Jego działanie na żywy ustrój zależy nie tylko od częstotliwości, ale również od natężenia, od gęstości strumienia energii, polaryzacji liniowej, kołowej czy eliptycznej, działania ciągłego czy impulsowego, modulacji fali, kierunku padania, reakcji na wektor elektryczny czy magnetyczny, szerokości emitowanego pasma. Pojęcie rezonansu biologicznego jest sprawą nie tylko interesującą, ale nawet konieczną dla właściwej oceny relacji biologicznego detektora do elektromagnetycznego środowiska. Jest to

⁶ Zieliński S., *Bibliografia prac drukowanych Włodzimierza Sedlaka, 1958—1981*. Zob. artykuł zamieszczony w niniejszym Biuletynie, poz. 162 s. 163—187.

⁷ Sheppard A. R., Eisenbud M., *Biological effects of electric and magnetic fields of extremely low frequency* New York 1977.

jeden z najintensywniej badanych problemów. Rezonans to elektromagnetyczny klucz do życia, ale niestety też do śmierci. Organizm pojmowany jako detektor PEM nie jest żadną poetyzacją.

Po ogólnym przedstawieniu żywego ustroju jako detektora PEM, należałoby określić sposób jego działania. Jeśli praca organizmu jest w rezonansie z częstotliwością środowiska, następuje gwałtowne pochłanianie energii pola elektromagnetycznego. Działanie nie w fazie z rezonansową częstotliwością powoduje hamowanie pracy układu detekcyjnego. W przypadku żywego detektora następuje nie tylko wyciszenie, ale również rozregulowanie detektora. Ogólnie nazywamy to nieswoistą patologią spowodowaną mikrofalami.

Zasadniczą cechą biologicznego detektora jest wyjątkowa dobroć odbioru, zdolność odbioru szerokiego pasma, doskonała czułość, selektywność w postaci metabolicznego rozładowywania nadmiernej energetyzacji bioukładu, prawdopodobnie wewnętrznego ekranowania się do pewnych granic choćby układami odbijających płaszczyzn dielektrycznych, wreszcie reakcja stresowa. Terminu tego użył Selye dla fizjologicznego poziomu. Można jednak mówić o EM stresorze i reakcji organizmu na niego. Stresująca reakcja posiada pewien określony profil. Pierwsza faza zaniepokojenia układu może być równoznaczna z przejściową depresją funkcjonalną. Jeśli bodziec jest zbyt słaby i długotrwały, faza depresyjna może prowadzić do kumulacji działania. Następnym etapem jest odpornościowe samomobilizowanie się bioukładu, a więc uruchomienie adaptacyjnych mechanizmów z pewną superatą energetyczną zmobilizowania ponad stan normalny. Nadwyżka energetyczna idzie albo na wzrost organizmu albo na rzecz jego rozwoju (w rozumieniu ewolucyjnym). Przy długotrwałym działaniu bodźca lub zbyt wielkiej jego intensywności następuje stan utajony zmniejszającej się samoobrony i po pewnym czasie może wystąpić gwałtowne załamanie bez poprzedzających dostrzegalnych objawów.

Jak wygląda sytuacja faktyczna? Istnieje ogólny termin chorób cywilizacyjnych o bardzo zróżnicowanym charakterze. Nazwa powstała na skutek pewnych korelacji z ośrodkami zwiększonej cywilizacji w miastach i występowalnością tych chorób. Ponieważ gros cywilizacji łączy się z polami elektromagnetycznymi, można ten syndrom uważać za przekrojowy dla cywilizacji technicznej obecnych czasów. Z drugiej znów strony istnieje bogaty zespół badań wynikających z potrzeby ochrony zdrowia na stanowiskach pracy przy generatorach promieniowania EM⁹.

Na pierwszym miejscu podkreśla się w działaniu mikrofal wpływ na behavior mózgu, zmiany EEG, występowanie nerwic mikrofa-

lowych. W chorobach cywilizacyjnych coraz częściej notuje się gwałtowny wzrost zużycia środków neuro- i psychotropowych i to proporcjonalnie do cywilizacyjnego poziomu danej populacji.

Mikrofały działają na system krwiotwórczy i układ naczyniowy łącznie z pracą serca, ze spadkiem ciśnienia tętniczego. Wśród chorób cywilizacyjnych na pierwsze miejsce wysuwają się niedomogi krążenia, zawały mięśnia sercowego, przedwczesna miażdżyca ścian naczyń, jest to problem społeczny. Wykształcenie dużej klasy specjalisty jest kosztowne i długie. Kiedy ma pracować dla społeczeństwa, wypada wkrótce po 40 roku życia na skutek miażdżycy.

Mikrofały wpływają na system enzymatyczny i hormonalny⁹, na koordynacyjne działanie układu wegetatywnego. Wśród chorób cywilizacyjnych stwierdza się coraz częściej cukrzycę. Hormonalne zaburzenia dają długonogą młodzież nawet wbrew rasowym determinantom (Japończycy), brak proporcji kończyn dolnych z postępującym skracaniem tułowia i nienajlepszą wytrzymałością systemu nerwowego. W koordynacji zaś histologicznej wybijają się zaburzenia tkankowego wzrostu w bujaniu nowotworowym jako widmo Nr 1 ludzkości.

Jednym ze skutków mikrofalowych jest zaburzenie morfogenezy, działanie teratogenne¹⁰ czyli deformacyjne morfologii w życiu płodowym, mała przeżywalność płodów po urodzeniu bez widocznych wad. Nagłej śmierci zdrowych niemowląt nie zaliczono jeszcze do chorób cywilizacyjnych. Można jednak wyznaczyć znamienne paralele: śmierć występuje w pierwszym roku życia a najczęściej w trzecim miesiącu u całkiem zdrowych niemowląt, zawsze we śnie, bez określonych objawów anatomicznych czy fizjologicznych w sekcji. Śmierć jest spowodowana porażeniem ośrodków oddychania w mózgu, a więc przez uduszenie na skutek zawodności akcji mózgu. Badany materiał pochodził zapewne z dużych miast, sięgał statystycznych grup po kilkadziesiąt przypadków, trafia się coraz częściej — postępuje więc z cywilizacją.

Nasuują się tutaj pewne korelacje z badaniami nad działaniem mikrofal. Wykazano, że młode organizmy są bardziej podatne na ujemny ich wpływ, nie zostały w nich jeszcze ugruntowane i ustabilizowane czynniki koordynacyjne. Działanie mikrofal jest intensywniejsze na organizm w spokoju, mniej podczas ruchliwości (śmierć we śnie). Kierunek padania wiązki mikrofalowej nie jest obojętny. Niemowlęta śpią na wznak. Matki podlegały napromieniowaniu podczas ciąży. Jednym z efektów w eksperymencie na zwierzętach jest wówczas zmniejsz-

⁹ Mikołajczyk H., *Reakcje hormonalne i zmiany w gruczołach dokrewnych pod wpływem mikrofal*. Medycyna Lotnicza 1972 z. 39, s. 39—51.

¹⁰ Rugh R., Ginns E. J., Ho H. S., Leach W. M., *Are microwaves teratogenic?* In: *Biological Effects and Health Hazards of Microwave Radiation*. Proceeding Intern. Symposium. Warsaw 1974, pp. 98—107.

⁸ Barański-S., Czerski P., *Biological effects of microwaves*. Stroudsburg 1976.

szona przeżywalność płodów po urodzeniu. Prawdopodobnie nagłą śmierć zdrowych niemowląt będziemy musieli zaliczyć kiedyś do chorób a raczej do zgonów cywilizacyjnych.

W podstawowych przesłankach problem elektromagnetycznego ekosystemu był w Polsce sygnalizowany w „Wiadomościach Ekologicznych” z lat 1970 i 1973 r.^{11, 12}, być może za wcześniej. W skali chemicznego systemu myślenia w biologii nie rysuje się on tak plastycznie. Dziś mówi się już wyraźnie o elektromagnetycznej ekologii, a w języku technicznym określa się problem jako elektromagnetyczną kompatybilność czyli wzajemną tolerancję elementów środowiska elektromagnetycznego. W tym ostatnim rozumieniu tolerancja organizmu ludzkiego zbliża się do stanu krytycznego.

W ochronie elektromagnetycznego środowiska ze stanowiska biologii, mamy więcej deklamacji niż rozeznania, znacznie więcej badań niż znaczących wyników, chodzi o kompletny brak ukierunkowania przy starych modelach chemicznych, przy całym zaangażowaniu potencjału ludzkiego i finansowego w skali światowej. Biologiczny problem elektromagnetyczności przypomina plac budowy, na który zwozi się materiał bez architektonicznych planów przyszłego gmachu. To nic, że mnoży się rozrzut faktów doświadczalnych. Przeważa opinia wśród biologów, że chodzi o biochemiczny kaloryfer podgrzewany mikrofalami. Trudno wyjść ze schematyzmu myślenia nawet pod naporem nowych faktów.

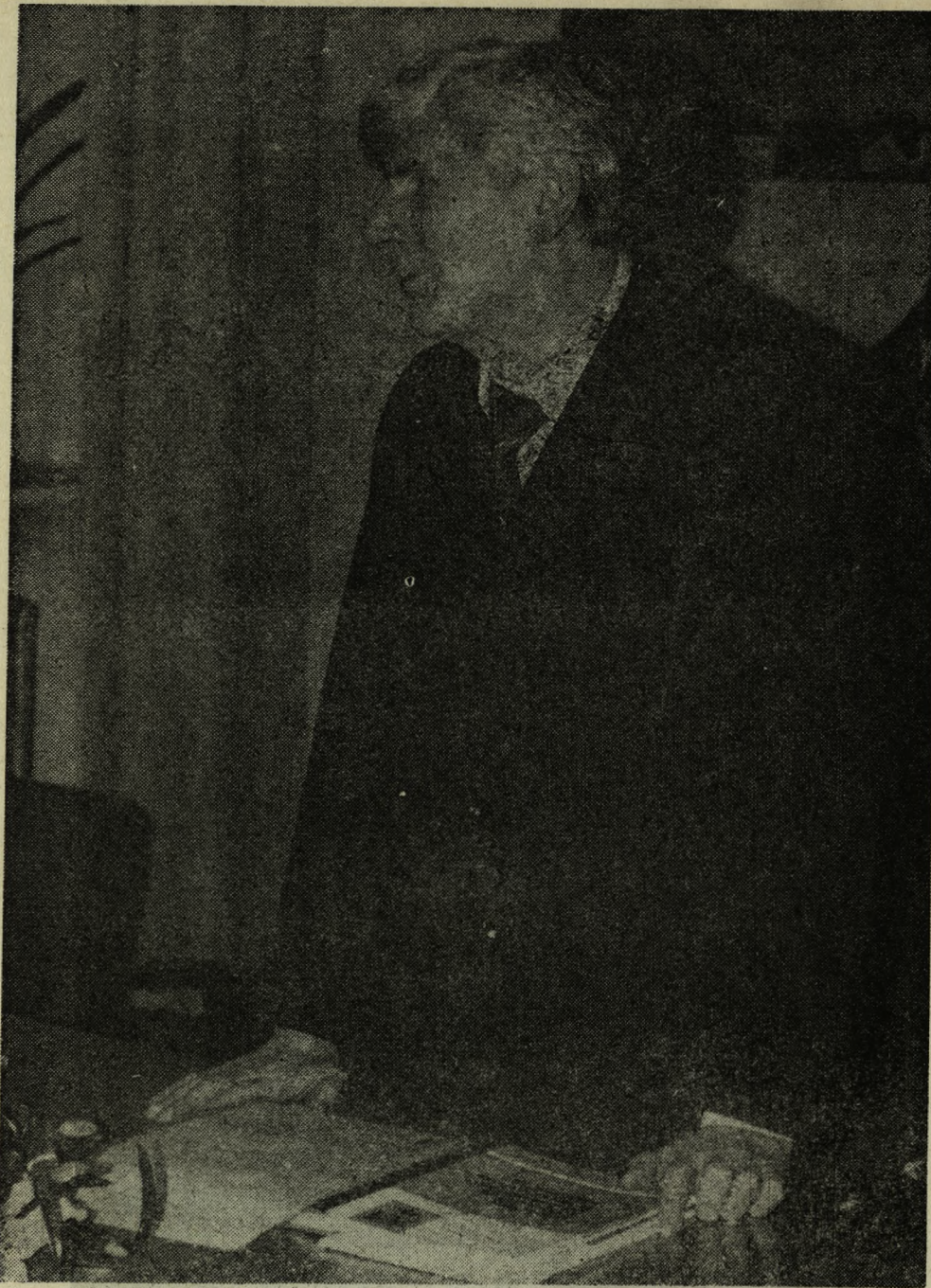
¹¹ Zieliński S., *op. cit.*, poz. 49.

¹² *Ibid.*, poz. 71.

Jubilat w gronie uczestników uroczystego spotkania w Radomskim Towarzystwie Naukowym w dniu 18 listopada 1981 r.

fot.: J. Szepietowski

Wystąpienie prof. dr hab. Włodzimierza Sedlaka w czasie uroczystego spotkania w Radomskim Towarzystwie Naukowym z okazji 70-lecia Jego urodzin w dniu 18 listopada 1981 r.

fot.: J. Szepętowski

WŁODZIMIERZ SEDLAK

EKSPERYMENT I SYNTEZA W BIOLOGII

Dylemat w naukach przyrodniczych, zwłaszcza biologicznych — specjalizacja czy synteza — nie jest bynajmniej rozwiązany. Teoretycznie — tak. Praktycznie — nie. Przynajmniej 99,3% biologów to eksperymetatorzy, czyli zwolennicy specjalizacji uwarunkowanej dziś precyzją urządzeń technicznych. Tymczasem nauka to układ logicznych sądów ogólnych na podstawie poznanych faktów. Ponieważ biologia jest tworem ludzkim — układem logicznych sądów — nie może być samym doświadczalnictwem. Eksperymentalizm to konieczny warunek biologii, ale sam jeszcze nie jest nauką o życiu.

Niedawno jeszcze panowało u nas powszechne przekonanie, że biologia może być jedynie eksperymentalną dziedziną. Istnieją pewne racje psychologicznej natury, że eksperymentatorstwo cieszy się znacznie większym powodzeniem:

- a) wybór doświadczenia w biologii jest właściwie nieograniczony, biorąc pod uwagę anatomię od narządowej do molekularnej, istnieje również niewyczerpane pole wykrojenia tematu dla siebie w biochemii,
- b) pole doświadczalnych badań jest zawsze większe niż długość życia,
- c) wyniki doświadczenia są jednoznaczne i bezdyskusyjne przy poprawnej metodzie,
- d) niepowodzenia eksperymentu można uzasadnić przestarzałą aparaturą zagraniczną, pomocniczym personelem laboratoryjnym nie na poziomie, niedoborem światowej informacji naukowej itp.,
- e) ponieważ uczoność jest wprost proporcjonalna do ilości publikacji, dlatego najmniejszy przyczynek doświadczalny jest czynnikiem naukowotwórczym,
- f) brak kontrowersji wokół empiryka jest najlepszym klimatem szybkiego wejścia pomiędzy uczonych, jego postawa jest poprawna, mieści się w przyjętym schemacie naukowym,
- g) na badania eksperymentalne są zwykle przewidziane fundusze.

Wiek XIX zachował proporcję między doświadczeniem i uogólnieniem. Faktów znanych było stosunkowo niewiele, były one poszukiwane już z intencją formułowania praw przyrody. Eksperymentator był zwykle

wykonawcą odpowiedniego urzędnika. Dziś aparaturę oferują firmy produkcyjne, pomiar staje się niesłychanie szybki i dokładny, czas operacji doświadczalnej skraca się niepomniernie, tym samym doświadczeń szybko przybywa. Gwałtownie też wzrasta liczba eksperymentatorów. Przyrodoznawstwo jest w stanie inflacji informacyjnej. Nieustannie powiększa się margines informacji nie wykorzystanej przez nikogo. Względna dysproporcja doświadczalników w stosunku do syntetyków staje się niezwykle rozpięta.

W tej sytuacji należy poświęcić więcej uwagi syntezie jako faktycznemu obliczu nauki.

Syntezę pragnie się niekiedy uprawiać przy specjalistycznym wykształceniu na zasadzie wielospecjalistycznego kolektywu. Ten wariant należy dokładniej przeanalizować. Synteza nie jest nigdy sumą szczegółów. Zróznicowany na poszczególne dziedziny naukowe kolektyw zdolny będzie przeprowadzić prace wstępne jak rozeznanie wieloaspektowego problemu, zgromadzenie bibliografii, pogłębianie poszczególnych wycinków problemowych, dyskusje, zachowując poprawność poszczególnych partii w zakresie reprezentowanej specjalności.

Synteza twórcza wymaga jednego mózgu koordynatora. Jest niewyobrażalne, by za czasów Newtona zastąpił go zespół ówczesnych znawców mechaniki, czy twórczą inwencję Einsteina, by wyręczyło kilkudziesięciu najbieglejszych wtedy fizyków. Nie jest wykluczone, że ktoś doszedłby do tych samych osiągnięć, ale nauka na nikogo grzecznościowo nie czeka. Pierwszeństwa liczą się nie tylko na stadionie sportowym, ale również w nauce. W tworzeniu syntezy nie można stosować personalnej algebry. Jeden twórczy mózg o szerokim widzeniu nie da się zastąpić szeregiem analityków. Umysłowość należy do osobowości, jest więc niepowtarzalną i niezastąpioną. Wielopoziomowa koordynacja z przebijającą się w początkowej fazie intuicyjną ideą nie jest rzeczą odtwarzalną w wielobranżowym zespole specjalistycznym.

Między konstrukcją psychiczną analityka i syntetyka istnieją zbyt duże oraz istotne różnice. Namiastka twórczej umysłowości w postaci kolektywu nie wydaje się możliwa. Nie da się jednak zanegować innych korzyści zbiorowej intelektualnej pracy. Jest zastanawiające, że syntetycy nie łączą się nigdy w zespoły pracownicze. Synteza jest zawsze cechą indywidualną nieprzeciętnej umysłowości i zamiast kolektywu pracującego nad jedną syntezą częściej spotyka się rywalizujące systemy ideowe pojedynczych twórców. Analitycy pracują natomiast chętnie zespołowo wymieniając doświadczenia, zapoznając się z najnowszą techniką pomiarową, konfrontacją wyników, czy prowadząc badania porównawcze.

Synteza wymaga również zespołu, ale w innym rozumieniu. Do obsługi informacji. Dokładność w poznaniu analitycznym i syntetycznym jest zupełnie odmienna. Precyzja bywa odwrotnie proporcjonalna do szerokości problemu. Przy jednostkowym wydarzeniu i dokładności techniki

badawczej można precyzję doprowadzić do niezwykłości, ale w bardzo ograniczonym zakresie. Synteza wymaga natomiast znajomości szerokiej bazy operacyjnej, nie zawsze możliwej do opanowania w tak doskonałym stopniu, jak przyswojone wiadomości przez eksperymentatora. W dodatku dla syntezy nie wystarcza erudycja w jednym przedmiocie. Istotnym czynnikiem, przynajmniej w biologii, jest erudycja wielokierunkowa. Do tego jest potrzebny kolektyw zbierający najnowszą informację naukową. Przy wielokierunkowości należy wątpić, czy kolektyw potrafiłby zapewnić konieczną informację. Orientacyjny wybór tytułów ułatwi wprawdzie zespołowi wyłowić wiele cennych materiałów, ale często nic pozornie nie znaczące fakty stają się inspirujące właśnie w syntezie. Tutaj nikt nie zastąpi osoby syntetyka. W dodatku przeglądając periodyki naukowe przez kilka ostatnich lat, nie trudno wyrobić sobie pojęcie, co interesuje świat naukowy i co on robi, co wygasa w ciągu tych lat, jakie zagadnienia skupiają szczególną uwagę. Najważniejsze — czego się nie robi na świecie. Taki harmonogram aktualnej pracy warsztatów naukowych jest dla syntetyka twórczym zaczynem.

Jeśli nieznany dotychczas w nauce empiryk posiada od samego początku wyniki brane przez innych pod uwagę, syntetyk musi przez długie lata czekać zyskując tylko sprzeciwy. Empiryk nie posiada tej pustki naukowej, jaką przeżywa każdy syntetyk zanim wejdzie ze swą teorią do nauki. Synteza nie jest zresztą nigdy zamknięta, ani ukończona jak zaprogramowane doświadczenie. Syntezę bardzo często kończą inni po latach nie uczestnicząc w kontrowersjach, do jakich miał szczęście jej twórca.

Dawniej sądzono, że teorię uda się udowodnić jak w darwinistycznej ewolucji formami przejściowymi, które będą się musiały odnaleźć. W innych teoriach i hipotezach sądzono, że experimentum crucis załatwi definitywnie słuszność lub błędność sformułowania ogólnego. Dziś wiadomo, że ani form przejściowych nie należy oczekiwać, ani eksperyment krzyżowy nie jest możliwy i miarodajny. Po prostu synteza musi dojrzewać do znalezienia nieznanych faktów gruntujących ją bardziej. Niekiedy będą to nowe elementy interpretacyjne lub jaśniejsze i bardziej skonstrastowane przedstawienie samej teorii. Syntetyk ma z zasady niespokojny żywot naukowy. Jest pozbawiony myślowego urlopu.

Ale o tym wszystkim nie wie się na początku sięgając dopiero po syntezę. Do świadomości tej trzeba dojść z autopsji. Nie ma przecież podręczników dla szkolenia syntetyków, posiadają je natomiast doświadczalnicy, dla poprawnej techniki eksperymentatorskiej. Szkolenie doświadczalników jest konieczne i powszechnie stosowane. Natomiast praktyka syntezy naukowej nie istnieje. Nie ma bowiem metody tworzenia syntezy. Tu decyduje osobisty profil umysłowości.

Na empiryku robi syntetyzująca teoria wrażenie filozofowania z ujemnym akcentem, dopokąd teoria nie staje się własnością określonej dzie-

dziny przyrodniczej. Doświadczalnik przywykł do absolutnej pewności wyników przy metodycznej poprawności. Tymczasem w teorii jest tylko stopień prawdopodobieństwa, którego eksperymentator najczęściej jeszcze nie widzi z racji innej percepcji. Jeśli eksperymentator może się cieszyć swym wynikiem jako pewnym i niepodważalnym, oraz jako nieznanym nikomu dotąd szczegółem natury, o tyle syntetyk nie jest nigdy absolutnie pewny swej teorii.

I tutaj następuje największy paradoks pewności w całym zagadnieniu. Nauki ścisłe, wcale takimi nie są w ostatecznych wynikach. Nauki przyrodnicze mają pewność tylko prawdopodobieństwa. Nauka jako zbiór logicznych sądów opartych na faktach składa się z syntez i teorii. Fakty są zawsze jednoznaczne, synteza tylko prawdopodobna. Przyroda jest ścisła, dowodzi tego obserwacja. Niestety interpretacja tej ścisłości jest dosyć względna. Ale synteza to właśnie nauka, a nie fakty, ani samo eksperymentatorstwo. Właśnie nauki ścisłe nie mają absolutnej pewności. Zawsze mogą je zmodyfikować nowe wydarzenia badawcze. Ta satysfakcja jest bardzo mała dla syntetyka, chyba że dożyje powszechnej akceptacji swej teorii. I wtedy też będzie tylko prawdopodobieństwo jej słuszności.

Są to problemy nieznanne masie biologów, bardziej już u fizyków można się spotkać z ich zrozumieniem, choć nigdy prawie w ogniu aktualnej walki o nową teorię. Istnieje fizyka teoretyczna od dawna. Biologia teoretyczna istnieje nie dla wszystkich jeszcze biologów. Te problemy odkrywa każdy twórczy badacz od nowa. Jego osobiste doświadczenie idzie w zapomnienie, następny pretendent do nowej teorii znajdzie się w tym samym położeniu, ponieważ tego się nigdzie nie uczy.

Zdawałoby się, że wybór doświadczalnictwa czy syntezy przyrodniczej zależy tylko od formatu i konstrukcji głowy adepta nauki. Jest to sprawa podstawowa. Ludzi segreguje nie tylko kształt głowy i jej objętość, ale przede wszystkim warunki. Wejście do nauki dziś dokonuje się w zmodernizowanej wersji jak kiedyś wejście do cechu rzemieślniczego lub handlowej gildii. Wprawdzie rywalizacja jest gwarancją rozwoju rzemiosła, handlu i nauki, ale zbyt wielka konkurencja nie jest wskazana psychologicznie czy raczej personalnie. To odrębne zagadnienia w stosunkach międzyludzkich. Lepiej jest, jak bywało na dawnych uniwersytetach, że kilka wybitnych nazwisk nadawało rangę uczelni. Jest znacznie gorzej, jeśliby rozmiar uczonego miał nadawać wielki zakład naukowy, w którym pracuje.

Empiryk nie ma konfliktów wewnętrznych z tytułu pracy naukowej. Syntetyk stanie zawsze wcześniej czy później wobec niedorzecznego, a nawet tragicznego pytania — kto ma rację, czy wyłącznie ja wiedząc o tym, czy wszyscy inni w nauce, którzy tego nie wiedzieli dotąd. Po prostu być może wcale tego nie ma, co widzę w mojej teorii interpretującej fakty. Pytanie niedorzeczne ze stanowiska rachunku prawdopodobień-

stwa. Trudno bowiem przypuszczać, by słuszność nie układała się statystycznie. Aby być samemu kontra wszystkim i mieć rację, trzeba być geniuszem albo psychopatą. Tych problemów nigdy nie przeżywa doświadczalnik.

Poświęcając się syntezie trzeba być przygotowanym, że dojdzie do niezwykłego hamletyzmu. Już nie chodzi o pytanie sensu bycia lub nie bycia w rozpętany problemie. Rzucając trywialnie program rozstrzygnięć, nie tylko o rację tu chodzi, ile o potwarz zarzucaną sobie wzajemnie: kto jest głupi, ten jedyny osamotniony zupełnie czy ta olbrzymia reszta? Samobójczy pojedynek. Wszak chodzi nie o drobiazg, lecz o zmianę zasadniczego paradygmatu biologii.

Tutaj było kilka trudnych momentów, które mocno wstrząsają syntetykami. Geneza życia od nietypowego pierwiastka krzemu, a nie węgla. Obok metabolizmu istnieje proces elektroniczny w półprzewodnikach białkowych, proces kwantowo sprzężony z reakcjami chemicznymi metabolizmu. Następna obiekcja — natura życia jest elektromagnetyczna. Świadomość posiada te same cechy co życie. Miarodajna i bardziej jednolita jest biologia falowa i relatywistyczna, a nie chemiczna. Istnieje elektrodynamiczna substancja — bioplazma.

Istnieje Wielka Nauka, dosyć jeszcze nieokreślona i miejscami tajemnicza. Nie będzie to suma wszystkich najpoważniejszych akademii nauk, obracanie olbrzymimi kapitałami na jej rozwój, ani światowy zespół wyróżniony Noblem. To przede wszystkim klan uczonych światowej rangi dobierający się osobistymi kontaktami pokrewieństwa zainteresowań, powiązany wspólnotą interesów, choćby w formie wyjścia na światowe forum. Jest to jakiś półprywatny Olimp Naukowy Świata. Jest to jedna z form „intelektualnego kapitalizmu” nie bez dużych wyników, ale nie dla wszystkich. Wchodzi się tam już z zakładowym kapitałem eksperymentalnych osiągnięć. Nie decyduje nawet to, by nadać nowy kierunek doświadczeniom. Przed laty świat obiegła fala elektroforezy bodaj w setkach tysięcy prób doświadczalnych bez wielkiego wyniku dla rozwoju nauki. Obecnie przesuwa się fala sztucznych błon komórkowych. Nie wiadomo, czy pięćdziesiąty wolumen periodyku poświęconego specjalnie temu zagadnieniu rozwiąże kwestię. Odnosi się niekiedy wrażenie, że doświadczalnictwo jest buddyjskim młynkiem, gdzie wynik zależy od szybkości poruszania nim. Znamienne, że nagroda Nobla w tej dziedzinie padła niedawno za odwagę wyjścia z doświadczalnego młynka. Zaryzykował to Mitchell.

Teoria nie jest po to, by wszystkich przekonywać o nowym widzeniu przyrody. Ma ona być fermentem myślowym, stąd niepokojem nowego sposobu badania i studiowania przyrody. Teoria musi denerwować, inaczej umrze czyli nie zwróci na siebie uwagi. Po latach ktoś ją będzie ekshumował. Teoria bez procesu fermentacyjnego u odbiorców kończy się tak jak bioelektronika zarysowana jako idea przez Szent-Györgyi. Autor

chciał nałożyć tylko bioelektroniczny retusz na biochemię. Zawiódł się. Nie wykontrastował swej myśli, nie zauważono jej. Wchłonęła ją potężna biochemia.

Eksperymentatorstwo jest sprawą codzienną w naukach przyrodniczych, teoria jest wydarzeniem jedno lub dwurazowym na epokę. Większość pracowników nauki nie ma okazji przyżywania kontrowersji wokół wielkiego rzutu twórczej myśli przyrodniczej. Teoria weryfikuje się często sama w toku praktyki, najczęściej na skutek pewnych niezgodności w interpretacji doświadczalnych wyników. Sięgnięcie do nowej interpretacji jest łatwiejsze i prostsze. W teorii trzeba pracować, a nie dyskutować. W miarę postępu pracy i większej ilości zainteresowanych, teoria dociera się zwykle w sposób dostateczny. Teoria nie wychodzi prawie z reguły w postaci doskonale wykończonej przez twórcę. Jest bardziej zarysowanym programem, niż precyzyjną wykończeniówką koncepcyjną.

Miarodajne będą współczesne refleksje nad teorią względności Einsteina. G. H. Keswani pisze: „Na szczęście młodego Einsteina nie męczyły wątpliwości. Ze śmiałością, którą daje jedynie młodość, Einstein widział tylko to, co koniecznym było widzieć wtedy (1905 r.). Było to widzenie niepełne, ale natchnione”¹. (za S. Królem) „Tak więc z pewnością najśłynniejszy wzór z leksykonu fizyki (wyrażenie Coopera), okazał się wynikiem *petitio principii*. Jeszcze raz potwierdziła się reguła, że znaczące odkrycia wchodzą na scenę naukową z nie najlepszym uzasadnieniem”. Jest to tyle dziwne, że za fakty nie ponosi odpowiedzialności. Odpowiada za nie przyroda i metoda. Za teorię bierze odpowiedzialność wyłącznie autor.

Wybór jednej z dwóch orientacji w nauce — eksperymentalnej czy teoretycznej — jest tak zasadniczy, jak zdecydowanie się na zawód. Spóźniony wiek studiów, prawie zerowe warunki zdecydowały o wyborze syntetycznego kierunku, który rozszczepił się w wachlarz teorii silicydów, paleobiochemii krzemu i bioelektroniki z empiryczną wstawką prac paleontologicznych w Górach Świętokrzyskich. Kambryj dolny, a nawet lokalnie odsłonięty prekambryj górny w Łysogórach wydawał się zdolny dostarczyć form krzemionkowych, natomiast bioelektronika dała odrzut w kierunku paleobiofizyki, gdzie elektroniczne cechy kerogenu oraz związków krzemooorganicznych mogłyby dostarczyć pewnego wglądu w najelementarniejsze połączenie krzemowych form życia z elektronicznymi własnościami związków krzemooorganicznych i kerogenu.

Góry Świętokrzyskie wydają się odbiegać od zainteresowań syntezy. Jest to jedynie pozór. Odnalezienie nieznanego dotąd fauny *Corallicyathida* i megaskopowych glonów w kwarcytach Łysej Góry i Łysicy nie stanowiły przedmiotu same w sobie. Były one elementami w większej sprawie: jak: charakter reliktozego morza prekambryj na zachodnim obrzeżeniu płyty wschodnioeuropejskiej, reliktowość fauny i glo-

nów, stwierdzenie w obu wypadkach koniecznego reżimu krzemionkowego. Niekompletny szkielet *Corallicyathida* był zapewne krzemionkowy. Krzemionka jest dobrze zachowana i pierwotna, nie stwierdza się w analizach petrograficznych odprowadzenia węglanów. Głęboki rozłam skorupy ziemskiej i jedyne odsłonięcie warstw kwarcytowych z dokumentami życia na powierzchni — wyróżniają te stanowisko pracy, jako kluczowe wielu zagadnień.

Po stronie bioelektroniki wyłoniły się podzespoły problemowe jak elektrostaza, bioplazma, elektromagnetyczna teoria życia i świadomości, biologia falowa, antropologia kwantowa, biologia relatywistyczna, biologiczne efekty laserowe, magnetohydrodynamiczne efekty w żywych ustrojach.

Wspomniany wachlarz problemowy nie jest obrazem dywergencji myśli autora lecz obsadzonym polem pracy. I jeszcze czymś więcej: kilkoma syntezami, dla których pragnie się znaleźć wspólny obraz. Czyli chodziłoby o syntezę syntez. Z odległości stosunowo miedługiego czasu, nawet nie trzydziestu lat, można bardziej obiektywnie ocenić własną pracę. Było jej wiele, wymagała w każdym odcinku ustawicznego doszkalania się. Widać pośpiech i pasję wrębywania się w problem na zajęty przez siebie obszarze.

Stopień dopracowania jest zróżnicowany w szerokim wachlarzu problemowym. Teoria silicydów nie posiada jeszcze drugiego członu — mechanizmów przejścia od silicydów do węglowych form życia. Konieczność zajęcia się bioelektroniką odsunęła tę sprawę. Jedno jest pewne, że ewolucyjne uwarunkowania roli krzemu wybiegają znacznie przed światowy standard zainteresowań. Na międzynarodowym Sympozjum Fundacji Nobla 1977 na temat „*Biochemistry of silicon and related problems*” jest zupełna cisza w tym zagadnieniu. Książkowa publikacja z 1967 r. „*Rola krzemu w ewolucji biochemicznej życia*”² mimo dziesięciostrońcowego streszczenia angielskiego nie dotarła do Szwecji. Tym dziwniejsze to, gdyż duża monografia Woronkowa, Zelczana i Łukiewicza „*Kremnij i żizn*” wydana w Rydze 1971 zawiera siedem pozycji polskiego autora teorii silicydów. W dodatku monografia rosyjska jest tłumaczona na wiele języków.

Prace paleontologiczne w Górach Świętokrzyskich dostarczyły olbrzymiego zbioru materiału dokumentalnego. Wymaga on określenia dalszych gatunków *Corallicyathida* jak i glonów. Została jednak zakwestionowana legenda o jakości warstw kwarcytowych w Górach Świętokrzyskich. Dostarczono materiału i to w olbrzymim wyborze tysięcy egzemplarzy dla dalszych badań. Można było w przybliżeniu określić warunki ekologiczne basenu, który dostarczył te warstwy.

¹ Kr 61 S; 75 lat wzoru $E = mc^2$. Postępy Fizyki 1981, t. 32, s. 283—302.

² W. Sedlak, Rola krzemu w ewolucji biochemicznej życia. Warszawa 1980 PWN, s. 84.

W marginalnych pracach nad starożytnym hutnictwem żelaza w Górach Świętokrzyskich została zakwestionowana druga legenda, że dawny hutnik nie doprowadzał stanu redukcji do stali, a jedynie do żuźla. Legenda usprawiedliwiała wieloletnie bardzo kosztowne prace archeologiczne pozbawione odkrycia metalu. Od czasów badań autora nie powtarzano już legendy, a wkrótce porzucono teren świętokrzyskiego zagłębia.

Paleobiochemia krzemu potrzebuje dalszej pracy nad półprzewodnictwem kerogenu. Niestety, najnowsza i obszerna monografia o kerogenie *Kerogen. Insoluble Organic Matter from Sedimentary Rocks*³ nie wspomina nic o krzemionce w kerogenie, jest ona przeznaczona dla naftiarzy. Tych ta sprawa nie obchodzi. Zdaje się, że półprzewodnictwo kerogenu jest w ogóle nie ruszoną sprawą na świecie. Również wskazane byłyby badania nad półprzewodnictwem krzemooorganicznych kompleksów spotykanych w żywym ustroju. Takiej pracy nie spotkałem, choć są już publikacje o własnościach elektrycznych związków⁴ krzemooorganicznych na użytek mas plastycznych oraz ich stosowności. Krzemowy warsztat posiada wiele braków w światowej skali.

Został jednak skanalizowany na właściwe podstawy biologiczne — ewolucję — a nie wyłącznie przypuszczenia. Rola krzemu posiada jakieś filogenetyczne gradacje różnicowań, ogólnie wskazuje na regresywną rolę choć bynajmniej nie wygaszoną nawet u człowieka.

Specjaliści od elegancji matematycznej w fizyce uważają za największy niedobór bioelektroniki brak formalizmu. Wynika to na dyskusjach, upatruje się w tym małą popularność bioelektroniki u odbiorców. Zapomniano, że teoria Kopernika, równania Maxwella, szczególna teoria względności Einsteina, promieniowanie wymuszone, podstawa po niemal 50 latach budowy masera i lasera, mimo dobrej strony formalnej były właśnie przez biegłych i wymagających elegancji matematycznej niezrozumiałe. Przez wiele lat, dopokąd zawiliwych dróg percepcyjnych nie rozjaśniły fakty potwierdzające.

W bioelektronice trzeba raczej pod uwagę brać rozpiętość i następstwa w postaci wniosków heurystycznych, wykreślających nowe kierunki badawcze, niż stopień dotarcia teorii. Bioelektronika w obecnym stanie ilustruje dobrze drogę wiodącą do jej opracowania. Biorąc czas, w jakim powstała, zrobiono bardzo dużo. Jedną z przyczyn pogubienia się odbiorców bioelektroniki, był duży jej rozmach problemowy, a nie docieranie małego lecz pogłębionego fragmentu. Myśl ludzka nie nadąza w takim tempie za nowością. W dodatku publikacje były porozrzucane w czasopismach różnych profilów. Rzeczą najważniejszą byłoby ukazanie się zwięzłego podręcznika bioelektroniki. W pewnym stopniu rolę tę

³ *Kerogen. Insoluble Organic Matter from Sedimentary Rocks*. Paris 1980 B. Durand Ed.

spełniłaby już napisana „Mała monografia bioelektroniki”, gdyby została opublikowana drukiem.

Bioelektronice można zarzucać niekiedy metaforyczność pojmowań. Dodać należy, że często metaforę pojęciową stosuje odbiorca bioelektroniki, dla ratowania dotychczasowych wyobrażeń o życiu i człowieku. Autor najczęściej stosuje metaforę, by odbiorcy ułatwić przejście od dawnego do nowego pojmowania. Ale to jedynie kwestia dydaktycznego przedstawienia problemu. Metafora bywa ponadto koniecznością poznawczą, kiedy nowe jest zaskakujące, nie do pojęcia w imię zdrowego rozumu, zawile i denerwujące, niezwykle w odniesieniu do istniejących już wcześniej niedomówień. Wreszcie przy tymczasowym wkładaniu w stare pojęcia nowej treści. Ta nowa treść zawsze wygląda wtedy jak metafora zamknięta w stare ramy słowne. „Jeśli to prawda, że granice mego języka oznaczają granice mego świata, to fizyka jak każda rozwijająca się nauka, poszerzając granice poznanego świata, przekracza ciągle granice języka... Dzieje się to zawsze wtedy, gdy aparat pojęciowy dotychczasowej teorii nie jest w stanie ująć i wyjaśnić nowego kręgu zjawisk. Sprawdzone historycznie metodą stosowaną w takich sytuacjach jest uciekanie się do swego rodzaju metafor. Poincaré przypisując polu elektromagnetycznemu pęd i energię, traktował przepływ energii jako ruch cieczy fikcyjnej. Dla Lorentza czas t' występujący w jego transformacjach był czasem pozornym. Akademia Wiedeńska wyniku Hasenöhrla także nie traktowała dosłownie. Przez z górą dwadzieścia lat metaforą matematyczną była funkcja Diraca. Bywa także i tak, że obrońcy starej teorii wyniki nowej interpretują metaforycznie. Przedmowa Osjandra do *De Revolutionibus* jest tutaj przykładem”⁴.

Z wielu względów bioelektronika musiała połączyć metaforyczność w odbiorze czy interpretowaniu jej sformułowań. Jest to często jedyny sposób inteligentnego nie negowania wprawdzie nowości, przeciwnie — potwierdzania, z istotną jednak poprawką.

Ukazując wszystkie niedostatki opracowania, brak precyzji w niektórych sformułowaniach, nawet błędność w jakimś szczególe, wyraźne niedotarcie zagadnienia, nie uwzględnienie pełnej bibliografii — trzeba przyznać, że wielka morena problemowa była tu popychana przez pojedyncze siły człowieka. Taki zwał problemów uruchomiony przez dwie ręce, obserwuje się rzadko w historii nauki. Precyzja musi tu być w dysproporcji do obszerności i ciężaru zagadnień. Mimo całą interdyscyplinarności syntezy nie udaje się tej bariery psychologicznej przekroczyć.

Sprawy ruszyły z milczącego bezruchu, zostały przesunięte w pole widzenia. Od strony teoretycznej wydaje się to wiele, choć nie wiadomo jaką skalę pomiarów przyłożyć.

⁴ S. Król, op. cit.

Analiza z syntezą są tak zespolone w naukach biologicznych, że nie mogą istnieć niezależnie. Synteza bez faktów byłaby dowolnością czyli fantazją. Z drugiej znów strony same fakty byłyby przyrodniczą kaszą epizodów bez wglądu w konstrukcję i działanie procesów życiowych. Jest pewne, że do syntezy potrzeba wielu faktów. Jedna natomiast synteza w nauce przyrodniczej powoduje wielki zryw empiryczny spolaryzowany w nowym kierunku. Ponieważ analityczna konstrukcja głowy przeważa zdecydowanie w populacji ludzkiej, więc syntetyków będzie zawsze nieproporcjonalnie mało w zestawieniu z doświadczalnikami. W każdym razie, dysproporcja jest wystarczająca dla rozwoju nauki.

STANISŁAW ZIELIŃSKI

**BIBLIOGRAFIA PRAC DRUKOWANYCH
WŁOZIMIERZA SEDLAKA
1958—1981**

1958

1. *Piryt na Łysej Górze*. „Przegląd Geologiczny” (Warszawa) R. 6 nr 6 s. 276—277.
2. Relatywistyczne pojęcie czasu według Einsteina. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 6 z. 3 s. 119—146.

1959

3. *Ewolucja biochemiczna i teoria silicydów*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 7 z. 3 s. 69—112.

1960

4. *Metoda odnajdywania żelaza ze starożytnego wytopu*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (Warszawa) R. 8 nr 4 s. 545—548.
5. *Występowanie rudy żelaza w kambrze Gór Świętokrzyskich*. „Przegląd Geologiczny” (Warszawa) R. 8 nr 8 s. 433—435.
6. *Z prac nad historią techniki: Badania produktów dawnego hutnictwa żelaznego w Górach Świętokrzyskich*. „Biuletyn Informacyjny Instytutu Odlewnictwa” (dod. „Przeglądu Odlewnictwa”) (Kraków) R. 9 nr 10 s. 11—12. Współautor: Jerzy Piaskowski.

1961

7. *Hilemorfizm a fizykalna budowa atomu*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” (Lublin) R. 8 z. 3 s. 18—19.
8. *Odpowiedź na uwagi krytyczne prof. Mieczysława Radwana w sprawie artykułu „Znalezienie łupek żelaza świętokrzyskiego oraz ich charakterystyka metalograficzna*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (Warszawa) R. 9 nr 4 s. 789—796. Współautor: Jerzy Piaskowski.
9. *Teoretyczno-naukowe perspektywy silicydalnej ewolucji biochemicznej*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 4 z. 3 s. 95—118.
10. *Znalezienie łupek żelaza świętokrzyskiego oraz ich charakterystyka metalograficzna*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (Warszawa) R. 9 nr 1 s. 89—105. Współautor: Jerzy Piaskowski.

1962

11. *Milenijne refleksje świętokrzyskie*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 5 z. 4 s. 49—69.
12. *Teoria silicydów i jej praktyczne znaczenie dla nauk biologicznych*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 5 z. 1 s. 57—82.

1963

13. *Rola krzemu jako mikroelementu w organizmie i teoria silicydów*. „Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL” (Lublin) Nr 13 s. 56—58.
14. *Wulkanizm i trzęsienia ziemi w geoenergetycznym zespole zjawisk*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 11 z. 3 s. 45—64.
15. *Występowanie komponenta krzemowego w żywym ustroju*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 12 z. 6 s. 497—504.
16. *Występowanie piryty na Łysej Górze*. „Przegląd Geologiczny” (Warszawa) R. 11 nr 9 s. 430—432.

1964

17. *Ewolucja Ziemi*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 7 z. 3 s. 59—70.
18. *The Silicon Component in Living Cells and Organismus*. „Chemical Abstracts” (Biochemical Sections) (USA) Vol. 61 no 9 p. 10 885.
19. *Teoria łysogórskich gołoborzy*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 12 z. 3 s. 45—67.
20. *Występowanie manganu w masywie Łysicy*. „Przegląd Geologiczny” (Warszawa) R. 12 nr 10 s. 424—426.

1965

21. *Krzem jako wskaźnik ewolucji biochemicznej*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 14 z. 1 s. 23—30.
22. *Rozwój myśli technicznej w Górach Świętokrzyskich w tysiącleciu poprzedzającym powstanie państwa polskiego*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 8 z. 4 s. 53—65.
23. *Rozwój myśli technicznej w tysiącleciu poprzedzającym powstanie państwa polskiego*. „Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL” (Lublin) Nr 14 s. 70—74.
24. *Wizja życia w kategoriach pola biologicznego*. „Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL” (Lublin) Nr 14 s. 77—82.
25. *Z filozoficznej problematyki elementarnej przestrzeni elektromagnetycznej*. „Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL” (Lublin) Nr 14 s. 85—87.
26. *Zróźnicowanie chemicznej treści Ziemi na strefy oraz zjawiska wulkanizmu*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 13 z. 3 s. 31—54.

1966

27. *Ewolucyjne uwarunkowania nowotworów u zwierząt*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 15 z. 2 s. 187—196.
28. *Filozoficzna problematyka przestrzeni elektromagnetycznej*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 14 z. 3 s. 27—52.

1967

29. *Elektrostaza i ewolucja organiczna*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 15 z. 3 s. 31—58.
30. *Model układu emitującego pole biologiczne i elektrostaza*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 16 z. 2 s. 51—59.
31. *Pole biologiczne a nowa wizja życia*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 10 z. 1 s. 39—54.
32. *Problematyczna fauna kambryjska meduzowatych z południowego zbocza Łysej Góry*. „Przegląd Geologiczny” (Warszawa) R. 15 nr 9 s. 420.

33. *Rola krzemu w ewolucji biochemicznej życia*. Warszawa, Państw. Wydaw. Nauk. — 84 s. 8°. Komisja Ewolucjonizmu Polskiej Akademii Nauk. Rec.: Biedulski Czesław, Jędra Tadeusz, „Kosmos A” (Warszawa) R. 20: 1971 z. 4a s. 349—352; Bombik M., „Studia Philosophiae Christianae” (Warszawa) R. 5: 1969 nr 2 s. 207—211

1968

34. *Conditioned Evolution of Tumors in Animals*. „Chemical Abstracts” (USA) Vol. 65 p. 7751 b.
35. *Fauna Archaeocyatha z głównego pasma Gór Świętokrzyskich*. „Studia Philosophiae Christianae” (Warszawa) R. 4 z. 1 s. 165—167.
36. *Góry Świętokrzyskie i człowiek w ostatnich tysiącleciach*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 11 z. 2 s. 69—84.
37. *Możliwości występowania prekambryjskiej formacji w głównym pasmie Gór Świętokrzyskich*. „Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL” (Lublin) Nr 16 s. 213—217.
38. *Podstawy ewolucji świadomości*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 17 z. 2 s. 161—169.
39. *Prekambryjska Atikokania z Gór Świętokrzyskich*. „Wszechświat” (Kraków) Nr 11 s. 277—288.
40. *Przedstawiciel Archaeogastropoda z masywu Łysej Góry*. „Przegląd Geologiczny” (Warszawa) R. 16 nr 6 s. 298—299.
41. *Występowanie fauny Archaeocyatha w masywie Łysej Góry*. „Przegląd Geologiczny” (Warszawa) R. 16 nr 12 s. 574—575.
42. *Zaburzenia pola biologicznego jako przyczyna narośli rakowatej na drzewach*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 16 z. 3 s. 77—103.

1969

43. *ABC elektromagnetycznej teorii życia*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 18 z. 2 s. 165—174.
44. *Biologiczne podstawy świadomości*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 17 z. 3 s. 125—155.
45. *Bionika jako metoda badania życia*. „Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL” (Lublin) Nr 17 s. 115—122.
46. *O krzemie bardziej humanistycznie*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 12 z. 3 s. 53—62.
47. *Polskie archeocyaty, ich znaczenie dla nauki*. „Wszechświat” (Kraków) Nr 12 s. 306—308.

1970

48. *Bioelektroniczne akcenty wysiłku fizycznego*. W: *Konferencja: Problemy odporności nieswoistej organizmu człowieka pracującego fizycznie*. (Warszawa 17 XII 1970). Streszczenia referatów i doniesień. Warszawa — 17 s. 8°. Komitet Fizjologii Polskiej Akademii Nauk. Katedra Fizjologii Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie.
49. *Biofizyczne aspekty ekologii*. „Wiadomości Ekologiczne” (Warszawa) T. 16 z. 1 s. 43—53.
50. *Hipnoza — telepatia — biofizyka*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 13 z. 4 s. 43—52.
51. *Plazma fizyczna i laserowe efekty w układach biologicznych*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 19 z. 2 s. 143—154.
52. *Powstanie życia na ziemi w świetle biofizyki*. „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego KUL” (Lublin) Nr 18 s. 100—104.

53. *Wstęp do elektromagnetycznej teorii życia*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 18 z. 3 s. 101—126.

1971

54. *Bioelektroniczne akcenty wysiłku fizycznego*. „Wychowanie Fizyczne i Sport” (Warszawa) R. 15 nr 4 s. 115—119.
55. *Kwantowe podstawy ruchu w świecie organicznym*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 19 z. 3, s. 91—112.
56. *Magnetohydrodynamika biologiczna w zarysie*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 20 z. 3 s. 191—201.
57. *Możliwości badania początków życia na Ziemi*. Sprawozdania Towarzystwa Naukowego KUL” (Lublin) Nr 19 s. 138—141.
58. *Polish Archaeocyatha, their Significance for Science*. „Biological Abstracts” (USA) Vol. 56 p. 61 268.
59. Rec.: „O biologicznej sułchności efekta Kirljana (Koncepcja biologicznej plazmy)”. Alma — Ata 1968; „Kosmos A” (Warszawa) R. 20 z. 3 s. 261—265.

1972

60. *Fundamentals of the Electromagnetic Life Theory*. „Biological Abstracts” (Part: Radiation Biology — General) (USA) Vol. 53 no 2 p. 10 869. Wyd. w jęz. pol. poz. 43.
61. *Joga w świetle współczesnej biofizyki*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 15 z. 2 s. 43—52.
62. *Laserowe procesy biologiczne*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 21 z. 5 s. 533—545.
63. *Outline of Biological Magnetohydrodynamics*. „Biological Abstracts” (General Biophysics Studies) (USA) Vol. 54 no 6 p. 29 546. Wyd. w jęz. pol. poz. 56.
64. *Plazma fizyczna jako podstawa bioenergetyki*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 20 z. 3 s. 125—148.
65. *Wpływ świadomości na somę człowieka w bioelektrycznym kontekście*. W: *Konferencja: Wpływ aktywności ruchowej na strukturę psychofizyczną człowieka*. (Warszawa 15 XI 1972). Streszczenia referatów i doniesień. Warszawa — s. 8—9.
66. Rec.: Injušin V. M.: *Lazernyj svet i živoj organizm*. Alma — Ata 1970; „Kosmos A” (Warszawa) R. 21 z. 3 s. 293—295.
67. Rec.: „Voprosy bioenergetyki (Materialy naučno-metodičeskogo seminar)”. Alma — Ata 1969; „Kosmos A” (Warszawa) R. 21 z. 1 s. 93—96.

1973

68. *Biological Laser Processes*. „Biological Abstracts” (USA) Vol. 56 p. 54 581. Wyd. w jęz. pol. poz. 62.
69. *Biologiczne wartości religii*. W: *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*. Lublin — s. 643—650.
70. *Fauna Archaeocyatha z kambru Św. Krzyża w paśmie Łysogór*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 16 z. 1 s. 81—83.
71. *Ochrona środowiska człowieka w zakresie niejonizującego promieniowania*. „Wiadomości Ekologiczne” (Warszawa) R. 19 z. 3 s. 223—237.
72. *Odkrycie kambryjskiej fauny archeocjatów w Górach Świętokrzyskich*. „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego KUL” (Lublin) Nr 20 s. 243—246.
73. *Paleobiochemiczne problemy wczesnych stadiów życia*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 21 z. 3 s. 65—87.
74. *U źródeł nowej nauki*. *Paleobiochemia*. Warszawa, Wiedza Powszechna — 182, (2) s. 16°. Biblioteka Wiedzy Współczesnej „Omega”, 246.
Rec.: Pankowska Teresa, „Kosmos A” (Warszawa) R. 24: 1975 z. 2

s. 169—171; Pollo I., „Chemik” (Warszawa) R. 26 nr 11/12 s. 453; Stromenger Z., „Nowe Książki” (Warszawa) Nr 21 s. 41—42; Witczuk Anna „Kierunki” (Warszawa) R. 18: 1974 nr 48 s. 3; Wójcik Tadeusz, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” (Sandomierz) R. 66 nr 10/11 s. 262—264; „Życie i Myśl” (Warszawa) R. 24: 1974 nr 4 s. 135.

75. *Wpływ świadomości na somę człowieka w bioelektronicznym kontekście*. „Wychowanie Fizyczne i Sport” (Warszawa) R. 19 z. 3 s. 223—237.
76. Rec.: Mazierski Stanisław: *Elementy kosmologii filozoficznej i przyrodniczej*. Poznań 1972; „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 21 z. 3 s. 149—150.

1974

77. *Biologiczne podstawy ochrony środowiska*. „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” (Radom) T. 11 z. 3/4 s. 17—30. Odb. Radom — (2), 17—30 s. 8°, bibliogr. na s. 2—4 okł.
78. *Bioplazma i mechanizmy powysiłkowej odnowy*. W: *Symposium: Restytucja powysiłkowa i problemy jej aktywizacji*. (Poznań, 29—30 listopada 1974). Streszczenia referatów. Poznań — s. 15—16.
79. *Możliwości holograficznego zapisu pamięci w układach biologicznych*. „Summarius” (Lublin) Nr 1(21) s. 201—205.
80. *Nauka przyszłości. Badając zagadki życia*. Rozm. Adam Penkala. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) Nr 37 s. 1, 8.
81. *Stratygraficzna pozycja fauny archeocjatowej z Łysej Góry*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 22 z. 3 s. 103—119.
82. *Wprowadzenie w fotodynamikę strukturalną układów biologicznych*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 23 z. 5 s. 513—527.
83. *Znaczenie gołoborzy łysogórskich jako odkrywki kambru*. „Studia Kieleckie” (Kielce) Nr 3/4 s. 37—45.

1975

84. *Bioelektronika, bioplazma, antropologia przyszłości*. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) nr 44 s. 8.
85. *Bioplazma — piąty stan materii*. „Summarius” (Lublin) Nr 2 (22) s. 345—347.
86. *Człowiek — biosfera — kosmosfera*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 18 nr 1 s. 13—20.
87. *Dynamika bioplazmy i metabolizm*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 24 z. 3 s. 261—272.
88. *The Electromagnetic Nature of Life*. W: *Second International Congress of Psychotronic Research*. Monte Carlo, June 30 — July 4, 1975. Monte Carlo. — p. 7783.
89. *Ewolucja bioplazmy*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) R. 23 z. 3 s. 95—116.
90. *Natura. Uwagi przy bioelektronicznej interpretacji organizmu*. W: *Symposium: Fizjologia i psychologia pracy zautomatyzowanej i jej uwarunkowania środowiskowe*. Streszczenia referatów. Poznań. — s. 22—23.
91. *Odwracając bieg taśmy*. „Polska” (Warszawa) Nr 7 s. 24, 20—21, oraz w mutacjach: ameryk. „Poland no 9, ang. „Poland” no 7, franc. „La Pologne” no 7, niem. „Polen” nr 7.
92. *Paleontologiczne problemy krzemowe*. „Summarius” (Lublin) Nr 2 (22) s. 229—235.
93. *Some Aspects of Stratigraphy and Taxonomy of Cambrian Fauna discovered on Łysa Góra (the Świętokrzyskie Mts — Central Poland)*. W: *Second International Symposium on Fossil Corals and Coral Reefs*. Paris 22—27 September 1975. Abstracts. Paris. — p. 2.
94. *Wyprawa do źródeł życia*. Rozm. przepr. Tadeusz Purtak, Zbigniew Jędrzejewski. „Życie i Myśl” (Warszawa) R. 25 nr 6 s. 35—42.

95. *Antropologia w bioelektronicznej perspektywie; Homo Electronicus i psychika*. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) Nr 28 s. 1, 4, nr 29 s. 1, 5.
96. *Bioelektronika — bioplazma — antropologia przyszłości*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 19 nr 1 s. 3—10.
97. *Biologia teoretyczna*. W: Encyklopedia katolicka. T. 2. Lublin. — s. 578.
98. *Bioplazma*. W: Encyklopedia katolicka. T. 2. Lublin. — s. 582.
99. *Bioplazma*. Materiały z I Konferencji poświęconej bioplaźmie, 9 maja 1973. Red.: Włodzimierz Sedlak. Lublin. — 85 s. 8°. Katolicki Uniwersytet Lubelski.
100. (1) *Od Redakcji*. s. 5.
101. (2) *Słowo wstępne do Konferencji*. „Bioplazma”. s. 11—12.
102. (3) *Bioplazma — nowy stan materii*. s. 13—30.
103. (4) *Is Life an Electromagnetic Phenomenon?* s. 73—81.
104. (5) *Podsumowanie I Konferencji „Bioplazma”* s. 83—84.
105. *Błysk światła i krzyk życia. Pod presją odkrywanych faktów musi się dokonać rewizji poglądów na istotę życia*. Rozm. Lucyna Winnicka. „Polityka (Warszawa) R. 20 nr 28 s. 1, 14.
106. *Corallicyathida — nowy rząd kambryjskiej fauny z piaskowców kwarcytowych Łysej Góry*. W: Materiały do II Konferencji paleontologów poświęconej badaniom paleontologicznym regionu świętokrzyskiego w ostatnim trzydziestolecu. Kielce, 14—16 września 1976. Kielce. — s. 28—29.
107. *Czy portret życia sprzed miliardów lat przemówi*. „Horyzonty Techniki” (Warszawa) Nr 5 s. 7—9.
108. *Dzieje rzeki Kamiennej*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) T. 24 z. 3 s. 51—70.
109. *Filozofia przyrody ożywionej i nauki biologiczne. Postulaty metodologiczne*. „Zeszyty naukowe KUL” (Lublin) R. 19 nr 2 s. 70—72.
110. *Kambryjska fauna Corallicyathida z Łysej Góry*. „Kwartalnik Geologiczny” (Warszawa) R. 20 nr 4 s. 966—967.
111. *Kultura umysłu i serca*. Rozm. E. Smółko. „WTK — Tygodnik Katolików (Warszawa) Nr 30 s.
112. *Piezoelektryczne własności tkanek i bioenergetyka ruchu*. W: Fizjologia i psychologia ćwiczeń rehabilitacyjnych stosowanych w chorobach wewnętrznych i zawodowych. Sympozjum Komitetu Nauk Fizjologicznych Polskiej Akademii Nauk, Komitetu Fizjologii Pracy, Aktywności Fizycznej i Wpływów Środowiskowych. Poznań, 9 grudnia 1976. Streszczenie referatów. Poznań. — s. 4—5.
113. *Splonąć najjaśniejszym płomieniem*. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) Nr 4 s. 1, 8.
114. *Strategiczna mapa życia*. Rozm. przepr. Tadeusz Purtak, Zbigniew Jędrzejewski. „Życie i Myśl” (Warszawa) R. 26 nr 7/8 s. 16—24.
115. *Tworzyć świat pokornie. Jak żyć?* Rozm. przepr. Ryszard Kieraciński. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) Nr 43 s. 1, 4, Nr 44 s. 1, 5.
116. *Usłyszałem krzyk życia*. Rozm. przepr. Ryszard Kieraciński. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) Nr 21 s. 1, 9.
117. *Wprowadzenie w bioakustykę kwantową*. „Kosmos A” (Warszawa) R. 25 z. 3 s. 263—271

1977

118. *Bioelektronika — krok naprzód w poznaniu życia*. „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” (Radom) T. 14 z. 3 s. 5—20.
119. *Bioplazma*. Materiał z I Konferencji poświęconej bioplaźmie, 9 maja 1973.

Red. Włodzimierz Sedlak. Wyd. 2. Lublin. — 85 s. 8°. Katolicki Uniwersytet Lubelski.

120. (1) *Od Redakcji*. s. 5,
121. (2) *Słowo wstępne do Konferencji „Bioplazma”*. s. 11—12,
122. (3) *Bioplazma — nowy stan materii*. s. 13—30,
123. (4) *Is Life an Electromagnetic Phenomenon* s. 73—81.
124. (5) *Podsumowanie I Konferencji „Bioplazma”* s. 83—84. Rec.: Wójcik Tadeusz, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” (Sandomierz) R. 71: 1978 nr 9/10 s. 236—239.
125. *The Fundamentals of Quantum Information in Living Systems*. W: Third Fundamentals of Progress on Psychotronic Research. Tokyo. — part 2 s. 439—442.
126. *Humanizacja biologii*. „Literatura” (Warszawa) R. 6 nr 25 s. 7.
127. *Piezoelektryczność związków organicznych i kwantowoakustyczne podstawy informacji biologicznej*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) T. 25 z. 3 s. 148—170.
128. *Some Aspects on the Stratigraphy and Taxonomy of Cambrian Fauna Found on Łysa Góra (the Świętokrzyskie Mountains, Central Poland)*. W: Second International Symposium on Corals and Fossil Coral Reefs. Paris, September 1975. „Memoires du B. R. G. M.” (Paris) No 89 s. 42—48.
129. *Wstrząs biologiczny*. Rozm. przepr. Ryszard Kieraciński. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) Nr 1 s. 1, 4.
130. *Zostawmy świat zdolnym do podtrzymania życia*. Rozm. przepr. Zbigniew Jędrzejewski. „Kierunki” (Warszawa) R. 22 nr 22 s. 1, 4—5.

1978

131. *Bioelektronika w zespole jej metodycznych problemów*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) T. 26 z. 3 s. 111—130.
132. *Bioenergetyczny charakter uwagi*. „Summarium” (Lublin) Nr 5 (25) s. 127—134.
133. *Biologia na zakręcie... w lewo*. „Literatura” (Warszawa) R. 7 nr 14 s. 1, 5.
134. *Czas i bioelektronika*. „Kierunki” (Warszawa) R. 23 nr 43 s. 4—5.
135. *Człowiek zwany electronicus*. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) Nr 5 s. 1, 8, nr 6 s. 5, 11, nr 7 s. 5, 8.
136. *Dynamika życia*. „Miesięcznik Literacki” (Warszawa) R. 13 nr 5 s. 103—114.
137. *Elektromagnetyczna przemiana energii w żywym ustroju*. „Summarium” (Lublin) Nr 3 (23) s. 16—21.
138. *Elektroniczny model życia i perspektywy rozwoju biologii*. „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia PAX (Warszawa) Nr 3 s. 119—131.
139. *Is Life an Electromagnetic Phenomenon?* „Chemical Abstracts” (USA) Vol. 88 p. 13 244.
140. *Kwant życia*. Rozm. przepr. Wiktor Osiatyński. „Kultura” (Warszawa) R. 16 nr 38 s. 1, 4—5.
141. *Man — biosphere — cosmosphere*. „Zeszyty Naukowe KUL” (Lublin) R. 21 nr spec. s. 40—47.
142. *Podstawy bioakustyki kwantowej*. „Summarium” (Lublin) Nr 4 (24) s. 235—240.
143. *Prowokacja bioelektroniki*. Rozm. przepr. Zbigniew Jędrzejewski. „Kierunki” (Warszawa) R. 23 nr 46 s. 7.
144. *Sens i bezsens w nauce*. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) Nr 35 s. 10—11.
145. *Trzeba przejść przez ten szok*. Rozm. przepr. Jacek Syski. „Literatura” (Warszawa) R. 7 nr 2 s. 1, 5—6.
146. *W poszukiwaniu wielkiej syntezy*. Rozm. przepr. Zbigniew Jędrzejewski. „Życie i Myśl” (Warszawa) R. 28 nr 12 s. 65—74.
147. *Wprowadzenie w problematykę bioelektroniczną*. „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia PAX” (Warszawa) Nr 3 s. 31—46.

148. *Zycie jest światłem. Bioelektronika i możliwości nowej antropologii. „Studia Filozoficzne”* (Warszawa) Nr 10 s. 91—101.
Polem.: Nowiński Czesław: *Bioelektronika i filozofia. Tamże.* Nr 10 s. 103—110.

1979

149. *Bioelektroniczna wizja antropologiczna. Referat na III Tydzień Duchowości. Duchowość czasów bioelektroniki*. Lublin, 20—23 luty 1978.
Omów.: Wit Zbigniew: *Duchowość czasów bioelektroniki. „Summarium”* (Lublin) Nr 6 (26) s. 222—225.
150. *Bioelektronika. Materiały I Krajowego Sympozjum. Lublin, 14—15 maja 1975.* Red.: Włodzimierz Sedlak. Lublin, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 8°, 240 s. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Rozprawy Wydziału Filozoficznego, 33.
151. (1) *Wprowadzenie w obrady.* s. 7—8.
152. (2) *Metabolizm — bioelektronika — plazma biologiczna.* s. 23—31.
153. (3) *Podsumowanie i zamknięcie sympozjum.* s. 238—240.
154. *Bioelektronika 1967—1977.* Julian Aleksandrowicz: *Wprowadzenie.* Warszawa, Instytut Wydawniczy PAX. 8°, 527, (1) s.
„Wprowadzenie” Juliana Aleksandrowicza opublikowane zostało także jako „Włodzimierz Sedlak i bioelektronika” w „Zeszytach Naukowych Stowarzyszenia PAX” 1979 nr 3 s. 60—74.
155. (1) *Czas i bioelektronika.* s. 19—30.
156. (2) *Pole biologiczne a nowa wizja życia.* s. 31—52.
157. (3) *Elektrostatyka i ewolucja organiczna.* s. 53—85.
158. (4) *Model układu emitującego pole biologiczne i elektrostatyka.* s. 86—98.
159. (5) *ABC elektromagnetycznej teorii życia.* s. 99—112.
160. (6) *Wstęp do elektromagnetycznej teorii życia.* s. 113—141.
161. (7) *Laserowe procesy biologiczne.* s. 142—162.
162. (8) *Elektronika — bios i metoda.* s. 163—187.
163. (9) *Magnetohydrodynamika biologiczna w zarysie.* s. 188—205.
164. (10) *Plazma fizyczna i laserowe efekty w układach biologicznych.* s. 206—223.
165. (11) *Plazma fizyczna jako podstawa bioenergetyki.* s. 224—251.
166. (12) *Bioplazma — problemy i możliwości.* s. 252—278.
167. (13) *Dynamika bioplazmy i metabolizm.* s. 279—295.
168. (14) *Ewolucja bioplazmy.* s. 296—320.
169. (15) *Rewolucja naukowa i biologia.* s. 321—343.
170. (16) *Podstawy ewolucji świadomości.* s. 344—356.
171. (17) *Hipnoza — telepatia — biofizyka.* s. 357—370.
172. (18) *Kwantowe podstawy ruchu w świecie organicznym.* s. 371—395.
173. (19) *Joga w świetle współczesnej biofizyki.* s. 396—410.
174. (20) *Możliwości holograficznego zapisu pamięci w układach biologicznych.* s. 411—417.
175. (21) *Bioelektronika — informacja — holografia.* s. 418—432.
176. (22) *Wpływ świadomości na somę człowieka w bioelektronicznym kontekście.* s. 433—444.
177. (23) *Biologiczne podstawy ochrony środowiska.* s. 445—456.
178. (24) *Człowiek — biosfera — kosmosfera.* s. 457—468.
179. (25) *Zarys biologii fałowej.* s. 469—492.
180. (26) *Bioelektronika — bioplazma — antropologia przyszłości.* s. 493—503.
181. (27) *Homo electronicus.* s. 504—528.
Rec.: Cymer Adam, „*Życie i Myśl*” (Warszawa) R. 30 : 1980 nr 3 s. 7—11;
Fostowicz Michał, „*Odra* (Wrocław) R. 20 : 1980 nr 5 s. 94—95; Koz-

łowski Hubert, „*Student*” (Kraków) Nr 17 s. 6; Nasiłowski J., „*Przegląd Elektrotechniczny*” (Warszawa) R. 56 : 1980 nr 11 s. 494; Osiatyński Wiktor, „*Kultura*” (Warszawa) R. 18 : 1980 nr 20 s. 3—4; (Syski Jacek) Kallimach: *Intelektualna prowokacja. „Literatura”* (Warszawa) R. 9 : 1980 nr 6 s. 11; Ślaga Szczepan W., „*Studia Philosophiae Christianae*” (Warszawa) R. 16 : 1980 nr 2 s. 199—207; Wierzechowski Kazimierz Lech, „*Kosmos A*” (Warszawa) R. 30 : 1981 z. 2; Wnuk Marian: *Bioelektronika nową perspektywą w naukach o życiu. „WTK — Tygodnik Katolików”* (Warszawa) Nr 45 s. 1, 9.

182. *Bioelektronika — nowsze ujęcie ożywionej materii. „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego”* (Lublin) Vol. 21 nr 2: *Biologia* s. 71—80.
183. *Biologiczne podstawy ochrony środowiska. „WTK — Tygodnik Katolików”* (Warszawa) Nr 19 s. 4, nr 20 s. 4.
194. *Bioplazma jako podstawowa metoda sondażu życia. „Roczniki Filozoficzne”* (Lublin) T. 27 z. 3 s. 103—123.
195. *Cambrian Megascopic Algal-Like Forms Accompanying Corallicyathida Sedlak, 1975, in Quartzite Beds of Mt. Łysa Góra (Góry Świętokrzyskie Mts Central Poland): W: Third International Symposium on Fossil Cnidarians. Warszawa, September 24—28, 1979. Warszawa. — p. 71.*
196. *Drogowskazy. (Normy etyczne). Wypow. „Kamena”* (Lublin) R. 46 nr 26 s. 6.
197. *Integracja w biologii. „Kierunki”* (Warszawa) R. 24 nr 3 s. 6.
198. *Intelektualiści wobec współczesnych problemów świata. Zdezintegrowany człowiek. „Odra”* (Wrocław) R. 19 nr 1 s. 9—14.
199. *Spotkanie z życiem sprzed pół miliarda lat. „WTK — Tygodnik Katolików”* (Warszawa) Nr 8 s. 1, 4.
200. *Trzeba przejść przez ten szok. W: Syski Jacek: Czuwanie rozumu. Warszawa. s. 94—114.*
Rec.: Rainko Stanisław: *Świadomość nauki. „Literatura”* (Warszawa) R. 9 : 1980 nr 11 s. 14; Tokarczyk Roman, „*Prawo i Życie*” (Warszawa) 1981 nr 8 s. 17.
201. *Upoważniony przez Tego, który w ręce trzyma życie i śmierć. Rozm. przepr. Zbigniew Jędrzejewski. „WTK — Tygodnik Katolików”* (Warszawa) Nr 22 s. 8.

1980

202. *Antropologia dynamiczna w bioelektronicznej perspektywie. „Przegląd Antropologiczny”* (Warszawa) T. 46 z. 2 s. 315—320.
203. *Badawcze perspektywy bioelektroniki. „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia PAX”* (Warszawa) Nr 3 s. 11—22.
204. *Bioelektronika — środowisko i człowiek. Wrocław, Zakł. Nar. im. Ossolińskich. — 48 s.. Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie. Nauka dla Wszystkich nr 318.*
205. *Cambrian Megascopic Alga — Like Forms Accompanying Corallicyathida in Quartzite Beds of Łysa Góra. „Acta Paleontologica Polonica”* (Warszawa) Vol, 25 no 3/4 s. 669—670, pl. 57, 58.
206. *Czy marzenia biochemii są realne? Panorama nauki. Rozm. przepr. Krzysztof W. Kasprzyk. „Życie Literackie”* (Kraków) R. 30 nr 7 s. 7, 10.
207. *Electronic Properties of Biological Matter as the Basis of Recepting Electromagnetic Fields by Organism. „Prace Instytutu Elektroenergetyki Politechniki Wrocławskiej”* (Wrocław) Nr 54. Seria: Konferencje, nr 13 s. 1—17.
208. *Kontrowersyjność nauki. „Kierunki”* (Warszawa) R. 26 nr 6 s. 5.
209. *Od klasycznej do najnowszej biologii. W: Zarys filozofii przyrody ożywionej. Red. Stanisław Mazierski. Lublin. — s. 9—25.*

210. *Perspektywy bioelektroniki i aktualne realia*. „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia PAX” (Warszawa) Nr 3, dod. s. 75—81.
211. *Podstawy kwantowej paleobiofizyki*. „Roczniki Filozoficzne” (Lublin) T. 28 z. 3 s. 119—145.
212. *Poezja nauki*. Rozm. przepr. Wiktor Osiatyński. „Kultura” (Warszawa) R. 18 nr 20.
Wypow.: Zbigniew Jaworski: „Poezja nauki”. Tamże. Nr 22 s. 15; Kazimierz Pawłowski: *Włodzimierz Sedlak — samotny polski Kolumb*. Tamże. Nr 22 s. 15; Zofia Kielan-Jaworowska, Adam Paszewski, Jan KostECKI. Tamże. Nr 25 s. 15.
213. *Problematyka życia sprzed 550 milionów lat na tle prac w rejonie Łysej Góry*. „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” (Radom) T. 17 z. 3 s. 3—12.
214. *Regenerowanie dobra*. (Perspektywy badawcze bioelektroniki). Rozm. przepr. Zygmunt Maria Przetakiewicz. „Kierunki” (Warszawa) R. 26 nr 6 s. 1, 5.
215. *Sukcesu nie będę przeżywał... Patrząc wstecz*. Rozm. Wiktor Osiatyński. „Przekrój” (Kraków) Nr 1826 s. 4—5.
216. *Ustyszałem krzyk życia*. Oprac. Kazimierz Dymel. „Kontrasty” (Białystok) R. 13 nr 7 s. 19—21.
Omów.: K. Cz.: *Pasja, zwierzenia i pozory*. „Literatura” (Warszawa) R. 9 nr 30 s. 15.
217. *Wpływ degradacji elektromagnetycznego środowiska geofizycznego na organizm ludzki. III Konferencja naukowa na temat: Kryzys ekologiczny środowiska zagrożeniem zdrowia i sprawności fizycznej. Materiały naukowe. (Streszczenia). Kraków, 26—27 kwietnia 1980 r.* „Zeszyty Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie” (Kraków) Nr 22 s. 128—130.
218. *Wpływ degradacji elektromagnetycznego środowiska geofizycznego na organizm ludzki. II Konferencja naukowa „Kryzys ekologiczny środowiska zagrożeniem zdrowia i sprawności fizycznej”. Kraków, 26—27 kwietnia 1980 r.* „Zeszyty Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie” (Kraków) Nr 26 s. 387—399.
219. *Życie wstępu nie potrzebuje*. Fragm. książki „Postępy fizyki życia”. „WTK — Tygodnik Katolików” (Warszawa) Nr 26 s. 1, 9.

1981

220. *Biologiczny kompleks badawczy*. „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia PAX” (Warszawa) Nr 1 s. 92—96.
221. *Homo electronicus*. Warszawa, Państw. Inst. Wydaw., 1980 (wyd. 1981) 8°, 240, (4) s. Biblioteka Myśli Współczesnej.
Rec.: Maciej Iłowicki: *Pomysł szalony czy genialny*. „Nowe Książki” (Warszawa) Nr 15 s. 9, 13; Piotr Kuncewicz, „Tygodnik Demokratyczny” (Warszawa) R. 29 nr 12 s. 20.
222. *Nie bać się własnych myśli*. Rozm. Jacek Syski. „Almanach Polonii 1981” (Warszawa) s. 166—171.
223. *Odkrycie megaskopowych glonów kambryjskich w Górach Świętokrzyskich*. „Summarius” (Lublin) Nr 7 (27) s. 333—336.
224. *Postępy biofizyki i człowiek współczesny*. „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” (Radom) T. 18 z. 1 s. 5—8.
225. *Upór i pokora*. Rozm. Julita Twardowska. „Słowo Ludu — Magazyn” (Kielce) Nr 1157 s. 4.
226. *W stronę nowej biologii*. Rozm. przepr. Małgorzata Borczak, Andrzej Bernat. „Nowe Książki” (Warszawa) Nr 15 s. 1—9.

GRAZYNA KABZA, EWA NAKONECZNA, ELŻBIETA SZYMANIAK,
HENRYKA WICHOWSKA

BIBLIOGRAFIA WOJEWÓDZTWA RADOMSKIEGO 1979—1980

Wstęp

Niniejszy zeszyt Bibliografii Województwa Radomskiego obejmuje materiał bibliograficzny za lata 1979—1980 i stanowi kontynuację wydawanych od r. 1975 przez RTN roczników tejże edycji. Materiał został wyselekcjonowany pod kątem potrzeb naukowych. Zawiera wydawnictwa zwarte i dłuższe artykuły. Uzupełnieniem zgromadzonych w prezentowanym roczniku publikacji jest wydana w 1981 r. Bibliografia Zawartości Czasopism za 1979 rok, która poszerza materiał bibliograficzny o informacje regionalne w popularnym ujęciu.

Zrąb główny bibliografii podzielono na 16 działów wg schematu zaproponowanego przez Stefana Witkowskiego w *Ekonomice regionu*¹. Zasadą podziału jest układ systematyczny, który prezentujemy poniżej:

- I. Informacja regionalna
- II. Ogólna charakterystyka regionu
- III. Środowisko geograficzne
- IV. Dzieje regionu
- V. Architektura. Urbanistyka. Budownictwo
- VI. Gospodarka komunalna
- VII. Przemysł
- VIII. Rolnictwo
- IX. Transport
- X. Spółdzielczość. Handel. Usługi
- XI. Służba zdrowia. Opieka społeczna. Ubezpieczenia. Wypoczynek
- XII. Oświata
 1. Zagadnienia ogólne
 2. Opieka nad dzieckiem i młodzieżą
 3. Organizacje szkolne
 4. Oświata dorosłych
 5. Szkolnictwo podstawowe i średnie
 6. Szkolnictwo zawodowe
 7. Wychowanie przedszkolne

¹ Witkowski S., *Ekonomika regionu*. Kielce 1979 s. 166.

- XIII. Nauka
- XIV. Kultura i życie społeczne
- XV. Literatura
- XVI. Inne

Przy opracowaniu materiału bibliograficznego prezentowanego rocznika wykorzystano opisy zarejestrowane w Przewodniku Bibliograficznym i Bibliografii Zawartości Czasopism za lata 1979, 1980 oraz I kwartał 1981 roku, a także materiały udostępnione przez miejscowe instytucje wydawnicze. Większość opisów sporządzono z autopsji.

Zasięg terytorialny Bibliografii ogranicza się w zasadzie do granic obecnego województwa radomskiego. Jednakże w odniesieniu do publikacji historycznych poszerza się on o obszary obejmujące dawne jednostki administracyjne (b. woj. kieleckie, część byłego woj. warszawskiego oraz część b. woj. łódzkiego) i dzielnice (część Małopolski i Mazowsza).

Bibliografia niniejsza zaopatrzona jest w indeks przedmiotowy osób, nazw geograficznych, instytucji i organizacji.

SPIS CZASOPISM UWZGLĘDNIONYCH W BIBLIOGRAFII I ICH SKRÓTÓW

- Architektura*
- Argumenty*
- Aura*
- Biol. w Szkole* — Biologia w Szkole
- Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych.* — Biuletyn Informacyjny Kuratorium Oświaty i Wychowania
- Biul. Kwart. RTN* — Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego
- Bud. Elektr.* — Budujemy Elektrownię. Gazeta Zakładowa Elektrowni Koźlenice
- Chemia w Szk.* — Chemia w Szkole
- Chrońmy Przyr. Ojcz.* — Chrońmy Przyrodę Ojczystą
- Domy Spółdz.* — Domy Spółdzielcze
- Echo Skórz.* — Echo Skórzanych. Gazeta Zakładowa „Radoskóru”
- Energoimpulsy*
- Express Wiecz.* — Expres Wieczorny
- Fakty*
- Głos Naucz.* — Głos Nauczycielski
- Inż. i Bud.* — Inżynieria i Budownictwo
- Kamena*
- Kierunki*
- Kron. Diec. Sand.* — Kronika Diecezji Sandomierskiej
- Kultura*
- Kult. i Społ.* — Kultura i Społeczeństwo
- Kult. i Ty* — Kultura i Ty
- Literatura*
- Mag. Rodzinny* — Magazyn Rodzinny
- Mag. Sł. Ludu* — Magazyn Słowa Ludu
- Mechanik*
- Mechaniz. Roln.* — Mechanizacja Rolnictwa
- Mies. Lit.* — Miesięcznik Literacki
- Nowe Książki*
- Nowe Roln.* — Nowe Rolnictwo
- Ośw. Doros.* — Oświata Dorosłych
- Ośw. i Wych.* — Oświata i Wychowanie
- Pielęg. i Potoż.* — Pielęgniarka i położna
- Płomienie*
- Pol. Sł. Biogr.* — Polski Słownik Biograficzny
- Pol. Szt. Lud.* — Polska Sztuka Ludowa
- Polityka*
- Prawo i Życie*
- Prz. Hist.* — Przegląd Historyczny
- Prz. Mech.* — Przegląd Mechaniczny
- Prz. Poż.* — Przegląd Pożarniczy

Prz. Skórz. — Przegląd Skórzany
 Prz. Tech. — Przegląd Techniczny
 Przeg. Zboż.-Młyn. — Przegląd Zbożowo-Młyński
 Przemiany
 Przysp. Obr. w Szk. — Przynależenie Obronne w Szkole
 Rada Narod. Gosp. — Rada Narodowa Gospodarka Administracja
 Rad. Dokon. — Radomskie Dokonania
 Razem
 Roczn. Dzieje. Ruchu Lud. Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego
 Roczn. Mazow. Rocznik Mazowiecki
 Roczn. Muz. Radom. — Rocznik Muzeum Radomskiego
 Roczn. Świętokrz. — Rocznik Świętokrzyski
 Ruch Ped. — Ruch Pedagogiczny
 Scena
 Sł. Ludu — Słowo Ludu
 Studia Sand. — Studia Sandomierskie
 Szk. Zawod. — Szkoła Zawodowa
 Sztandar Młod. — Sztandar Młodych
 Sztuka
 Teatr
 Tryb. Ludu — Trybuna Ludu
 Tyg. Kult. — Tygodnik Kulturalny
 Wiad. Statyst. — Wiadomości Statystyczne
 Wiad. Tyton. — Wiadomości Tytoniowe
 Wieś Współcz. — Wieś Współczesna
 Woj. Inf. Kult. — Wojewódzki Informator Kulturalny
 WTK Tyg. Katol. — WTK Tygodnik Katolików
 Wych. Fiz. i Hig. Szk. — Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna
 Wych. w Przedszk. — Wychowanie w Przedszkolu
 Z Pola Walki
 Za Wol. Lud. — Za Wolność i Lud
 Zbior. Szk. Gmin. — Zbioreczna Szkoła Gminna
 Zdr. Publ. — Zdrowie Publiczne
 Zesz. Nauk. Pol. Świętokrz. — Zeszyty Naukowe Politechniki Świętokrzyskiej
 Zesz. Nauk. SGGW — Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego
 Żołn. Woln. — Żołnierz Wolności
 Życie Gosp. — Życie Gospodarcze
 Życie Lit. — Życie Literackie
 Życie Part. — Życie Partii
 Życie Rad. — Życie Radomskie
 Życie Warsz. — Życie Warszawy
 Życie Załogi

I. Informacja regionalna

1. Bibliografie

1. MASSALSKI ADAM, OŚKO STANISŁAW: *Bibliografia tajnego nauczania na Kielecczyźnie. 1939—1945*. W: Nauczyciele Kielecczyzny w walce o szkołę polską w latach okupacji 1939—1945. Kielce 1979 WSP s. 263—279.
2. ZIELIŃSKI STANISŁAW: *Bibliografia województwa radomskiego 1977*. Radom 1979 RTN s. 48.
3. ZIELIŃSKI STANISŁAW: *Bibliografia województwa radomskiego 1978*. Radom 1980 RTN s. 64. Do użytku wewn.

2. Biografie. Wspomnienia

4. BIENIAK JANUSZ: *Panięta z Boglewic, następnie z Siekluk h. Doliwa*. Pol. Śl. Biogr. 1980. T. XXV/1 z. 104 s. 129.
5. C.: Śp. KS. BRONISŁAW GŁOGOWSKI (*nekrolog*). Kron. Diec. Sand. 1979 nr 9—10 s. 235—236.
6. CZEMPIŃSKA ZOFIA: *Jan Wigurski 1919—1979*. Biul. Kwart. RTN z. 1—2 s. 207—211.
Sylwetki zmarłych członków RTN.
7. DĄBKOWSKI WITOLD: *Jadwiga Prendowska*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 3 s. 21—24, il.
8. FILIPKOWSKA HANNA, KORNATEK ANNA: *Tragiczna wolność czyli opowieść o życiu i twórczości Marii Komorowskiej*. Wystawa. Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego w Warce — Winiarach. Warka 1979 Muzeum 8° k. 6, il.
9. FRANECKI JAN: *Aleksander Serwacy Niedbalski (1895—1941)*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 9 s. 10—14.
Działacz ludowy z Wacyna.
10. FUKS MARIAN: *Perlmutter Abraham Cwi (Abram Hiroz)*. Pol. Śl. Biogr. 1980 z. 107 s. 629—630.
Radomski rabin (Radomer Raw).
11. KISIEL HELENA: *Maria Kelles-Krauzowa (1882—1969)*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 10 s. 32—33.
12. KOWALSKA HALINA: *Orlik Stanisław (zm. 1559)*. Pol. Śl. Biogr. 1979 z. 100 s. 205—206.
Łaziska — pisarz.
13. KS. NITA ZYGMUNT. (*Nekrolog*). Kron. Diec. Sandom. 1980 nr 3—4 s. 92—94.
14. KS. WŁADYSŁAW GRZEBALSKI. (*Nekrolog*). Kron. Diec. Sandom. 1980 nr 11—12 s. 286.
15. LANDAU ZBIGNIEW: *Paciorkowski Jerzy (1893—1957)*. Pol. Śl. Biogr. 1979 z. 103 s. 770—771.
Wojewoda Kielecki 1930—1933.

16. LANDAU ZBIGNIEW: *Patek Stanisław Jan, Krypt. St. P. Pol. Śl. Biogr.* 1980 z. 105 s. 321—324.
17. MIJAS STANISŁAW: *Ludzie teatru. Karol Jabłoński. Mag. Śl. Ludu* 1980 nr 1102 s. 4.
Scenograf teatru w Radomiu.
18. MILCZARZOWA ZOFIA: *Moi sławni przodkowie. Woj. Inf. Kult.* 1980 nr 1 s. 10—13.
Dionizy Czachowski, Fryderyk Chopin.
19. OLSZEWSKI CZESŁAW. (Red.) (1894—1963). *Pol. Śl. Biogr.* 1979. T. 24/1 z. 100 s. 18—19.
Grójec, artysta fotograf.
20. OSTROWSKA TERESA: *Perzanowska Stefania. Pol. Śl. Biogr.* 1980 z. 107 s. 642—644.
Lekarz internista, pediatra, działaczka społeczna.
21. OŚKO STANISŁAW: *Jan Gruszka 1907—1980. Biul. Kwart. RTN* 1980 z. 1 s. 57—61.
Sylwetki zmarłych członków RTN.
22. OŚKO STANISŁAW: *Jan Kotwica 1925—1979. Biul. Kwart. RTN* 1980 z. 1 s. 61—62.
Sylwetki zmarłych członków RTN.
23. OŚKO STANISŁAW: *Marian Sotyk 1904—1975. Biul. Kwart. RTN* 1979 z. 1—2 s. 203—207.
Sylwetki zmarłych członków RTN.
24. PACHOLCZYKOWA ALICJA: *Olszewski Władysław (1863—1922). Pol. Śl. Biogr.* 1979 z. 100 s. 40—42.
Osiny, pow. Grójec, działacz socjaldem.
25. PALACZ TOMASZ: *Władysław Paciak. Radom 1979 Muzeum Okręgowe.*
26. PILCH ANDRZEJ: *Pasza Józef. Pol. Śl. Biogr.* 1980 z. 105 s. 313—315.
27. PIŁATOWICZ JÓZEF: *Pęczalski Marian. Pol. Śl. Biogr.* 1980 z. 107 s. 720—721.
Nauczyciel matematyki, organizator szkolnictwa; 1917—1924 inspektor szkolny w Radomiu.
28. PODGÓRSKA-KLAWIE ZOFIA: *Orzechowski Konrad (1887—1964). Pol. Śl. Biogr.* 1979 z. 101 s. 282—283. Mogielnica, pow. Grójec, lekarz.
29. PRZYBOŚ KAZIMIERZ: *Pękostawski Mikołaj (Pakostawski, Pankostawski, Pąkostawski). Pol. Śl. Biogr.* 1980 z. 107 s. 738—740.
Sędzia kapturowy i marszałek sądów kapturowych powiatu radomskiego.
30. ROGALA WŁADYSŁAW: *Antoni Lasota (1919—1976) — chłopski działacz rewolucyjny i komunista oraz organizator walki konspiracyjnej przeciwko okupantowi hitlerowskiemu. Biul. Kwart. RTN* 1980 z. 1 s. 49—57.
31. SYLWETKI NAUCZYCIELI. *Anna i Stanisław Banaszkiwiczowie. Chemia w Szk.* 1980 nr 1 s. 52—55.
32. SZCZECURA TOMASZ: *Ozga Władysław (1906—1973). Pol. Śl. Biogr.* 1979 z. 103 s. 663—664.
33. SZOPA HENRYK: *Tomasz Nocznicki (1862—1944). Woj. Inf. Kult.* 1980 nr 2 s. 9—13, il.
Działacz ruchu ludowego.
34. TELUS WACŁAW: *Jan Gauze 1895—1978. Biul. Kwart. RTN* 1979 z. 1—2 s. 197—203.
Sylwetki zmarłych członków RTN.
35. TOMCZYK DANUTA: *Jan Luboński. Woj. Inf. Kult.* 1980 nr 12 s. 12—16, il.
36. TRAWKOWSKI STANISŁAW: *Otto z Wierzbicy. Pol. Śl. Biogr.* T. 24: 1979 s. 635—636, bibliogr.
Możnowładca zm. po 1179 r.
37. W.: *Sp. Ks. JÓZEF GIŻYCKI (nekrolog). Kron. Diec. Sandom.* 1973 nr 9—10 s. 236—237.
38. WOJCIK WALENTY: *Działalność charytatywna ks. Dominika Sciskaty w Radomiu. Studia Sand.* 1980 nr 1, s. 75—82, il. übersetz.
Działalność w parafii Opieki NMP w Radomiu w l. 1929—1945.
39. ZALEWSKI ZBIGNIEW W.: *Pastuszka Antoni. Pol. Śl. Biogr.* 1980 z. 105 s. 265—266.
40. ZNANI i nieznanzi Ziemi Radomskiej. Radom 1980 Wojew. Bibl. Publ. s. 199, il. *Biogramy 74 osób: Norbert Barlicki, Gustaw A. Bem, Samuel Benet, Józef Brandt, Halina Bretsznajder, Władysław Bukowiński, Tytus Chałubiński, Zygmunt Chmieleński, Wiktor Kwiatkowski, Dionizy F. Czachowski, Jan Czekanowski, Mieczysław Deperasiński, Dobrogost Czarny z Odrzywołu, Aleksander Domagalski, Władysław Domagalski, Józef Gacki, Piotr Gałazka, Jan Gauze, Maciej Glogier, Józef Grzeczmarowski, Stanisław Hempel, Stefan Hempel, Bogumił Hoff, Karol Hoffman, Karol Fr. Hoppen, Jakub Starszy z Iłży, Florentyna Jakubczak, Józef Jarosz, Prosper P. Jarzyński, Jerzy Jędrzejewicz, Wacław Karczewski, Kazimierz Kelles-Krauz, Maria Kelles-Krauzowa, Stanisław Kelles-Krauz, Apoloniusz Kędziński, Ignacy Kobus, Jan Kochanowski, Piotr Kochanowski, Henryk O. Kolberg, Józef F. Królikowski, Edward Krzywicki, Stefan Kwaśniewski, Stanisław Lachtara, Zygmunt Ledóchowski, Jan Luboński, Jacek M. Malczewski, Henryk Mierzejewski, Mikołaj z Radomia, Józef A. Mirecki, Michał Mosiołek, Zygmunt Moskwa, Tomasz Nocznicki, Karol Potkański, Jadwiga Prendowska, Walery Przyborowski, Kazimierz Pułaski, Teofil Rewoliński, Józef Rokoszyński, Soter Rozmiar Rozbicki, Stanisław Skotnicki, Aleksander Sarnowicz, Piotr Skarga, Władysław Skowroński, Krzysztof Szydłowiecki, Mikołaj Szydłowiecki, Jerzy Szymkiewicz-Gombrowicz, Jan Kanty R. Trzebiński, Stanisław Werner, Stanisław Wierzbicki, Jan Wiśniewski, Stanisław Zbrowski, Franciszek Zubrzycki, Bolesław Zwoliński.*
41. ZWOLSKI CZESŁAW T.: *Dionizy Feliks Czachowski. Woj. Inf. Kult.* 1980 nr 1 s. 5—9, il.
Uczestnik powstania styczniowego na Ziemi Radomskiej.
42. ZWOLSKI CZESŁAW T.: *Droga pracy i walki. Woj. Inf. Kult.* 1980 nr 11 s. 13—17.
Józef Jarosz „Wicek”.

3. Czasopisma

43. BIULETYN INFORMACYJNY. Organ Kuratorium Oświaty i Wychowania w Radomiu. (Mies.) — Radom 8° R. 1979 nr 1—10., R. 1980 nr 1.
44. BIULETYN KWARTALNY RADOMSKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO. Przew. Kom. Red. S. Witkowski — Radom 8° R. 1979 nr 1—4., R. 1980 nr 1—4.
45. BUDUJEMY ELEKTROWNIĘ. Gazeta Budowniczych Elektrowni „Kozienice”. (Niereg.) Kozienice 2° R. 1979 nr 1—23., R. 1980 nr 1—10.
46. ECHO SKORZANYCH”. Organ Samorządu Robotniczego RZPS „Radoskór” (Dekad.). Red. S. Tomaszewicz — Radom 2° R. 1979 nr 1—36., R. 1980 nr 1—34.
47. ENERGOIMPULSY. Organ Samorządów Robotniczych ZEOW. (Niereg.) Radom 2° 1980, nr 1.
48. KRONIKA DIECEZJI SANDOMIERSKIEJ. Organ Urzędowy Diecezji Sandomiejskiej. (Mies.) Sandomierz 8° R. 1979 nr 1—12., R. 1980 nr 1—12.

49. MAGAZYN SŁOWA LUDU. (Tyg.) Kielce 2° nr 1007—1059, 1980 nr 1061—1112.
50. RADOMSKIE DOKONANIA. Organ KW PZPR w Radomiu. (Niereg.).
51. ROCZNIK MUZEUM RADOMSKIEGO. Radom 8° R. 1976.
52. SŁOWO LUDU. Organ Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Mutacja AB. (Dzien.) Radom 2° R. XXX: 1979 nr 1—290., R. XXXI: 1980 nr 1—281.
53. STUDIA SANDOMIERSKIE. Teologia. Filozofia. Historia. Wydawnictwo Diecezjalne. (Niereg.) Red. nac. ks. J. Krasiński. Sandomierz 2° 1980 T. 1.
54. WOJEWÓDZKI INFORMATOR KULTURALNY. Wydawnictwo Wyzd. Kult. i Szt. Urzędu Woj. i Woj. Biblioteki Publicznej. Przew. Kom. Red. Cz. Zwolski (Mies.) Radom 8° R. III: 1979 nr 1—12., R. IV 1980 nr 1—12.
55. ZESZYTY NAUKOWE POLITECHNIKI ŚWIĘTOKRZYSKIEJ. Serie: Budownictwo. Elektryka. Geometria. Mechanika. Nauki Społ.-Ekonomiczne. (Niereg.) Kielce 8°.
56. ŻYCIE RADOMSKIE. Mutacja Życia Warszawy. (Dzien.) Radom 2° R. 36: 1979 nr 1—305., R. 37:1980 nr 1—306.
57. ŻYCIE ZAŁOGI. Organ Samorządu Robotniczego Zakładów Metalowych im. Gen. „Waltera”. (Dekad.) Red. J. Kamiński. Radom 4° R. 26: 1979 nr 1—36, 1980 nr 1—36.

4. Statystyka. Demografia

58. KUPIDURSKI JERZY: *Analiza zmian w stosunkach demograficznych i zasobach siły roboczej we wsiach województwa radomskiego*. Zesz. Nauk. SGGW Ekon. Org. Rol. 1978 z. 24 s. 125—131, tab. Rez. Sum.
59. ROCZNIK STATYSTYCZNY WOJEWÓDZTWA RADOMSKIEGO. Radom 1979 Woj. Urząd. Statys. 8° XX s. 442, tabl., mapy, tab. wykr.
60. ROCZNIK STATYSTYCZNY WOJ. RADOMSKIEGO 1977. WUS, Radom 1977. Rec. Czesław Gozdecki. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1—2 s. 211—213.

II. Ogólna charakterystyka regionu

1. Opracowania dotyczące całego regionu

61. BIELSKI MAREK, DUDA BRONISŁAW, STAN WOJCIECH: *Województwo radomskie — ziemia — ludzie — praca*. (Album). Red. Bielski Marek, fot. Duda Bronisław, Stan Wojciech. Radom 1979 Urząd Wojewódzki 8° s. 109, nlb. 3, il.
62. CHOCHOWSKI TADEUSZ: *Zabiegać o dobre sąsiedztwo*. Rozm. przepr. Bronisław Duda. Życie Warsz. 1979 nr 248 s. 1—2, il.
63. FIGAS JERZY: *Finisz od startu*. Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1063 s. 1, 4. Osiągnięcia gospodarcze w Radomiu i województwie.
64. GRZĄDZIŁSKA MARIA, PIETRZYK DOROTA: *Gospodarowanie energią w województwie radomskim*. Rada Nar. Gosp. 1979 nr 22 s. 41—43.
65. JANKOWSKI WALENTY: *Założenie programu rozwoju województwa radomskiego 1976—1985*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 3—8.
66. KACA MIECZYŚLAW: *Pozytywny bilans pracowitego roku*. Śl. Ludu 1980 nr 6 s. 3. Gospodarka w województwie radomskim.
67. KRALL HANNA. *Coś w życiu do zrobienia*. Polityka 1979 nr 22 s. 3, il. Radomskie.

68. KURKIEWICZ WŁADYSŁAW, TONIAK JAN, SPIRYDOWICZ EDMUND: *Poznaj swoje województwo*. Warszawa 1979. Lud. Spółdz. Wydaw. 8° s. 361, nlb. 3, il. Województwo radomskie s. 190—195.
69. KWIATKOWSKI TADEUSZ, DUŻYJA JAN, WÓJTOWICZ MIROSŁAW: *Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego województwa radomskiego na tle makroregionu środkowego 1975—1976*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 17—31, rys. tab. mapa.
70. MACKOWSKI ROMAN: *Po pięciu latach*. Rozm. przepr. Bronisław Duda. Życie Warsz. 1980 nr 129, s. 5, il. Województwo radomskie.
71. NOWAK ZDZISŁAW: *Przekształcenia organizacyjne i osiągnięcia samorządu mieszkańców miast województwa radomskiego*. Rad. Dokon. 1980 nr 5 s. 44—51.
72. PLAN 1979. Zamierzenia w woj. ciechanowskim, rzeszowskim, suwalskim, radomskim, nowosądeckim. Wypow.: Włodzimierz Walczak (i in.). Rada Nar. Gosp. 1979 nr 5 s. 22, 26, 32, 37, 43.
73. POPRZECZKO JACEK: *Życie bez ozdób*. Polityka 1980 nr 28 s. 1, 7. Radomskie.
74. RYCHLEWICZ KRYSZYNA: *Wspólny język*. Prz. Tech. 1980 nr 16 s. 19—20, il. Radomskie.
75. (TRZYDZIEŚCI PIĘĆ) *35 lat w Polsce Ludowej: Radomskie, Płockie*. Oprac. Marek Dunin-Wąsowicz, Leszek Będkowski, Jacek Majkowski. Życie Warsz. 1979 nr 135, 146 s. 3, il., mapa.
76. WITKOWSKI STEFAN: *Regionalny poziom konsumpcji obecnego obszaru województwa radomskiego w latach 1973—1974*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 9—16, tab.
77. WOJSZKO JAN: *Integracja po radomsku*. Śl. Ludu 1980 nr 7 s. 3.
78. ZAJĄC TADEUSZ M.: *Zarys wojewódzkiego planu społeczno-gospodarczego. Przygotowania do wdrożenia „małej” reformy w przemyśle. Z myślą o 1981 r.* Życie Rad. 1980 nr 293 s. 9.

2. Poszczególne miejscowości

Białobrzegi

79. MIJAS STANISŁAW: *Białobrzegi bez kompleksów*. Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1071 s. 1, 3. Rolnictwo, kultura, czyny społeczne.

Grójec

80. ROZYCKI MAREK: *Grójec — agromiasto. Już nie z felietonu Wiecha*. Życie Warsz. 1979 nr 292 s. 3.

Iłża

81. KROCZEWSKI ANTONI: *Iłża w Polsce Ludowej 1945—1976*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 3 s. 68—76.

Jedlnia

82. MRÓZ KAZIMIERZ: *Jedlnia. (Fragmenty monografii)*. Kult. i Społ. 1979 nr 3 s. 173—184, tab.

Kozienice

83. (OR) 74: 30 lat Kozienic. Bud. Elektr. 1980 nr 7 s. 3.

Lipsko

84. (m.n.): Lipsko i Warka zwycięzcami w „Lidze Miast”. Śl. Ludu 1980 nr 150 s. 5.
85. RAJCHERT BOGUSŁAW: *Przybliżenie. (Miasto od wewnątrz). „Przemiany”* 1980 nr 10 s. 7.
Lipsko — problemy miasta.

Mogielnica

86. (d.b.): *Mogielnica przed swoją szansą. Jest wreszcie plan zagospodarowania miasta.* Śl. Ludu 1980 nr 35 s. 6.

Pionki

87. MĘDRZYCKI A.: *Gospodarność po pionkowsku.* Rad. Dokon. 1980 nr 2/3 s. 45—48.

Radom

88. (n): *Plan rozwoju i roczny budżet Radomia uchwalono na sesji MRN. Z zachowaniem hierarchii potrzeb.* Życie Rad. 1980 nr 64 s. 1—2.
89. SIWEK SŁAWOMIR: *Jutro — stare jak nowe.* Życie Lit. 1980 nr 6 s. 7, 16 il. Radom.

III. Środowisko geograficzne

1. Geografia. Geodezja

90. BARTOSIK JULIAN: *Środowisko geograficzne Itży.* Biul. Kwart. RTN 1979 z. 3 s. 3—15.
91. FIJAŁKOWSKI JERZY: *Oligomityczny... (Piaskowiec szydlowiecki).* W widłach Wisły i Pilicy. Mag. Śl. Ludu 1979 nr 1026 s. 5, il.
92. MITYK JAN: *Ocena środowiska przyrodniczego strefy podmiejskiej Radomia dla potrzeb upraw warzyw.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. s. 20—32, il. mapy, bibliogr.
93. OWCZAREK ALEKSY: *Piaskowiec szydlowiecki.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 3 s. 52—59, bibliogr.
94. RADOM. *(Plan miasta).* Wyd. 3 Warszawa 1979 Przd. Wyd. Kartogr. cm. 70×66, złoż. 22×11, pow. kol.
95. SEDLAK WŁODZIMIERZ: *Problematyka życia sprzed 550 mln lat na tle pracy w rejonie Łysej Góry.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 3 s. 3—12.
96. WOJEWÓDZTWA: *Kieleckie, radomskie, tarnobrzeskie. Mapa krajoznawczo-samochodowa.* Skala 1:500 000. Wyd. 4. Warszawa 1979 Państw. Przedsięb. Wyd. Kartograf. cm 48×40, 5.
97. ZDROJEWSKI STANISŁAW, CZEMPIŃSKA ZOFIA: *Zmiany w stosunkach hydrograficznych i chemizmie wód w rejonie Radomia.* Biul. Kwart. RTN 1980, z. 3 s. 60—65, mapa, tab. bibliogr.

2. Ochrona przyrody

98. BÓLTRYK MICHAŁ: *Głośna sprawa. Literatura* 1980 nr 21 s.6, il. Zanieczyszczenie środowiska przez Odlewnie Radomskie nr 1.
99. BRUDZYŃSKI ANDRZEJ., NIEGOWSKA ALEKSANDRA, KOCHAŃSKI ANDRZEJ: *Ścieki odprowadzone przez dwa krajowe browary i ich ocena na tle stanu technicznego zakładów* Przem. Ferm. i Owocowo-Warzywny R. 23:1979 z. 11 s. 4—7, il. tab. Warka i Sierpc.
100. ŁASZEK CZESŁAW: *Pomniki przyrody na Mazowszu i Podlasiu związane z historią Powstania Styczniowego.* Chrońmy Przyr. Ojcz. R. 35: 1979 z. 5 s. 40—42.
101. MADEJSKI JERZY: *Co robić z opadami?* Echo Skórz. 1980 nr 16 s. 3, Wydział Ochrony Środowiska w „Radoskórze”.
102. MATERIAŁY... na IV sesję popularno-naukową nt.: *„Ochrona powietrza atmosferycznego, neutralizacja wysypisk komunalnych i przemysłowych oraz walka z hałasem na terenie województwa radomskiego”.* Radom 1979 Liga Ochrony Przyr., Zarząd Wojew. w Radomiu. 8° s. 96, tab. bibliogr.
Z treści: Niepochorski Edw.: Stan i kierunki działania w zakresie zmniejszania emisji szkodliwych płynów i gazów na terenie woj. radomskiego; tenże: Stan i kierunki działania w zakresie unieszkodliwienia odpadów komunalnych i przemysłowych; Pawełczyk Włodz.: Kształtowanie się hałasu w miastach i na głównych szlakach komunikacyjnych woj. radomskiego; Zdrojewski St. Z.: Diagnostyka skażeń powierzchni gleby wokół wielkich zakładów przemysłowych woj. radomskiego.
103. PROMIŃSKI BOGDAN: *Parki wiejskie — klejnoty ze skażą.* Mag. Śl. Ludu 1979 nr 1054 s. 8.
104. (s): *NA ZIEMI, w powietrzu i w wodzie (1). Nasz zdrowy byt.* Bud. Elektr. 1980 nr 10 s. 4.
Ochrona środowiska.
105. SUS ELŻBIETA: *Dni ochrony przyrody w Radomiu.* Biol w Szk. 1980 nr 3 s. 188.
106. WOJSZKO J.: *SOS dla Puszczy Kozienickiej.* Śl. Ludu 1980 nr 268 s. 3.

IV. Dzieje Regionu

107. ADAMCZYK MIECZYŚLAW: *Propaganda hitlerowska w dystrykcie radomskim.* Roczn. Świętokrz. t. 6 1977 s. 205—219.
108. BAKALARCZYK ADAM: *Bitwa o szynę na Kielecczyźnie.* WTK Tyg. Katol. 1979 nr 30 s. 7, il.
109. BANASZEK M.: *Listopadowe zaplecze. (Kieleckie i Radomskie w powstaniu listopadowym).* Przemiany 1980 nr 11 s. 10—11, il.
110. BEDNARCZYK ADAM: *Bitwa o Ilżę w 1831 r.* Biul. Kwart. RTN 1980 nr 4 s. 24—26.
111. BEDNARCZYK ADAM: *Bohaterowie bitwy itżeckiej w 1939 r. W rocznicę Września.* Śl. Ludu 1980 nr 200 s. 3.
112. BEDNARCZYK ADAM, STANISŁAWEK BOGUSŁAW, SZYMAŃSKI JÓZEF: *Rozwój Itży w okresie XIII—XVIII w.* Biul. Kwart. RTN 1979 z. 3 s. 20—37.
113. B(IELSKI) W(ALDEMAR) M(AREK): *Miejsce masowych straceń na ziemi radomskiej. Mówią świadkowie.* Życie Rad. 1980 nr 112 s. 8.
114. B(IELSKI) W(ALDEMAR) M(AREK): *Padali cicho, jakby na trawę się kładli... 8—9 września 1939 r. Bitwa pod Ilżą.* Życie Rad. 1979 nr 211, s. 9.
115. BIELSKI WALDEMAR MAREK: *Studzianki Pancerne. W 36 rocznicę bitwy.* Życie Rad. 1980 nr 185, s. 8.

116. BIELSKI WALDEMAR MAREK: *Tak rodziła się wolność* Śl. Ludu 1979 Nr 177 s. 3.
Dotyczy bitwy pod Studziankami.
117. BONIECKI JAN: *Chłopi guberni radomskiej w rewolucji 1905—1907 roku*. Roczn. Muz. Radom. 1976 s. 11—86, il. tab. Sum. Rez.
118. CHOWANIEC STANISŁAW: *Zbrodnia pod Ciepeliowem*. Wrzesień 1939. Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1096 s. 3.
119. CWIERTAK EDWARD: *Wyniki weryfikacji grodzisk w oparciu o badania na terenie województwa radomskiego*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 189—196.
120. DĄBEK WŁADYSŁAW: *Itza w latach zaborów 1795—1918*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 3 s. 37—55.
121. DĄBKOWSKI WITOLD: *Generał Józef Dwernicki w Radomskim w lutym 1831 r.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 4 s. 5—10.
122. DĄBKOWSKI WITOLD: *Kampania generała Samuela Różyckiego w województwach sandomierskim i krakowskim 7 sierpnia — 28 września 1831 r.* Biul. Kwart. RTN 1980 nr 4 s. 10—19.
123. DĄBKOWSKI WITOLD: *Włościanie uczestnicy powstania styczniowego przed sądem polowo-wojennym w Radomiu (kwiecień 1864—listopad 1865)*. Przegl. Hist. 1980 nr 3 s. 545, 599, tab.
124. DEPERASIŃSKI RYSZARD, URBAŃSKI KRZYSZTOF: *PPS-Lewica w Radomiu w latach 1926—1928*. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 1 s. 3—14.
125. DEPERASIŃSKI RYSZARD, URBAŃSKI KRZYSZTOF: *Więzienie radomskie w latach 1918—1939*. Z Pola Walki 1980 nr 4 s. 143—157.
126. DUNIN-WĄSOWICZOWA ANNA: *Geografia historyczna Mazowsza XVI—XVIII w.* Roczn. Mazow. T. 7: 1979 s. 57—67.
127. FIJAŁKOWSKI JERZY: *Działo się to w Hucisku*. W widłach Wisły i Pilicy. Mag. Śl. Ludu 1979 nr 1045 s. 5.
128. FIJAŁKOWSKI JERZY: *Radom ulica Wernera*. W widłach Wisły i Pilicy. Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1062 s. 5.
Udział Stanisława Wernera w rewolucji 1905 r.
129. FIJAŁKOWSKI JERZY: *Skłoby po raz pierwszy*. W widłach Wisły i Pilicy. Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1070 s. 5.
Walki partyzanckie w 1863 r.
130. FRANECKI JAN: *Itza w latach wojny i okupacji 1939—1945*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 3 s. 60—68.
131. FRANECKI JAN: *Zbrojne starcie w Rożkach i publiczne egzekucje w Radomiu w 1942 r.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 4 s. 60—66.
132. GAJEWSKI ALEKSANDER: *Wydarzenia rewolucyjne 1905—1907 na terenie byłego powiatu grójeckiego*. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 1 s. 43—49.
133. GMITRUK JANUSZ: *Bataliony Chłopskie na Kielecczyźnie*. 35-lecie Polski Ludowej. Mag. Śl. Ludu 1979 nr 1027 s. 1, 3.
134. HILLEBRANDT BOGDAN: *Gwardia Ludowa na Kielecczyźnie*. Mag. Śl. Ludu 1979 nr 1021 s. 1, 4—5.
135. HISTORYCZNE BADANIA REGIONALNE. Materiały ogólnopolskiej sesji studenckich kół naukowych historyków. (Ameliówka). 28—30 kwietnia 1978 r. (Red. nauk. Jan Jadach). Kielce 1979. Wyższa Szk. Ped. 8° s. 54.
M. in.: Spis prac mgr z historii woj. kieleckiego wyk. w I ust. Historii WSP w Kielcach.
136. JAGIEŁŁO STANISŁAW: *Kryptonim „Telegraf”*. Z dziejów Batalionów Chłopskich na Kielecczyźnie. Warszawa Lud. Spółdz. Wydaw. 8° 1979 s. 311 nlb. 1, il.
137. (JUT): *Archeologiczne znalezisko znad Radomki*. Śl. Ludu 1980 nr 163 s. 6.
138. KACZANOWSKI LONGIN: *Firlej*. Śl. Ludu 1980 nr 102 s. 3.
Zbrodnie hitlerowskie.
139. KACZANOWSKI LONGIN: *Hitlerowska eksterminacja duchowieństwa*. Mag. Śl. Ludu 1979 nr 1026 s. 1, 3.
140. KORNATOWSKI ADAM: *Żeby te lzy zgasły*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 4 s. 8—12. Skłoby.
141. KUBIAK STANISŁAWA: *Znaleziska monet rzymskich z Mazowsza i Podlasza*. Wrocław 1979 Zakł. Narod. im. Ossolińskich. 8° s. 89, k. 1, tabl. 6 map. 1 tab. Polskie Tow. Archeol. Numizmat.
142. LIPIŃSKA OLGA: *Osadnictwo na „Starym Mieście” w Itzy we wczesnym średniowieczu w świetle dotychczasowych prac wykopaliskowych*. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 4 s. 26—35.
143. LIPIŃSKA OLGA: *Rozwój osadnictwa Itzy w okresie wczesno-średniowiecznym*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 3 s. 16—20.
144. ŁUSZKIEWICZ GRAŻYNA: *Niektóre problemy ludnościowe guberni radomskiej w latach 1870—1914*. Zesz. Nauk. Pol. Świętokrz. Ser. S 1979 z. 6 s. 119—142. Sum.
145. ŁUSZKIEWICZ GRAŻYNA, MACIERZYŃSKI WIESŁAW: *Początki działalności politycznej proletariatu przemysłowego na ziemi radomskiej*. Rad. Dokon. 1980 nr 213 s. 53—55.
146. MACIERZYŃSKI WIESŁAW: *Ruch robotniczy na ziemi radomskiej u progu II Rzeczypospolitej*. Rad. Dokon. 1980 nr 4 s. 73—76.
147. MACIERZYŃSKI WIESŁAW: *Ruch robotniczy na ziemi radomskiej w pierwszych latach II Rzeczypospolitej*. Rad. Dokon. 1980 nr 55 s. 56—59.
148. MACIERZYŃSKI WIESŁAW: *W 75 rocznicę rewolucji 1905 roku. Działalność agitacyjno-propagandowa SDKPiL i PPS na ziemi radomskiej*. Rad. Dokon. 1980 nr 1 s. 37—42.
149. MADZIK WACŁAW: *Z dziejów ruchu socjalistycznego na Kielecczyźnie (1935—1944)*. Zesz. Nauk. Pol. Świętokrz. Ser. S z. 6: 1979 s. 79—92, il. Sum.
150. MAŁECKI ZYGMUNT: *Zajęcia dodatkowe chłopów w guberni radomskiej w połowie XIX w.* Roczn. Świętokrz. 1977 s. 97—110, tab.
151. MICKE IWONA: *Narodziny miasta*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 4 s. 21—26, il. Radom.
152. OBOZY hitlerowskie na ziemiach polskich 1939—1945. Informator Encyklopedyczny. Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Rada Ochrony Pomników Walk i Męczeństwa. Warszawa 1979 PWN 8° s. 678, nlb. 2, 36 k. tabl., il. bibliogr. err. + 4 k. map. Rec.: Łuczak Czesław, Nowe Drogi 1979 nr 7 s. 182—185; Osmańczyk Edmund Jan: Czarna Księga Zbrodni. Rozm. przepr. Kira Gałczyńska. Tryb. Ludu 1979 nr 140 s. 3; Wieluński Andrzej. Argumenty 1979 nr 23 s. 10—11, Zieliński Stanisław: Nowe Książki 1979 nr 20 s. 41—43.
153. OSKO STANISŁAW: *Walka i martyrologia nauczycieli Kielecczyzny w latach okupacji hitlerowskiej 1939—1945*. W: Nauczyciele Kielecczyzny w walce o szkołę polską w latach okupacji 1939—1945. Kielce 1979 WSP s. 79—101.
154. PAŁGAN JAN: *Śmierć w mundurze feldgrau*. Argumenty 1979 nr 7 s. 4—5. Zbrodnie hitlerowskie w województwie kieleckim i radomskim.
155. PIASKOWSKI JERZY, HENSEL ZDZISŁAW: *Metaloznawcze badania przedmiotów żelaznych z cmentarzysk ciałopalnych w Brzeżcach pod Białobrzegami woj. radomskie*. Spraw. Archeol. t. 31: 1979 s. 141—150, il. rys. tab. Sum.
156. PIETRZYK ZDZISŁAW: *Młodzież z województwa sandomierskiego na studiach za granicą w latach 1480—1580*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 72—79.
157. PIĘTKA JAN: *Geneza mazowieckiej elity feudalnej i jej stan w pierwszym okresie niezależności Księstwa (1138—1371)* Roczn. Mazow. T. 7: 1979 s. 31—56.
158. PODGÓRSKI CZESŁAW: *Na przyczółku warecko-magnuszewskim 35 lat temu*. Za Wol. i Lud. 1979 nr 32 s. 3, 7 nr 33 s. 9—10, il.

158. *Przewodnik po upamiętnionych miejscach walk i męczeństwa. Lata wojny 1939—1945.* Materiały zebrali i opracowali: gen. dyw. Czesław Czubryt-Borkowski i ppłk Jerzy Michasiewicz. Warszawa 1980. Sport. Turystyka. Wyd. III rozsz. i uzup. s. 576. Rec.: Jan Franecki. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 4 s. 71.
160. PRZYMANOWSKI JANUSZ: *Studzianki.* Wyd. 3 popr. i uzup. Warszawa 1979. Wyd. Min. Obr. Narod. 8° s. 694, s. 2, k. 39, tabl., il. mapy, bibliogr.
161. RAJCHERT BOGUSŁAW: *Ten dzień...* Przemiany 1980 nr 1 s. 3—4, il. Wyzwolenie Kielc i Radomia.
162. SAWICKI TADEUSZ: *Bitwa pancerna na przedpolach Warszawy, Gorące lato 1944 roku na ziemiach polskich.* Żołn. Woln. 1979 nr 176 s. 4. Przyczółek warecko — magnuszewski.
163. SEJFER Radom. (*Księga Radomia*). Red. Jicchak Perlow. Tel-Awiv 1961. Zw. Emigr. Radomskich w Izraelu. 4° s. 451 + aneks s. 24, il. Rec. Pakentreger Aleksander. Biul. Kwart. RTN 1981 z. 4 s. 66—70.
164. SOLEK KRZYSZTOF: *Tragedia Garbatki. (12 VII 1942 r.).* WTK — Tyg. Katol. 1979 nr 14 s. 6—7, il.
165. STEC EDWARD, SZCZUKA JULIAN: *Z dziejów jednej placówki.* WTK — Tyg. Katol. 1977 nr 6 s. 6, il. mapa. Walka z okupantem w Obwodzie Kozienice.
166. SZCZEPAŃSKI JERZY: *Zróżdka do nekropolii radzieckich na Kielecczyźnie.* Archeion T. 68: 1979 s. 300—303.
167. SZYMANSKI JÓZEF: *Iłża w okresie międzywojennym 1918—1939.* Biul. Kwart. RTN 1979 z. 3 s. 55—58.
168. SZYPOSYŃSKI STANISŁAW: *Polityka okupanta wobec wsi kieleckiej 1939—1945.* Roczn. Dziej. Ruchu Lud. Nr 17: 1975 s. 118—133.
169. TUSZYŃSKI WALDEMAR: *Bitwy partyzanckie na Kielecczyźnie (lato — jesień 1944 r.).* Za Woln. i Lud 1979 nr 38 s. 11, 12, il., nr 41 s. 9, il.
170. TWARDOWSKI WOJCIECH: *Drewniane zamczyska.* Woj. Inf. Kult. 1979 nr 7 s. 38—41, il. Grodziska w woj. radomskim.
171. TWARDOWSKI WOJCIECH: *Stanowiska i znaleziska archeologiczne na obszarze Radomia.* Roczn. Muz. Radom. 1976 s. 89—124, il., Sum. Rez.
172. WOJCIECHOWSKI PIOTR K.: *Ugrupowania polityczne w ziemiach krakowskiej i sandomierskiej w latach 1280—1286.* Prz. Hist. T. 70 I 1979 z. 1 s. 57—72, rez. rés.
173. *WOJNA obronna we wrześniu 1939 r. na Ziemi Radomskiej. Materiały z sesji popularno-naukowej.* Radom 1979. Radomskie Tow. Nauk. oraz Wojew. Ośr. Kształcenia Ideolog. i Archiwum KW PZPR. 8° s. 85, tab. mapy, bibliogr.
174. *WRZESIEŃ 1939 ROKU NA KIELECCZYŹNIE. (Seminarium historyczne).* Kielce 1979 Komisja Historyczna KW PZPR, Wojew. Ośr. Kształc. Ideolog. Okręgowa Kom. Badania Zbrodni Hitlerowskich w Kielcach. Treść: Gmitruk Janusz: Wrzesień 1939 r. na Kielecczyźnie; Franecki Jan: Zbrodnie hitlerowskie na Kielecczyźnie w czasie kampanii wrześniowej; Kisiel Helena: Niemiecka administracja wojskowa na okupowanej Kielecczyźnie w okresie od września do 25 października 1939 r.; Marcinkowski Stanisław: Udział ludności cywilnej Kielecczyzny w zmaganiach z hitlerowskim najeźdźcą; Jankowski Andrzej: Ukarani i nieukarani zbrodniarze hitlerowscy Kielecczyzny.
175. *WYZWOLENIE i początki władzy ludowej w Radomiu 1945—1947.* Radom 1980 Urząd Miejski, Wyd. Kult. i Sztuki.

176. ZIELAK JULIUSZ: *Przyczółek warecko-magnuszewski. Działania I Armii Wojska Polskiego oraz ich upamiętnienie.* Warszawa 1979. Sport i Turystyka 16° s. 35, 1 nrb., il., 5 map, rés. rez. sum. Zstg. Rada Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa.
177. ZWOLSKI CZESŁAW T.: *Ciepielów — czas chwały i czas grozy.* Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1077 s. 4, 5. Hitlerowskie zbrodnie wojenne.
178. ZWOLSKI CZESŁAW T.: *Początki radomskiego dziennikarstwa.* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 12 s. 3—6.
179. ZWOLSKI CZESŁAW T.: *Początki wiślanej żeglugi.* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 7 s. 14—17.
180. ZWOLSKI CZESŁAW T.: *Włosi w kozienickiej partyzantce.* Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1068 s. 4, 5.
181. ZWOLSKI CZESŁAW TADEUSZ: *Z dziejów radomskiego ruchu oporu. Organizacja wojskowa i produkcja broni.* Przemiany 1979 nr 4 s. 7—8.
182. ZWOLSKI CZESŁAW TADEUSZ: *Z dziejów radomskiego ruchu oporu. Produkcja „Stenów”.* Przemiany 1979 nr 5 s. 21—22, il.

V. Architektura. Urbanistyka. Budownictwo

183. KALINOWSKI WOJCIECH: *Rozmowa z...* (Plan rewaloryzacji Miasta Kazimierzowskiego). Rozm. przepr. Zygmunt M. Stępiński. Architektura 1979 z. 7/8 s. 42—43, il. Tekst również w języku angielskim.
184. KAMIONKA LUCJAN: *Analiza efektów modernizacji fabryki domów w Radomiu. Transport wewnętrzny.* Zeszt. Nauk. Pol. Świętokrz. Ser. B 1979 z. 6 s. 211—231. rys. tab. Sum.
185. *KATALOG zabytków budownictwa przemysłowego w Polsce. T. 6. Województwo radomskie. Zeszyt 1.* Wrocław 1979. Ossolineum. Rec.: Marek Bielski: Z regionalnej półki. Przemiany 1980 nr 5, s. 24.
186. KOŁAKOWSKI EDWARD: *Radom — Miasto Kazimierzowskie. Problemy rewaloryzacji.* Architektura 1979 z. 7/8 s. 28—41, il., Tekst również w jęz. ang.
187. KOŚ BARBARA: *Mieszkania dla nauczycieli.* Śl. Ludu 1980 nr 63 s. 5. Sytuacja mieszkaniowa nauczycieli w woj. radomskim.
188. NIEPOCHORSKI EDWARD, KRAJEWSKA JADWIGA: *Zieleń miasta Radomia.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 3 s. 33—39, bibliogr.
189. NOWACKA ANNA: *Umiłowanie regionu — legitymacją obywatelską. Od Piotrkówki do miasta 2000 roku.* Życie Rad. 1980 nr 76 s. 9.
190. ROSIŃSKI STEFAN: *Wiatraki.* Przemiany 1980 nr 11 s. 16. Ludowe drewniane budownictwo w Radomskim i Kieleckim.
191. (T): *Radom: 25 000. Domy Spółdz.* 1979 nr 9 s. 4—5, il. Spółdzielczość mieszkaniowa.
192. TYTUŁ „Mister ziemi radomskiej — 1979” zdobyła stołówka WSI przy ul. Chrobrego. *Rozstrzygnięcie konkursu PZITB, SARP i Życia.* Życie Rad. 1980 nr 102 s. 8.
193. *URBANISTYKA i architektura m. Radomia.* Red. Wojciech Kalinowski. Lublin 1979. Wydawnictwo Lubelskie s. 282, il. Rec.: Bielski W. M. Życie Rad. 1979 Nr 209, s. 8; Z regionalnej półki. Przemiany 1980 nr 5, s. 24.
194. ZWOLSKI CZESŁAW T.: *Radom Kazimierzowski. W: Dni Radomia.* Radom 1979 Urząd Miejski s. 3—9.

VI. Gospodarka komunalna

195. BARSZCZYŃSKI BOGDAN: *Pomyślności osobistej i wytrwałości w działaniu*. Rozmowa „Życia” z Prezydentem Radomia mgr B. Barszczyńskim. Rozm. przepr. Bronisław Duda. Życie Rad. 1980 nr 306 s. 10, il. Sprawy gospodarcze m. Radomia.
196. SIWEK SŁAWOMIR: *Wodne sprawy Warszawy. Myjcie dzieci tylko nocą. Głupi obyczaj depresji*. Kierunki 1980 nr 27 s. 9, nr 28 s. 8—9, nr 30 s. 9. Zaopatrzenie Nidzicy w wodę. Woda dla Radomia.

VII. Przemysł

197. BIEDROŃ WŁADYSŁAW: *Lepszy klimat dla klimatyzacji*. Aura 1979 nr 8 s. 26—28, il. Produkcja urządzeń klimatyzacyjno-wentylacyjnych dla przemysłu włókienniczego w Łodzi i Radomiu.
198. BUCZYŃSKI LESZEK: *Z wizytą w zakładzie przemysłowym*. Prz. Mech. 1979 Nr 22 s. 37—40, il. Zakład Napraw Maszyn Budowlanych w Radomiu.
199. CIEMIŃSKI RYSZARD: *Ludzie, rzeka, elektrownia*. Przemiany 1980 nr 8 s. 6—7.
200. CZAPLARSKA EWA: *Organizacja dobrej pracy. W zakładzie jak w domu*. Tryb. Ludu 1979 nr 18 s. 3, il. Radomska Wytwórnia Telefonów.
201. CZERWIEC STEFAN: *Wykorzystanie surowca*. Prz. Skórz. 1979 nr 11 s. 383. tab. W Zakładach Garbarskich w Radomiu.
202. DOCENIĆ wagę słów. Bud. Elektr. 1980 nr 8 s. 4. Brygada Tadeusza Soleckiego z Zakładu Remontowego Energetyki.
203. FLUKTUACJA i adaptacja. Rad. Dokon. 1980 nr 1 s. 28—31. Fluktuacja kadr w radomskich zakładach pracy.
204. FOREMNIAK ANDRZEJ: *Wnioskom, propozycjom i postulatam załogi nadałmy właściwy bieg*. Echo Skórz. 1980 nr 29 s. 1—4. Wystąpienie dyrektora „Radoskóru”.
205. got.: *Chłopiec do bicia?* Energoimpulsy 1980 nr 1 s. 2. Zakład Transportu Energetyki w Radomiu.
206. JAROSZ ANTONI: *Gospodarka mlekiem w woj. radomskim*. Radom 1980 Radomskie Tow. Naukowe 8° s. 275.
207. JĘDRZEJCZAK ALEKSANDER: *Minister się kłania*. Życie Gosp. 1980 nr 5 s. 5, il. Radomskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Radoskór”.
208. JURGA ROMAN: *Udoskonalona technologia czyszczenia i przemiału żyta w młynie w Radomiu*. Przegl. Zboż.-Młyn. 1979 nr 2 s. 7, 10, il. tab.
209. KACA MIECZYŚLAW: *Samorządnie, gospodarnie...* Rad. Dokon. 1980 nr 2/3 s. 41—44. Zakłady Przemysłu Tytoniowego.
210. KAROLCZAK JADWIGA: *Łucznik trafia w dziesiątki*. Śl. Ludu 1980 nr 178 s. 5. V Ogólnopolski Konkurs Dobrej Roboty.
211. KOMBINAT Napraw Maszyn Budowlanych „ZREMB” 1964—1979. Praca zbiorowa pod red. S. Witkowskiego Radom 1979 s. 89.

212. KUBASIEWICZ ADAM: *30 modeli dla 20 krajów*. Rozm. przepr. Bronisław Duda. Życie Warsz. 1980 nr 86 s. 1—2, il. Radomska Wytwórnia Telefonów.
213. KULETA J.: *Miejsce dla samorządu*. Echo Skórz. 1980 nr 34, s. 4. KSR-y w „Radoskórze”.
214. KWIECIŃSKI WŁADYSŁAW: *Stać nas na więcej*. Wiad. Tyton. 1979 nr 2 s. 1—2, tab. Produkcja eksportowa Zakładów Przemysłu Tytoniowego w Radomiu.
215. (MAD): *Co osłabia tempo produkcji?* Echo Skórz. 1980 nr 30 s. 1 3. Trudności produkcyjne „Radoskóru”.
216. MICHAŁAK STANISŁAW; BIAŁCZAK BOGUSŁAW: *Zastosowanie układów pneumatycznych do mechanizacji i automatyzacji obrabiarek w Zakładach Metalowych Predom-Łucznik im. Gen. Waltera w Radomiu*. Mechanik 1980 nr 9 s. 460—462, il. rys. wykr.
217. MISZUŁOWICZ BOLESŁAW: *Wiadomości ogólne o budowie elektrowni Kozienice (BOLESŁAW MISZUŁOWICZ); Zespół Specjalistów Budowy Elektrowni Kozienice*. Bydgoszcz. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa 4° 1979, s. 167. Monografia Budowy Elektrowni Kozienice z. 1.
218. (mk): *KT i R radomskiego „Waltera” w czołówce krajowej Śl. Ludu 1980 nr 135 s. 1, 8*. Klub Techniki i Racjonalizacji Zakładów Metalowych „Predom-Łucznik” w Radomiu.
219. mwt: *Błędy popełnia się łatwo*. Energoimpulsy 1980 nr 1 s. 1, 2. Sytuacja w elektrowni po wydarzeniach sierpniowych.
220. mwt: *X-lecie Ceramiki Radiowej w Kozienicach. Pracowite palce kobiet*. Bud. Elektr. 1980 nr 5 s. 1, 4.
221. NAŁĘCZ-JAWECKI ANDRZEJ: *Rytmicznie jak dzwonek telefonu*. Życie Gosp. 1980 nr 12 s. 5, il. Radomska Wytwórnia Telefonów.
222. NIEKTÓRE problemy działań humanizacyjnych w radomskich zakładach pracy. Materiały WRZZ (red. Stanisław Ośko), Radom 1977. Rec.: Jan Wiśniewski, Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1—2, s. 213—217.
223. OMAŃSKA ELŻBIETA: *Miejsce. (Ludzie i fabryka)*. Przemiany 1980 nr 10 s. 6. Zakład Płytek Ceramicznych „Przysucha” w Skrzyńsku.
224. RAMS STANISŁAW: *Order*. Przemiany 1980 nr 7 s. 3—4. Radoskór.
225. RAMS STANISŁAW: *Postawy*. Przemiany 1980 nr 1 s. 5—6, il. Radomska Wytwórnia Telefonów.
226. RAMS STANISŁAW: *Wychowankowie. (Ludzie i fabryki)*. Przemiany 1980 nr 9 s. 5. Zakład Elektroniki Przemysłowej w Szydłowcu.
227. RAMS STANISŁAW: *Zmiana optyki. (Ludzie i fabryki)*. Przemiany 1980 nr 6 s. 5. Zwoleń.
228. ROMANOWICZ BARBARA: *Własne buty na cudzych nogach*. Życie Warsz. 1979 nr 10 s. 3. Radomskie Zakłady Obuwia „Radoskór”.
229. SADOWSKA WIESŁAWA: *Decyzje w sprawie cementowni w Wierzbicy*. Śl. Ludu 1980 nr 240 s. 3.
230. SADOWSKA WIESŁAWA: *Zapasy z zapasami*. Śl. Ludu 1980 nr 154 s. 5. Zapasy w przemyśle woj. radomskiego.

231. SMULSKA GRAŻYNA: *Skutecznie, bo z całą załogą*. Tryb. Ludu 1979 nr 275 s. 3.
Zakłady Przemysłu Skórzanego „Radoskór” w Radomiu.
232. SZCZERBICKI EMILIAN: *Zakręty „oficerów produkcji”*. Życie Rad. 1980 nr 284 s. 8.
Kadra techniczna w radomskich zakładach przemysłowych.
233. SZWED TADEUSZ, KOWALCZYK WIESŁAW: *Naprawy główne podstawowych maszyn budowlanych*. Rozm. przepr. Leszek Buczyński. Prz. Mech. 1979 nr 22 s. 1—2, il.
Kombinat Napraw Maszyn Budowlanych w Radomiu.
234. SZYMANEK TERESA: *Z wizytą w zakładzie przemysłowym*. Prz. Mech. 1980 nr 7 s. 37—40, il.
Zakłady Metalowe im. Gen. Waltera w Radomiu.
235. ŚLADAMI postulatów. Energoimpulsy 1980 nr 1 s. 1, 2.
Postulaty pracowników elektrowni do ZEOW.
236. tmz: *Więcej towarów na rynek. Zjazdowy czyn zakładów pracy*. Życie Rad. 1980 nr 36 s. 10.
„Radoskór”, „Walter”, RWT, RZNS, Transbud, Cementownia „Przyjaźń w Wierzbicy, Zakł. Płytek i Wyrobów Sanitarnych w Radomiu, Spółdz. Inw. „Praca”.
237. TOMASZEWICZ S.: *Czy musimy eksportować nasze towary?* Echo. Skórz. 1980 nr 35/36 s. 2, 4.
238. TOMASZEWICZ S.: *Komu przeszkadza dobra robota?* Echo Skórz. 1980 nr 28 s. 1, 2.
Warunki pracy w „Radoskórze”.
239. TORAŃSKA TERESA: *W imieniu*. Mies. Lit. 1980 nr 12 s. 115—119.
Zakłady „Waltera” w Radomiu — dyskusja przed VIII Zjazdem.
240. TRZECIAK MIECZYŚLAW: *Z badań nad środowiskiem społecznym „Radoskóru”*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 33—51.
241. TWARDOWSKA JULITA: *Procenty od aktywności* Rad. Dokon. 1980 nr 2/3 s. 36—40.
Wytwórnia Części Zamiennej.
242. WASZCZYKOWSKI EUGENIUSZ: *Samokontrola jako jedna z metod oddziaływania na jakość produkcji i przebieg jej wdrażania w Radomskich Zakładach Przemysłu Skórzanego*. Prz. Skórz. 1979 nr 2 s. 54—57, tab. Sum. Rez. Zsfg.
243. Wbr: *Pożar u „Waltera”*. Przegl. Poż. 1980 nr 2 s. 5, rys.
244. LUDZIE z RWT. *Jednodniówka. TELKOM — RWT*. Radom 1979 TELKOM — RWT.
W numerze m. in.: *Ogród pełen storczyków, astrów, tulipanów... Dorobek ostatnich lat. 10 lat istnienia Klubu Honorowych Dawców Krwi w RWT. Nie tylko produkcją żyje załoga. Ludzie z RWT.*
245. ZWOLSKI CZESŁAW T.: *Państwowa Wytwórnia Prochu w Pionkach*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 9 s. 15—18.
246. ZUCHOWSKI JERZY: *Przemysłowe próby produkcji nowych pasz białkowych w woj. radomskim*. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 3 s. 74—77, tab. bibliogr.

VIII. Rolnictwo

247. BEZAK HALINA: *Partner, który uczy i pomaga*. Śl. Ludu 1980 nr 57 s. 4.
Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego w Łaziskach.
248. CZAPLARSKA IZABELA: *Stawy bez ryb*. Tryb. Ludu 1980 nr 198 s. 3.
Stawy rybne w Kosowie koło Radomia.

249. CZEMPIŃSKA ZOFIA: *Problemy gospodarki wodnej rolnictwa w woj. radomskim*. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 3 s. 66—74, tab.
250. DWORECKI EDWARD: *Produkcja rolnicza w województwach: kaliskim i radomskim*. Rada Nar. Gosp. 1980 nr 12 s. 21—23, tab. wyk.
251. FILIPKIEWICZ SEWERYN: *Wyniki uprawy tytoniu w okręgu radomskim w 1977 r.* Wiad. Tyton. 1979 nr 2 s. 4—5, tab.
252. GROCHAŁ JÓZEF: *Szybkie lądowanie na czysto. (Zespoły rolników indywidualnych w woj. radomskim)*. Prawo i Życie 1980 nr 37 s. 9.
253. GWIAZDA JADWIGA, GWIAZDA HENRYK, JAROSZ ANTONI: *Próba delimitacji rejonów rolniczych w województwie radomskim*. Wiad. Statyst. 1980 nr 9 s. 24—28, tab. mapa.
254. JAROSZ ANTONI: *Działalność SKR województwa radomskiego*. Mechaniz. Rol. 1980 nr 13 s. 22—23, tab.
255. JAROSZ ANTONI: *Kierunki rozwoju usług świadczonych przez spółdzielnie kółek rolniczych w woj. radomskim*. Nowe Roln. 1980 nr 1f, s. 21, 23, tab.
256. JAROSZ ANTONI: *Koszty produkcji i skupu mleka w woj. radomskim*. Wieś Współcz. 1980 nr 8 s. 123—127, tab.
257. JAROSZ ANTONI: *Niektóre formy kredytowania rolnictwa nieuspołecznionego oraz ich wpływ na rozmiary produkcji rolnej w woj. radomskim*. Nowe Roln. 1980 nr 1 s. 14—17, tab.
258. JAROSZ ANTONI, KOCIŃSKI WŁODZIMIERZ: *Funkcjonowanie sadów zbliżowanych w woj. radomskim*. Wieś Współcz. 1979 nr 11 s. 150—153.
259. KALISZCZAK TERESA: *Kierunki rozwoju sadownictwa w woj. radomskim*. Rada Nar. Gosp. 1980 nr 18 s. 21—22.
260. *Kierunki intensyfikacji produkcji zwierzęcej w woj. radomskim*. Zbiór referatów na sesję naukową. Radom: Woj. Ośr. Post. Roln. 1980, s. 217.
261. KUPIDURSKI JERZY: *Zmiany w strukturze agrarnej gospodarstw indywidualnych w województwie radomskim*. Nowe Roln. 1979 nr 6 s. 7—8, tab.
262. ŁUKA WIESŁAW: *Szybkie lądowanie na czysto*. Prawo i Życie 1980 nr 16 s. 10—11, il.
Zespoły rolników indywidualnych w woj. radomskim.
263. SPECJALIZACJA jako czynnik intensyfikacji produkcji rolnej w województwie radomskim. Zbiór referatów na sesję naukową. Radom WOPR, RTN 1980 156 s.
Do użytku wewn.
264. SZANSA na agrokompleks. Bud. Elektr. 1980 nr 1 s. 2.
Państwowe Gospodarstwo Ogrodnicze w Ryczywole.
265. (Woj): *Przeroby bez... efektów. Inwestycje rolnicze w Radomskim*. Śl. Ludu 1980 nr 19 s. 6.
266. (woj): *W grójeckim zagłębiu sadowniczym*. Śl. Ludu 1980 nr 16 s. 1, 2.
267. WOJSZKO JAN: *A mogą być partnerami*. Śl. Ludu 1980 nr 63 s. 4.
Rolnicze spółdzielnie produkcyjne w woj. radomskim.
268. WOJSZKO JAN: *Nie ma czasu na zwlekanie*. Śl. Ludu 1980 nr 80 s. 4.
Gospodarka rolna w gminie Jedlińsk i Jastrzębia.
269. WYNIKI prac wdrożeniowych i upowszechnieniowych z zakresu produkcji roślinnej w roku gospodarczym 1979/80. Łaziska Woj. Ośr. Post. Roln. 1980, 153 s.
270. WYNIKI prac wdrożeniowych i upowszechnieniowych z zakresu produkcji zwierzęcej w roku gospodarczym 1979/80 oraz wyniki ekonomiczno-produkcyjne gospodarstw wdrożeniowych za rok 1979. Łaziska: Woj. Ośr. Post. Roln. 1980, 36 s.

271. ZAJĄC TADEUSZ M.: *U sąsiadów w Kowali. Za opłatkami Radomia. Życie Rad.* 1980 nr 95 s. 8.
Rolnictwo i transport w gminie Kowala.
272. ZARĘBA RYSZARD: *Gospodarka leśna województwa radomskiego.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 3 s. 13—20, tab. bibliogr.

IX Transport

273. BUKOWSKI STANISŁAW: *Okręgowe Zakłady Naprawy Autobusów w Radomiu — projektowanie i realizacja.* Inż. i Bud. 1980 nr 5 s. 165—167, rys. Rez. Sum.
274. JAMBŁONOWSKI HENRYK: *Dialog w sprawie przystanku. II. Wojciech Grzymała.* Prz. Tech. 1980 nr 7 s. 24—25.
PKS w Radomskim.
275. KELLES-KRAUZ MICHAŁ: *Koncepcja układu komunikacyjnego Radomia z zastosowaniem trakcji elektrycznej.* Biul. Kwart. RTN 1979 nr 1/2 s. 77—83, rys.
276. PRYBE MAŁGORZATA: *Ekonomicznie uzasadniony okres eksploatacji samochodów ciężarowych przedsiębiorstwa „TRANSBUD” w Radomiu.* Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 165—169.
277. TRZYDZIEŚCI parę wskaźników. Rozmowa z Wojciechem Stanisławskim, dyrektorem oddziału towarowo-spedycyjnego PKS w Radomiu. *Kultura* 1980 nr 15 s. 8.
278. ZALEWSKI TOMASZ: *60 kilometrów na godzinę.* *Literatura* 1980 nr 6 s. 7, il. Radomski PKS.

X. Spółdzielczość. Handel. Usługi

279. CIEMIŃSKI RYSZARD: *Te rezerwy są u nas.* *Prawo i Życie* 1979 nr 51/52 s. 20—21, il.
Spółdzielnia „Chemimex” w Radomiu.
280. JAROSZ ANTONI: *Ekonomiczna ocena usług oddziału radomskiego WSS „Społem”.* Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 53—75, tab. wykr.
281. JAROSZ ANTONI: *Niektóre czynniki warunkujące rozwój skupu lnu i konopi. Na przykładzie radomskiego regionu surowcowego.* *Nowe Roln.* 1979 nr 21 s. 13—16, tab.
282. JAROSZ ANTONI: *Sezonowość na rynku nawozami mineralnymi oraz zapobieganie jej wahaniom. Na przykładzie regionu radomskiego.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 3 s. 78—82, tab.
283. KACA M.: *Sprawcy zostaną surowo ukarani. Milionowe straty w spółdzielczości wiejskiej.* *Śl. Ludu* 1980 nr 234 s. 6.
Woj. radomskie.
284. MAĆKOWSKI ANDRZEJ: *Trąć dziadku kobyłę.* *Przemiany* 1980 nr 11 s. 9.
Targi końskie w Skaryszewie.
285. WITKOWSKI STEFAN: *Rejonizacja rynkowa województwa radomskiego.* *Zesz. Nauk. Pol. Świętokrz.* Ser. O 1977 z. 2 s. 31—45, mapy, sum.

XI. Służba zdrowia. Opieka społeczna. Ubezpieczenia

286. (DRUGI) *II Naukowy Zjazd Lekarzy Ziemi Radomskiej.* *Radom Polskie Towarzystwo Lekarskie* 1980, 136 s.
287. KISIEL HELENA: *Publiczne zakłady opieki zdrowotnej i społecznej w Radomiu w latach 1815—1914.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 2 s. 1—72, rys. tab. wykr.

288. LEŚNIKOWSKA MARIA: *Radomski punkt krwiodawstwa.* *Pieleg. i Położ.* 1979 nr 5 s. 18—20, il.
289. NOSAL ZBIGNIEW: *Dzieci, których nie ma...* *Przemiany* 1980 nr 6, s. 6, il.
Opieka nad ludźmi starszymi w woj. radomskim.
290. OLSZEWSKA JANINA: *Spółeczna pomoc środowiskowa w województwie radomskim.* *Zdr. Publ.* 1980 z. 5 s. 319—327, tab. Rez. Sum.
291. ORTYŃSKI KAZIMIERZ: *Rozkłady szkód komunikacyjnych w Radomiu w 1976 r.* Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 149—164, tab., wykr.
292. PIERZCHALSKA MARIA: *Starość i jej problemy. (Emeryci w Radomiu).* *Przemiany* 1980 nr 8 s. 3—4, il.
293. WIKŁO ELŻBIETA: *Starość uspokojona.* *Śl. Ludu* 1980 nr 80 s. 4.
Emerytury dla rolników w woj. radomskim.

Wypoczynek. Sport

294. BLEJA AGATA: *Medalistki ze Wsoli.* *Sztandar Młod.* 1979 nr 134 s. 1, 6.
295. *INFORMATOR turystyczny woj. radomskiego.* *Radom* 1980 *Woj. Ośr. Inf. Turystycznej* s. 40.
296. JARUGA JAN: *Radom 1979. Pożegnalne igrzyska?* *Wych. Fiz. i Hig. Szk.* 1979 nr 7 s. 214—215.
Sport szkolny.
297. (j.ch.): *Uroki alpinizmu na wystawie Nepal — 79.* *Życie Rad.* 1980 nr 40 s. 9, il.
Klub Górski Radom (W. Brański, Marian Jarosz, Józef Łęcki, Ryszard Doniec).
298. KORNATEK ANNA, ŻMUDZIŃSKI JANUSZ: *Warka i okolice.* *Warszawa* 1979 *Sport i Turystyka* s. 82.
Przewodnik turystyczny.
299. MĘDRZYCKI ANDRZEJ: *Siatkarki Radomki w I lidze.* *Życie Rad.* 1980 nr 57 s. 8, il.
300. (PIERWSZY) *I Ogólnopolski Wyścig Kolarski szlakiem walk pancernych po Ziemi Radomskiej.* *Folder.* *Radom* 1980. *Woj. Bibl. Publicz.* s. 16.
301. ZNAKOWANE szlaki turystyczne. *Trasa dla każdego.* *Bud. Elektr.* 1980 nr 4 s. 4.
Trasa Warka — Czersk.

XII. Oświata

1. Zagadnienia ogólne

302. BRODAWKA WŁADYSŁAW: *Współpraca placówek oświatowo-wychowawczych i resortu kultury na terenie miasta i gminy Iłża w zakresie zwiększania uczestnictwa dzieci i młodzieży w życiu kulturalnym.* Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 29—33.
Do użytku wewn.
303. BUKOWSKI HUGON: *Radomski Sejmik Postępu Pedagogicznego.* *Głos Naucz.* 1979 nr 44 s. 3, il.
304. DOROCIŃSKA HELENA: *Informacja o stanie przedmiotu chemii w latach 1978/79 i 1979/80 w woj. radomskim.* Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 9 s. 31—46.
Do użytku wewn.

305. FRĄCZEK MARIAN, LIWANOWSKA JOLANTA: *Realizacja programu nauczania języka rosyjskiego*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. nr 9 s. 12—30.
Do użytku wewn.
306. GRABOWSKI STEFAN: *Czytelnictwo wybranych tytułów prasy dziecięcej i młodzieżowej w woj. radomskim w I kwartale 1980 r.* Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 6 s. 36—37.
Do użytku wewn.
307. JANIK MIECZYŚLAW: *Szkola może liczyć na przyjaciół*. Rozm. z kuratorem O i W w Radomiu. Głos Naucz. 1979 nr 33 s. 5.
308. KONOPKA ZDZISŁAW: *III Radomska Olimpiada Młodzieży*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 6 s. 10—14.
Do użytku wewn.
309. KOPEĆ STANISŁAW: *Dla nauczycieli nowatorów*. Rozm. przepr. Barbara Koś. Sł. Ludu 1980 nr 47 s. 3.
Wojewódzka Pracownia Dydaktyczno-Techniczna i Postępu Pedagogicznego przy Kur. Ośw. i Wych. w Radomiu.
310. KOZAK KRYSZYNA: *Postęp pedagogiczny w bibliotekach szkolnych*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 6 s. 32—35.
Do użytku wewn.
311. KRAWCZYK KAZIMIERZ: *Konkurs chórów szkolnych o capella woj. radomskiego*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 55—57.
Do użytku wewn.
312. KUMOR-MIERNOWSKA DANUTA: *Kim będę? Ośw. i Wychow. ABCE 1980 nr 8 s. 33—34*, il.
Wojewódzka Poradnia Wychowawczo-Zawodowa w Radomiu.
313. KUSTRA MIROSŁAW: *Informacje o proponowanych formach współpracy szkół z teatrem*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 34—37.
Do użytku wewn.
314. LEWANDOWSKA ELŻBIETA: *Sejmik Postępu Pedagogicznego w Radomiu*. Ośw. Dorosł. 1979 nr 10 s. 548—549.
315. MASALSKI ADAM, OŚKO STANISŁAW: *Bibliografia tajnego nauczania na Kielecczyźnie 1939—1945*. W: *Nauczyciele Kielecczyzny w walce o szkołę polską w latach okupacji 1939—1945*. Kielce 1979 WSP s. 263—273.
316. MŁODAWSKA KRYSZYNA: *Analiza badań dzieci klas I 10-letniej szkoły ogólnokształcącej skierowanych do poradni wychowawczo-zawodowych woj. radomskiego w r. szk. 1978/79*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 7 s. 16—19.
Do użytku wewn.
317. NAUCZYCIELE Kielecczyzny w walce o szkołę polską w latach okupacji 1939—1945. Kielce 1979 WSP.
318. NEMŚ JÓZEF, SZAFRANIEC JAN: *Fizyka w szkołach woj. radomskiego w ocenie pracy wizytatorów metodyków*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 9 s. 5—11.
Do użytku wewn.
319. NIEDOŚPIAŁ BARBARA: *Identyfikacja nauczycieli z zawodem*. Ruch Ped. 1980 nr 2 s. 205—211.
320. OLSZEWSKA BARBARA: *Nauczyciele*. Polityka 1979 nr 8 s. 4—9.
321. OŚKO STANISŁAW: *Walka i martyrologia nauczycieli Kielecczyzny w latach okupacji hitlerowskiej 1939—1945*. W: *Nauczyciele Kielecczyzny w walce o szkołę polską w latach okupacji 1939—1945*. Kielce 1979 WSP s. 79—101.

322. PACHNIA HELENA: *Działalność poradni wychowawczo-zawodowych w woj. radomskim w latach 1975—79 oraz perspektywy rozwoju poradnictwa dla potrzeb szkoły dziesięcioletniej*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 7 s. 1—9.
Do użytku wewn.
323. PACHNIA HELENA: *Szerzenie kultury pedagogicznej wśród społeczeństwa przez poradnie wychowawczo-zawodowe*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 7 s. 33—36.
Do użytku wewn.
324. PRZĄDKA JANINA: *Pierwszy Wojewódzki Sejmik Postępu Pedagogicznego w Radomiu*. Wychow. w Przedszk. 1979 nr 12 s. 619—620.
325. RATUSZYŃSKA ZOFIA: *Z praktyki wizytatora metodyka przysposobienia obronnego*. Przysp. Obron. w Szk. 1980 nr 4 s. 309—311.
326. SENATOR JADWIGA: *Funkcjonowanie placówek infrastruktury oświaty i wychowania oraz zasięg ich oddziaływania w mieście Radomiu w świetle badań*. Fragm. pracy. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 99—123, tab.
327. SROKA-HRYNKIEWICZ BARBARA: *Informacja o współpracy Muzeum Okręgowego w Radomiu ze szkołami*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 38—43.
Do użytku wewn.
328. SYLWETKI nauczycieli (z woj. tarnowskiego i radomskiego). Wypow. Kazimierz Remian (i in.). Oprac. Maria Karaś, Jan Wiśniowski, Jerzy Zygocki. Przysp. Obron. w Szk. 1980 nr 2 s. 132—137, il.
329. WIERNIK ANNA MARIA: *Przyczepa*. Express Wiecz. 1979 nr 97 s. 3.
Dojazd dzieci do szkół.
330. WIŚNIEWSKI JAN: *Wybrane problemy poradnictwa wychowawczo-zawodowego w województwie radomskim*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 181—187, tab.
331. WOŹNICA STEFAN: *Informacja o realizacji czynów społecznych w oświacie w 1979 r.* Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 6 s. 27—31.
Do użytku wewn.
332. WYTYCZNE programowo-organizacyjne w zakresie rozwoju sportu dzieci i młodzieży w województwie radomskim. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 6 s. 5—9.
Do użytku wewn.
333. ZEGAREK JAN: *Informacja o dotychczasowym przebiegu olimpiad i konkursów przedmiotowych w woj. radomskim*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 6 s. 24—26.
Do użytku wewn.
334. ZUBER TEODORA: *Współpraca inspektoratu oświaty i wychowania z Robotniczym Ośrodkiem Kultury w Pionkach*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 3—6.
Do użytku wewn.
335. ZYGOCKI JERZY: *Wyniki pracy zespołu wizytatorów metodyków PO na przykładzie kuratorium radomskiego*. Przysp. Obron. w Szk. 1979 nr 3 s. 179—185.

2. Opieka nad dzieckiem i młodzieżą

336. GIERNACKI FRANCISZEK: *Ocena organizacji i funkcjonowania komitetów rodzicielskich i opiekuńczych w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych woj. radomskiego*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1979/80 nr 10 s. 1—4.
Do użytku wewn.

337. PACHNIA HELENA: *Działalność poradni wychowawczo-zawodowych w województwie radomskim w latach 1975—79 oraz perspektywy rozwoju poradnictwa dla potrzeb szkoły dziesięcioletniej*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1979/80 nr 7 s. 1—9.
Do użytku wewn.
338. PACHNIA HELENA: *Współpraca poradni wychowawczo-zawodowych ze szkołami*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1979/80 nr 8 s. 33—37.
Do użytku wewn.
339. WISNIEWSKI RYSZARD: *Kierowanie dzieci do placówek opiekuńczo-wychowawczych*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1979/80 nr 3 s. 35—39.
Do użytku wewn.

3. Organizacje szkolne

340. AKTUALNE problemy w zakresie doskonalenia działalności organizacji harcerskiej na terenie województwa radomskiego. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 6 s. 2—4.
Do użytku wewn.

4. Oświata dorosłych

341. KWAPIEŃ MARIAN: *Kierunki kształcenia ustawicznego w województwie radomskim*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 141—148.

5. Szkolnictwo podstawowe i średnie

342. CZUPRYŃSKA BARBARA, KWIATEK DANUTA: *Życie kulturalne II Liceum Ogólnokształcącego im. M. Konopnickiej w Radomiu*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 16—19.
Do użytku wewn.
343. FLISZKIEWICZ ZBIGNIEW: „Zegnaj PKS-ie”. Ośw. i Wych. 1979 nr 16 s. 22—23.
Zbiorecza Szkoła Gminna w Pionkach.
344. GROCHAŁA WIESŁAWA: *Szkoła w lesie*. Mag. Rodzinny 1980 nr 8 s. 15—17.
Zespół szkół w Lipinach.
345. JABŁOŃSKA WANDA: *Klasy o profilu artystycznym w Szkole Podstawowej nr 32 w Radomiu*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 20—23.
Do użytku wewn.
346. JUSZCZAK HANNA: *LO im. Jana Kochanowskiego w Radomiu wczoraj i dziś*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 9—15.
Do użytku wewn.
347. KOŚ BARBARA: *Tu się dobrze pracuje*. Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1099 s. 5.
Szkoła w Piekartach.
348. LEWAŃSKI MACIEJ. *Przeciek*. Polityka 1980 nr 22 s. 5.
Ujawnienie tematów egzaminów maturalnych w Radomiu.
349. mgr ASTEMBERG Antoni *Gminny Dyrektor szkół w Warce*. Zbior. Szk. Gmin. 1979 nr 6 s. 282—283.
350. OSKO STANISŁAW: *Szkolnictwo ogólnokształcące w województwie radomskim w latach siedemdziesiątych*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 85—90.
351. RAWSKA BARBARA: *Nie przegapić dziecka*. Rozmowa z... Sztandar Młod. 1980 nr 139 s. 3.
Wywiad z nauczycielką języka polskiego w Zbiorczej Szkole Gminnej w Odryzwole.
352. UCZNIOWIE z Radomia i Kielc laureatami XI Ogólnopolskiej Olimpiady Języka Rosyjskiego. Śl. Ludu 1980 nr 92 s. 1.

353. WIKIERT ANNA: *Chlubne tradycje „chałubińszczaka”*. Jubileusz 75-lecia. Śl. Ludu 1980 nr 252 s. 6.
IV LO im. T. Chałubińskiego w Radomiu.
354. WYCISZKIEWICZ BOGDAN: *Od progimnazjum do szkoły olimpijczyków. 70-lecie Liceum im. J. Kochanowskiego*. Życie Rad. 1980 nr 94 s. 8.
355. ZWOLSKI CZESŁAW TADEUSZ: *Szkolnictwo pod jarzmem swastyki*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 10 s. 7—11.
356. ZWOLSKI CZESŁAW T., *Szkolnictwo radomskie w latach 1905—1939*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 8 s. 7—10.
357. ZWOLSKI CZESŁAW T.: *Szkolnictwo radomskie w okresie zaborów*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 3 s. 13—17, il.

6. Szkolnictwo zawodowe

358. BANASZEK M.: *Z dziejów szkół rzemieślniczych w Radomiu w latach 1815—1915*. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 1 s. 15—24, tab.
359. FIJAŁKOWSKI JĘDRZEJ: *Po prostu przyjaciele...* Za Wol. Lud. 1980 nr 21 s. 10—11, il. Współpraca kół ZBoWiD z Zespołem Szkół Samochodowych w Radomiu.
360. IMIĘ gen. F. Józwiaka dla radomskiej samochodówki. Sztandar Młod. 1979 nr 228 s. 1.
361. KOWALCZYK JADWIGA: *Styl życia młodzieży*. Pielęg. i Położ. 1979 nr 11 s. 27.
Radomskie Liceum Medyczne.
362. KOWALCZYK M.: *Zasadnicza Szkoła Skórzana RZPS „Radoskór” czeka na kandydatów...* Echo Skórz. 1980 nr 9 s. 3, 4.
363. MACHNIO JÓZEF: *Wytwarzanie pomocy warsztatowych w TELKOM RWT*. Mechanik 1979 nr 10 s. 534, rys.
364. MILLER ZENOBIA: *Sprawy, które niepokoją. Bez niedomówień*. Głos Naucz. 1979 nr 45 s. 9.
Technikum Ogrodnicze w Nowej Wsi.
365. PIĘCDZIESIĄT lat Zespołu Szkół Chemicznych w Pionkach. Pionki 1979 s. 82.
366. PSZCZOŁKOWSKI TADEUSZ, ZAWADA WŁADYSŁAW: *Szkolnictwo zawodowe dawniej i dziś*. Szk. Zawod. 1979 nr 7/8 s. 9—12.
367. PSZCZOŁKOWSKI TADEUSZ, ZAWADA WŁADYSŁAW: *Szkolnictwo zawodowe województwa radomskiego w latach 1975—1978 oraz perspektywy jego dalszego rozwoju*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1/2 s. 91—98, tab.
368. PSZCZOŁKOWSKI TADEUSZ, ZAWADA WŁADYSŁAW: *Szkolnictwo zawodowe w roku szkolnym 1978/79*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1979 nr 85 s. 4—12.
Do użytku wewn.
369. *Święto zasłużonej szkoły. Imię Józefa Brzezińskiego dla Zespołu Szkół Ogrodniczych w Radomiu*. Sztandar Młod. 1979 nr 140 s. 1, 2.
370. *Zespół Szkół Mechanicznych*. Informator. Radom 1979 s. 160.

7. Wychowanie przedszkolne

371. WOLSKA WANDA: *Działalność poradni wychowawczo-zawodowych w zakresie wychowania przedszkolnego i analiza badań dzieci 6-letnich za r. szk. 1978/79*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 7 s. 13—15.
Do użytku wewn.

XIII. Nauka

372. (bd): *Radomski oddział Instytutu Fizyki PAN we współpracy z przemysłem elektronicznym*. Życie Rad. 1980 nr 50 s. 10.
373. (b.k.): *Sejmik młodych naukowców*. Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1046 s. 2. Młodzieżowe Tow. Naukowe w Radomiu.
374. BIELSKI MAREK: *Ogólnopolska sesja naukowa poświęcona życiu, twórczości i epoce Jana Kochanowskiego*. Radom — Kielce 29—31 maj 1980 r. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 1 s. 77—79.
375. KISIEL HELENA: *Sprawozdanie z działalności Radomskiego Towarzystwa Naukowego w Radomiu za 1979 r.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 1 s. 69—77.
376. KOŚ BARBARA: *Stan tymczasowy*. Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1102 s. 5. Sytuacja biblioteki uczelnianej WSI w Radomiu.
377. MIJAS STANISŁAW: *Radom w roli gospodarza*. Śl. Ludu 1980 nr 130 s. 3. Sesja naukowa poświęcona J. Kochanowskiemu.
378. OŚKO STANISŁAW: *40-lecie pracy naukowej doc. dra hab. Stefana Witkowskiego*. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 1 s. 63—69.
379. WIKIERT ANNA: *Zespół Nauczania Klinicznego, czyli stacjonarne studia medyczne w Radomiu*. Śl. Ludu 1980 nr 62 s. 6.
380. WITKOWSKI STEFAN: *Wyższa Szkoła Inżynierska w Radomiu w latach 1950—1970*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 1—2, s. 125—141.
381. (z): *Nowe władze Radomskiego Towarzystwa Naukowego. Walne zgromadzenie sprawozdawcze RTN*. Życie Rad. 1980 nr 78 s. 8. Dr Stanisław Ośko ponownie prezesem RTN.

XIV. Kultura i życie społeczne

1. Zagadnienia ogólne

382. (bd): *Spotkanie grupy duchownych z wojewodą radomskim*. Życie Rad. 1980 nr 282 s. 8.
383. FIRMANTY KRYSZYNA: *Różne kształty aktywności kulturalnej w Radomiu w opinii działaczy partii*. Rozm. przepr. Kira Gałczyńska. Tryb. Ludu 1979 nr 269 s. 5.
384. KOŚ BARBARA: *Najłatwiej milczeć... III Sejmik Towarzystw Kulturalnych*. Śl. Ludu 1980 nr 244 s. 5. Regionalne towarzystwa kultury w woj. radomskim.
385. KOTRZEBA WŁODZIMIERZ: *W Radomiu o kulturze poważniej*. Przemiany 1979 nr 5 s. 22.
386. KOWALIK MIECZYŚLAW: *Przeciw niesprawiedliwościom*. Rozm. przepr. B. Duda. Życie Warsz. 1980 nr 184 s. 1—2, il. Działalność komitetów kontroli społecznej w woj. radomskim.
387. KOZŁOWSKI HUBERT: *Anatomia strajku. Kowale własnego losu*. Płomienie 1980 nr 6 s. 4—7, 1981 nr 1 s. 3. Strajki w Radomsku.
388. *KULTURA z okazji*. Sztandar Młod. 1980 nr 74 s. 4. Życie kulturalne w gminie Klwów.
389. *LAUREACI nagród im. J. Kochanowskiego w 1980 r.* Biul. Kwart. RTN 1980 z. 1 s. 79.
390. *MATERIAŁY socjologiczne. Z badań własnych*. Radom: Wojewódzki Dom Kultury 1980, 42 s.

391. (m.k.): *Itza kulturą zasobna*. Śl. Ludu 1980 nr 76 s. 6.
392. MŁODAWSKI STEFAN: *Najlepsi recytatorzy w Radomiu*. Centralne spotkanie laureatów. Śl. Ludu 1980 nr 120 s. 3.
393. *NA GOŚCIŃCU*. Sztandar Młod. 1980 nr 74 s. 4. Życie kulturalne Radomia.
394. *OBZRĘDOWOŚĆ świecka*. Radom: Wojewódzki Dom Kultury 1980, 76 s. Omówienia i scenariusze obrzędu pasowania na obywatela i obrzędu objęcia gospodarstwa rolnego.
395. SZYJKO MAREK: *Zrozumieć i przeżyć sztukę. 35 lat Państwowego Ogniska Plastycznego*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 10 s. 12—17, il. Ognisko Plastyczne w Radomiu.
396. TOMCZYKOWSKA WANDA: *Polska kultura i sztuka w San Francisco. Rozm. w wareckim Muzeum*. Rozm. ka. Życie Rad. 1980 nr 54 s. 8, il. Rozmowa z prezesem Polskiej Fundacji Kultury i Sztuki w San Francisco p. W. Tomczykowską.
397. WASYLKOWSKI JANUSZ: *Nadzieje i znaki zapytania*. Tyg. Kult. 1979 nr 49 s. 7, 15, il. Życie kulturalne Radomia.
398. WIELUNSKI ANDRZEJ: *Robotnicy i kultura*. Argumenty 1979 nr 44 s. 7, il. Robotnicze Studium Kultury Socjalistycznej w Radomiu.
399. ZAJĄC TADEUSZ M.: *Powszechnym głosowaniem mieszkańcy Ziemi Radomskiej poparli program Frontu Jedności Narodu*. Życie Rad. 1980 nr 71 s. 8. Przebieg wyborów do Sejmu i WRN w Radomiu, Kozienicach Warce, Przysusze, Grójcu, Białobrzegach, Zwoleniu, Lipsku i Iłży.

2. Archiwa. Biblioteki. Księgarstwo

400. ATLAS STEFAN: *Z notatnika. (Praca z dziećmi w bibliotekach województwa radomskiego i kaliskiego)*. Kult. i Ty 1979 nr 7/8 s. 21—24.
401. KOŚ BARBARA: *Nie tylko dla pedagogów*. Śl. Ludu 1980 nr 46 s. 5. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Radomiu.
402. LISAK LIDIA, ZWOLSKI CZESŁAW: *Biblioteka Publiczna w Szydłowcu*. Folder. Radom 1980 Woj. Bibl. Publ. s. 8.
403. TOMCZYK DANUTA, ZWOLSKI CZESŁAW: *Biblioteka Publiczna miasta i gminy Zwolen*. Folder. Radom 1980 Woj. Bibl. Publ. s. 8.
404. TOMCZYK DANUTA, ZWOLSKI CZESŁAW: *Gminna Biblioteka Publiczna w Solcu n/Wisłą*. Folder. Radom 1980 Woj. Bibl. Publiczna s. 8.

3. Muzea

405. (bd): *Liczne i cenne dary Polonii amerykańskiej. Unikalne zbiory w wareckim Muzeum*. Życie Rad. 1980 nr 56 s. 1, il. Historyczno-biograficzne Muzeum im. K. Pułaskiego w Warce.
406. MICUŁA GRZEGORZ: *Burczybasy, mazanki i diabelskie skrzypce*. Śl. Ludu 1980 nr 7 s. 5. Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu.
407. ROSIŃSKI STEFAN: *Ule figuralne*. Przemiany 1979 nr 9 s. 4, il. Skansen bartniczo-pszczelarski przy Muzeum Wsi Radomskiej.

4. Domy kultury. Świetlice

408. PROPOZYCJE 79. *Scenariusz*. Radom: Wojewódzki Dom Kultury 1979, 83s. II Wojewódzka Giełda Programowa Domów, Ośrodków i Klubów Kultury.
409. *Sobótki Świętojańskie. Materiały repertuarowe*. Radom. Woj. Dom Kultury 1980, s. 31.
410. SZYMAŃSKA-SŁOMSKA DANUTA: *Informacja dotycząca działalności Młodzieżowego Domu Kultury*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 24—28.
411. WIDOWSKI JÓZEF: *Pusty Dom Kultury?* Echo Skórz. 1980 nr 1 s. 4. Zakładowy Dom Kultury „Radoskór”.
412. ŻGUTOWICZ ANNA: *10 lat „Relaksu”*. Rozm. przepr. Barbara Koś. Śl. Ludu 1980 nr 52 s. 6. Spółdzielczy Klub Kultury „Relaks” w Radomiu.

5. Ruch artystyczny

413. BOCHYŃSKI ROMUALD: *Grupa M-5*. Przemiany 1979 nr 3 s. 23 il. Plastyki z Radomia.
414. KOŚ BARBARA: *W statystyce nie zapisano*. Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1090 s. 1, 5. Radomskie środowisko plastyczne.
415. TWARDOWSKI WOJCIECH: *„Contra” i może*. Przemiany 1980 nr 2 s. 28. Działalność radomskiego kabaretu „Contra”.
416. ZYCH ADAM: *Radomskie dokonania plastyczne*. Przemiany 1979 nr 7 s. 23—24, il.
417. ZYCH ADAM: *Radomskie środowisko plastyczne*. Sztuka 1980 nr 1 s. 36—40, il. Rez. Sum.

6. Kultura ludowa

418. GAJEK JÓZEF: *Drogi twórczości etnograficznej Oskara Kolberga*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 5 s. 4—10, il.
419. JACKOWSKI ALEKSANDER: *Tradycja i współczesność. Uwagi po Biennale Kowalstwa (w Radomiu)*. Pol. Szt. Lud. 1980 nr 1 s. 39—46, il. Sum. Rez.
420. JURECKA MAŁGORZATA: *„Radomskie” Oskara Kolberga. Część druga 1888 r.* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 5 s. 15—19, il.
421. MŁODAWSKI STEFAN: *Czy jest dobrze?* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 9 s. 19—24, il. Przegląd folkloru i sztuki ludowej w Przysusze.
422. OGÓLNOPOLSKIE Biennale Kowalstwa Ludowego. Radom, grudzień 1979. (Katalog Wystawy). Radom 1979 Wyd. Kult. i Szt. Urzędu Wojew. w Radomiu, Muzeum Wsi Radomskiej k. 24, il.
423. ROSIŃSKI STEFAN: *Kowalstwo ludowe województwa radomskiego w XX w.* Pol. Szt. Lud. 1978 nr 3/4 s. 201—212, il. tab. mapy. Sum. Rez.
424. ROSIŃSKI STEFAN: *Malarz i rzeźbiarz*. Przemiany 1980 nr 10 s. 16. Antoni Jopkiewicz ze Skaryszewa i Stefan Ślęzyński ze Stanisławic — nestorzy ludowej sztuki.
425. ROSIŃSKI STEFAN: *Malarze z „Krajobrazów”*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 2 s. 25—28, il. Ludowe malarstwo sztalugowe.
426. ROSIŃSKI STEFAN: *Małopolska według Kolberga*. Przemiany 1980 nr 6 s. 31. Oskar Kolberg — jego dzieło.

427. ROSIŃSKI STEFAN: *Ogólnopolskie Biennale Kowalstwa Ludowego*. Przemiany 1980 nr 1 s. 31, il. W Muzeum Wsi Radomskiej.
428. ROSIŃSKI STEFAN: *Przed Świętami Bożego Narodzenia*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 12 s. 17—21, il. Woj. radomskie.
429. ROSIŃSKI STEFAN: *„Radomskie” Oskara Kolberga. Część pierwsza 1887 r.* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 5 s. 11—14, il.
430. ROSIŃSKI STEFAN: *Ule figuralne*. Przemiany 1979 nr 9, s. 4, okł. il. Skansen bartniczo-pszczelarzski przy Muzeum Wsi Radomskiej.
431. ROSIŃSKI STEFAN: *Wokół Wielknoocy*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 4 s. 17—20, il. Zwyczaje i obrzędy ludowe w woj. radomskim.
432. *SOBOTKI Świętojańskie. Materiały repertuarowe*. Radom: Wojewódzki Dom Kultury 1980, 31 s.
433. WACŁAWEK ANNA: *Zespół pieśni i tańca „Brzeźnica”*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 12 s. 24—25, il.
434. *ŻYCIE i twórczość Jana Kochanowskiego w rzeźbie i malarstwie ludowym na szkłe: (I katalog wystawy pokonkursowej) Radom czerwiec 1980* (Ministerstwo Kultury i Sztuki, Departament Bibliotek, Domów Kultury i Działalności Społeczno-Kulturalnej; Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Radomiu) Radom: (MWR) 1980 (32) k. il; 20×21 cm.

7. Malarstwo

435. APANOWICZ ANNA: *Cenny dar dla Muzeum Okręgowego*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 7 s. 18—21, il. Prace malarskie Teodora Klonowskiego.
436. APANOWICZ ANNA: *Cenny nabytek Muzeum Okręgowego*. Woj. Inf. Kult. 1980 nr 1 s. 26—28, il. Obraz „Zatruta studnia z autoportretem” Jacka Malczewskiego w Muzeum Okręgowym w Radomiu.
437. APANOWICZ ANNA: *Obrazy Jacka Malczewskiego w zbiorach Muzeum Okręgowego w Radomiu*. Roczn. Muz. Radom. 1976 s. 125—152, il. Sum. Rez.
438. BACCIARELLI MARCELI: *Renesans rysunku?* Fakty 1980 nr 23 s. 10, il. Wystawy w Radomiu i Warce.
439. BARAŃSKI MAREK: *Radomski Salon Zimowy*. Kamena 1980 nr 7s. 12.
440. BOCHYŃSKI ROMUALD: K.: *Malarstwo radomskie w latach 1945—1979*. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 1 s. 35—42.
441. GALERIA Malarstwa Polskiego XIX i XX wieku. Oprac. Katarzyna Podsiadła. Radom 1979 Muzeum Okręgowo, 8° k. 5, il. Katalog wystawy.
442. GRUPA M-5. Leszek Kwiatkowski, Krzysztof Mańczyński, Aleksander Olszewski, Longin Pińkowski. Rzeszów 1980 Biuro Wystaw Artystycznych, 8° 6 k. il. grupa M-5 z Radomia. Katalog wystawy.
443. GUTOWSKI MACIEJ: *Rysunki-zapisy, rysunki-dzieła*. Kultura 1980 nr 23, s. 13, il. Wystawy w Radomiu i Warce.
444. JAN KOCHANOWSKI 1530—1584 — *eks-libris: prace nagrodzone i wyróżnione w Ogólnopolskim Konkursie*. Radom 1980. Woj. Bibl. Publ. 16° 8 k. il.
445. KATALOG „XXXIV Salon Zimowy Plastyki”. Radom 1979. Tow. Przyj. Szt. Pięknych s. 70.

446. *METAFORA we współczesnym malarstwie i rysunku. XXXIV Ogólnopolski Salon Zimowy Plastyki: Radom, styczeń — luty 1980.* Radom 1980 Tow. Przyj. Szt. Pięknych w Radomiu, 8°, s. 4, il.
Organizatorzy: Tow. Przyj. Szt. Pięknych w Radomiu, Wydz. Kult. i Szt. Urzędu Woj. i Miejskiego w Radomiu, Związek Pol. Art. Plastyków, Muzeum Okręg. w Radomiu.
447. MINAJEW A.: *Teka rysunków radomskich plastyków.* Radom 1979 Wydz. Kult. Urz. Woj. s. 54.
448. POŁOMSKI WOJCIECH: *Grafika i ekslibrisy Dušom Kállly: ze zbioru Wojciecha Połomskiego:* katalog wystawy, Radom, marzec 1979 (oprac. W. Połomski; organizator Koła Miłośników Ekslibrisu przy Zespole Szkół Zawodowych „ZREMB” w Radomiu). Radom KME przy ZREMB 1979. 8°, K. 6.
449. „*RYSUNKI i komentarze*”. Wystawa polskiego rysunku współczesnego. Radom: Muzeum Okręgowe 1980, 114 s.
450. SKRODZKI WOJCIECH: *Dwie koncepcje czy dwie wystawy rysunku? Sztuka* 1980 nr 5 s. 41—47, il. Rez. Sum.
Wystawy w Warce i w Radomiu.
451. WYSTAWA *Współczesnego Rysunku Polskiego „Warka 80”, kwiecień 1980.* Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego w Warce — Winiarach (Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego w Warce — Winiarach: Zarząd Okręgu Warszawskiego Związku Artystów Plastyków). Warka: MKP, 1980 16 k, il. 21×30 cm.
452. ZAWADZKI STANISŁAW: *Przygody konserwatorów. („Portret sarmacki” z Muzeum Okręgowego w Radomiu).* Przemiany 1979 nr 113 s. 10, il.

8. Rzeźba

453. BOCHYŃSKI ROMUALD K.: *W kręgu tradycji. Wystawa „Myśl i tworzywo”.* Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1091 s. 5.
Towarzystwo Przyjaciół Rzeźby w Orońsku.
454. JURECKA MAŁGORZATA: *Stefan Słaziński i jego rzeźby* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 3 s. 29—31, il.
455. *Myśl i tworzywo* — Katalog wystawy. Radom: Towarzystwo Przyjaciół Rzeźby w Orońsku 1980.
456. ROSIŃSKI STEFAN: *Tradycja i plenery.* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 9 s. 24—28, il.
Ogólnopolski Plener Rzeźbiarski w Turnie koło Białobrzegów.

9. Muzyka

457. (DWUNASTY) *XII Festiwal Orkistr Wojskowych Radom 1980* Warszawa 1980 Wydaw. Min. Obr. Narodowej k. 8, il.
458. *RADOMSKIE Spotkania z Piosenką Radziecką.* Radom TPPR 1980, 35 s.
459. ROWIŃSKI A(leksander) J(erzy): *25 lat amatorskiej orkiestry symfonicznej w Radomiu.* Kult. i Ty 1979 nr 1 s. 55—56.

10. Teatr

460. BIELSKI WALDEMAR MAREK (WMB): *Mroźek w radomskim teatrze. List z widowni.* Życie Rad. 1979 nr 57 s. 8.
461. BARANOWSKA AGNIESZKA: *„Wyzwolenie” i „Kwadratura Koła” w Radomiu.* Kultura 1980 nr 21 s. 13.
462. JAROSZ IRENA: *Miodowe miesiące.* Przemiany 1979 nr 5 s. 24, il.
Teatr Powszechny im. Jana Kochanowskiego w Radomiu.

463. JAROSZ IRENA: *Radom umie mieć teatr.* Przemiany 1979 nr 10 s. 24, il.
Teatr Powszechny im. Jana Kochanowskiego w Radomiu.
464. KŁOSSOWICZ JAN: *Poza schematem.* Literatura 1980 nr 32 s. 13.
Teatr im. Jana Kochanowskiego w Radomiu Iredyński E.: „Pustaki”.
465. KRZEMIEŃ TERESA: *Lokator Urzędu Wojewódzkiego.* Kultura 1979 nr 23 s. 11, il.
Teatr Powszechny im. Jana Kochanowskiego w Radomiu.
466. MIJAS STANISŁAW: *Kontrowanie głupoty.* Scena 1980 nr 6 s. 16—17.
Kabaret „Contra” w Radomiu.
467. MIJAS STANISŁAW: *Radom, teatr wyzwolony.* Życie Lit. 1980 nr 17 s. 7.
468. MIJAS STANISŁAW: *Radom wystartował.* Scena 1979 nr 2 s. 14—15, il.
Teatr Powszechny im. Jana Kochanowskiego w Radomiu.
469. RUDA MAŁGORZATA: *Prapremiery w Radomiu.* Teatr 1980 nr 22 s. 6—7.
Teatr im. J. Kochanowskiego w Radomiu. Iredyński I.: „Pustaki”, Poliakoff S.: „Konkurs stulecia”.
470. SADOWSKI ZBIGNIEW: *W nieustannej drodze.* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 11 s. 29—34.
Teatr Agresywny WSI w Radomiu.
471. TWARDOWSKI WOJCIECH: *„Contra” i może. Prosto z Radomia.* Przemiany 1980 nr 2 s. 28, il.
472. ŻAK STANISŁAW: *Wdzięk „Jadzi wdowy”.* Przemiany 1980 nr 12 s. 20.
Teatr im. J. Kochanowskiego w Radomiu. Tuwim J.: „Jadzia wdowa”.

11. Zabytki

473. DANIEL JERZY: *Podbój własnego podwórka. (Ochrona zabytków w woj. radomskim).* Przemiany 1980 nr 10 s. 25.
474. (db): *Rekonstrukcja dworku z XIX w. w Warce. Kończy się remont pałacu w Palczewie.* Śl. Ludu 1980 nr 27 s. 6.
475. GRODZIŃSKI ADAM: *Cmentarze radomskie.* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 11 s. 7—12, il.
476. KACZOR ALEKSANDRA *„Radomskie rogatki a w nich łaźnia”* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 11 s. 35—37.
477. KOŚ BARBARA: *Komu pałace?* Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1092 s. 1, 3.
Zabytki kultury w woj. radomskim.
478. KOWALSKI WALDEMAR: *O czym dzwoni w Jedlińsku.* Mag. Śl. Ludu 1980 nr 1071 s. 4.
Kościół w Jedlińsku.
479. *KRONIKA kulturalna: Nagrodę Ministerstwa Kultury i Sztuki w konkursie na najlepszych gospodarzy zabytków uzyskali m. in. Państwowy Dom Pomocy Społecznej dla Dzieci we Wsoli.* Przemiany 1979 nr 2 s. 30.
480. MAKAREWICZ STANISŁAW: *Barokowa puszka cyborium z kościoła Opieki NMP w Radomiu.* Ze studiów nad sztuką kościelną. Kron. Dec. Sand. 1979 nr 3/4 s. 83—90, il. bibliogr.
481. NOWACKA ANNA: *Gotycki zabytek w odbudowie.* Życie Rad. 1980 nr 302 s. 8, il.
Kościół św. Wacława w Radomiu.
482. STROŻEWSKA HALINA: *Renesansowy poliptyk wieniawski — najcenniejszy zabytek ruchomy województwa radomskiego.* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 8 s. 33—35.

12. Rocznice. Uroczystości

483. ZBN: *Janowi z Czarnolasu*. Przemiany 1980 nr 9 s. 24.
Obchody urodzinowe J. Kochanowskiego.

13. Organizacje społeczno-polityczne

P Z P R

484. (am): *Program partyjnej pracy wojewódzkiej instancji w realizowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego Ziemi Radomskiej w latach 1980—81*. Życie Rad. 1980 nr 15 s. 8.
485. BĘDKOWSKI LESZEK, KSIEŻARCZYK MICHAŁ: *Bez recept.* (Radom). Życie Warsz. 1980 nr 279 s. 3.
Kierownictwo partyjne życiem politycznym i gospodarczym.
486. (bw): *Płk Marian Mozgawa — komendant wojewódzki MO. Delegaci na VIII Zjazd PZPR*. Życie Rad. 1980 nr 35 s. 8, il.
Metody aparatu bezpieczeństwa wypracowane w Radomiu.
487. DUDA BRONISŁAW: *W serdecznej więzi ze społeczeństwem*. Życie Rad. 1980 nr 39 s. 12, il.
Udział delegacji radomskiej w obradach VIII Zjazdu partii.
488. DUDA BRONISŁAW: *Wokół spraw ludzi i miasta. Euzebiusz Ciążela — delegat na VIII Zjazd partii*. Życie Rad. 1980 nr 33 s. 10, il.
489. EDWARD GIEREK na konferencji wojewódzkiej organizacji partyjnej w Radomiu. *Zakończenie kampanii sprawozdawczo-wyborczej w PZPR przed VIII Zjazdem*. Życie Rad. 1980 nr 14 s. 9, il.
490. E. M. *Dyscyplina i odpowiedzialność. Na Plenum KW w Radomiu*. Życie Part. 1980 nr 6 s. 18—19.
491. KACA MIECZYŚLAW: *W najniższych ogniach*. Życie Part. 1979 nr 10 s. 26—27, il.
Organizacja partyjna w Zakładach im. Waltera w Radomiu.
492. KAMIŃSKI JERZY (j. kam): *Zakładowa Konferencja Partyjna. Wzrost szeregów partyjnych. Wszystkie siły do realizacji zadań*. Życie Part. 1979 nr 34 s. 1, 2.
493. LESIEWICZ BOGUSŁAW: *W gronie najlepszych*. Życie Part. 1979 nr 6 s. 26—27.
Organizacja partyjna w Radomskich Zakładach Przemysłu Skórzanego „Radoskór”.
494. MICHALUK EUGENIUSZ: *Zaufać rozsądkowi*. Plenum KW w Radomiu. Życie Part. 1980 nr 11 s. 34—35.
495. *NOWE władze partyjne województwa radomskiego. Członkowie KW PZPR w Radomiu. Zastępcy członków KW PZPR. Wojewódzka Komisja Rewizyjna. Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej*. Życie Rad. 1980 nr 15, s. 8.
Wybór nowych władz na III Woj. Konferencji Sprawozd.-Wyborczej PZPR dnia 16 I 1980 r.
496. (ÓSMY) VIII Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. *Dyskusja plenarna*. Życie Rad. 1980 nr 37 s. 6, il.
Wystąpienie Zofii Grzyb robotnicy w Radomskich Zakładach Przemysłu Skórzanego „Radoskór”.
497. (PIERWSZY) *I kwartał w gospodarce woj. radomskiego. Z obrad egzekutywy KW PZPR i narady aktywu*. Życie Rad. 1980 nr 90 s. 1.
Udział przedstawicieli 100 zakładów pracy w naradzie aktywu.

498. *PROGRAM partii — sprawą wszystkich Polaków*. Edward Gierek uczestniczył w obradach Wojewódzkiej Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej PZPR w Radomiu. Si. Ludu 1980 nr 13, s. 1, 2.
499. SEMPRUCH STANISŁAW: *Kształtowanie aktywnych postaw*. (Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej w Radomiu). Rozm. przepr. Bronisław Duda. Życie Warsz. 1980 nr 179 s. 3, il.
500. (tmz): *Woj. radomskie w latach 1980—1985. Z obrad egzekutywy KW PZPR*. Życie Rad. 1980 nr 84 s. 1.
Dyskusja nad programem realizacji uchwał VIII Zjazdu Partii i III Woj. Konf. Sprawozd.-Wyb. PZPR w zakresie społ.-gosp. rozwoju województwa radomskiego.
501. TORAŃSKA TERESA: *W imieniu*. Mies. Lit. 1980 nr 12 s. 115—119.
Zakłady „Waltera” w Radomiu.
502. (TRZECIA) III Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR w Radomiu. *Dyskusja. Z ludźmi i dla ludzi*. Skróty referatu egzekutywy KW PZPR ogłoszonego przez Janusza Prokopiaka. Relację przygotowali: Anna Nowacka i in. Życie Rad. 1980 nr 14 s. 9—10, il.
Uczestnicy dyskusji: Z. Grzyb, E. Jaworski, E. Ciążela, W. Mizerska, M. Błofski, M. Ciura, T. Szary, J. Koziański, M. Mozgawa, L. Tatarski, M. Hebda, A. Adamczykowa, E. Kustra, N. Przepiórka, M. Kowalik, B. Peryga, L. Latała, A. Gostyński, H. Polak, J. Stanik, T. Chochowski, E. Gromadzki, T. Nowicki.
503. *WYSTĄPIENIE I sekretarza KW PZPR Janusza Prokopiaka w zespole problemowym VIII Zjazdu partii*. Życie Rad. 1980 nr 39 s. 12.

Z B O W i D

504. *WOJEWÓDZKIE zjazdy delegatów ZBOWiD Radom — Zamość*. Oprac. Jolanta Bok-Kujar, Jerzy Zajączkowski. Za Wol. Lud. 1979 nr 13/14 s. 7.

Z S M P

505. KRAJEWSKI ANDRZEJ: *Sylwetki*. Razem 1980 nr 7 s. 14—16.
ZSMP w „Walterze”.
506. MK: *Przed II Zjazdem ZSMP. Dyskusja wespółgospodarzy*. Echo Skórz. 1980 nr 6 s. 3.
ZSMP w „Radoskórze”.
507. ZW ZSMP „START” *Młodzieżowa Wszechnica Dziennikarska. Jednodniówka*. Radom 1979 ZW ZSMP.

14. Związki Zawodowe

508. KULETA J.: *Cele „Solidarności”*. Echo Skórz. 1980 nr 31 s. 2, 4.
509. KULETA J.: *Jakiego związku chcemy?* Echo Skórz. 1980 nr 30 s. 3.
Pracownicy „Radoskóru” o nowych związkach zawodowych.
510. KULETA J., ROMANOWSKI A.: *Śladami postulatów zatogi*. Echo Skórz. 1980 nr 27 s. 1, 3.
Ruch związkowy w „Radoskórze”.
511. LEŚNIKOWSKA MARIA: *Po pracy*. Pielęg. i Położ. 1979 nr 5 s. 28.
Rada Zakładowa Wojewódzkiego Szpitala Zespołonego w Radomiu.
512. *NIEZALEŻNE, samorządne związki zawodowe działają w Elektrowni „Kozienice”*. Bud. Elektr. 1980 nr 9 s. 1.
513. *PROGRAM obchodów 75-lecia ZNP na terenie woj. radomskiego*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 9 s. 1—4.
Do użytku wewn.

514. WINK MARIA MAŁGORZATA: *Związki zawodowe w Radomiu. (Rozwój organizacyjny i działalność w latach 1945—1949)*. Zesz. Nauk. Pol. Świętokrz. Ser. S 1979 z. 6 s. 93—117, tab. wykr. Sum.
515. WRONA KRYSZYNA: *Udział członków ZNP w działalności kulturalno-oświatowej i turystyczno-sportowej*. Biul. Inf. Kur. Ośw. i Wych. 1980 nr 8 s. 53—54.
Do użytku wewn.

XV. Literatura

516. BIELSKI M(AREK): *Jubileusz Mistrza Jana. Rzecz czarnoleska. Czarnoleskim traktem. W holdzie wielkiemu poecie*. Rad. Dokon. 1980 nr 213, s. 59—75.
517. BIELSKI MAREK: *Ogólnopolska sesja naukowa poświęcona życiu, twórczości i epoce Jana Kochanowskiego*. Radom — Kielce 29—31 maj 1980 r. Biul. Kwart. RTN 1980 t. XVII z. 1 s. 77—79.
518. BIELSKI MAREK: *Pokłon Janowi Kochanowskiemu*. Życie Rad. 1980 nr 132 s. 8.
519. BIELSKI MAREK: *Saga rodu Kochanowskich*. Przemiany 1980 nr 6 s. 12—13.
520. BIELSKI MAREK: *Spór o konterfekt Jana Kochanowskiego* Woj. Inf. Kult. 1980 nr 6 s. 11—15.
521. DETKA JANUSZ: *Recepcja dzieł Jana Kochanowskiego w romantyzmie polskim*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 59—66.
522. DREWKÓWNA MAŁGORZATA: *Aluzyjne odwołania do twórczości Jana Kochanowskiego w lirykach i fraszkach Wespazjana Kochowskiego*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 46—54.
523. DUBIEL DOROTA; HADUK ALINA: *Elementy subkodu mówionego we „Fraszki” Jana Kochanowskiego*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 54—59.
524. JAN KOCHANOWSKI. *Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego*, t. XVI, z. 4/79; *Kieleckie Studia Filozoficzne*, WSP Kielce 1980. Rec.: Marek Bielski, *Prace filologiczne*. Przemiany 1980 nr 7, s. 20.
525. JAN KOCHANOWSKI — *komentarz do wystawy*. Radom. Muzeum Okręgowe 1980.
526. KATALOG. *„Życie i twórczość Jana Kochanowskiego”*. Radom Muzeum Wsi Radomskiej 1980 s. 48.
527. KUNSSTLER DANUTA: *Kontaminacja przestrzeni realnej i metafizycznej wynikiem zabiegu stylistyki zapytań w trenach Jana Kochanowskiego*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 40—46.
528. PELC JANUSZ: *Jan Kochanowski — przemiany świadomości twórcy*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 10—20.
529. ULEWICZ TADEUSZ: *Przed wyjazdem do Czarnolasu. Wprowadzenie rozeznawcze „in medias res”*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 5—10.
530. URBAN WACŁAW: *Jan z Czarnolasu na tle swojej epoki*. Przemiany 1980 nr 6 s. 10—11.
531. URBAN WACŁAW: *Szesnastowieczni imiennicy Jana z Czarnolasu*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 21—26.
532. WROCZYŃSKI TOMASZ: *Z problemów recepcji twórczości Jana Kochanowskiego w polskiej poezji XX wieku*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 67—72.
533. ŻAK STANISŁAW: *Szesnastowieczne inspiracje filozoficzne pieśni Jana Kochanowskiego*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 4 s. 26—39.

XVI. Inne

534. (DRUGIE) *II Radomskie Dni Techniki*. Informator. Radom 1979 ZW ZSMP OW NOT, WKTR.
Zawiera m. in.: Rada Oddz. Woj. NOT przed II Rad. Dniami Techniki. Dalszy rozwój wynalazczości pracowniczej w woj. radomskim. MKTiR komunalnych w Radomiu. O większy udział młodych w wynalazczości woj. radomskiego. Kierunki i zadania aktywizacji technicznej w środowisku młodzieży pracującej i szkolnej. Turniej Młodych Mistrzów Techniki-szkołą wynalazców. Z życia stowarzyszeń naukowo-technicznych.
535. IWASZKIEWICZ NATALIA: *Zakalec*. Literatura 1979 nr 12 s. 1, 7, il.
Nadużycia w piekarni w Radomiu.
536. PERETIATKOWICZ ANATOL, KOSIEC JERZY: *Budżety domowe studentów ekonomicznych studiów zaocznych Politechniki Świętokrzyskiej*. Biul. Kwart. RTN 1979 z. 171—181.
537. POMARNACKI LEOPOLD: *Ptaki lęgowe województwa radomskiego*. Biul. Kwart. RTN 1980 z. 3 s. 39—52, bibliogr.
538. ROKITA REGINA: *Podpalenia i ich sprawcy*. *Fragm. pracy pt.: Zbrodnicze podpalenia i ich sprawcy — na przykładzie spraw karnych z terenu województw lubelskiego i radomskiego z lat 1975—1979*. Prz. Poz. 1980 nr 11 s. 12—13, il. tab.
539. SADOWSKA WIESŁAWA: *Benzynowe eldorado*. Śl. Ludu 1980 nr 85 s. 5.
Afera benzynowa w Pionkach.

INDEKS PRZEDMIOTOWY OSÓB, NAZW GEOGRAFICZNYCH,
INSTYTUCJI I ORGANIZACJI

Liczby wskazują pozycje bibliografii

Adamczykowa A. 502
Ameliówka 135
Astemberg Antoni 349
Banaszkiewiczowie Anna i Stanisław 31
Barszczyński B. 195
Bataliony Chłopskie 133, 136
Białobrzegi 79, 399
Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu 376
Biblioteka Publiczna w Solcu n/Wisłą zob. Gminna Biblioteka Publiczna w Solcu n/Wisłą
Biblioteka Publiczna w Szydłowcu zob. Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Szydłowcu
Biblioteka Publiczna w Zwoleniu zob. Miejsko Gminna Biblioteka Publiczna w Zwoleniu
Błoński M. 502
Brański W. 297
Brzeziński J. 369
Brzeźce pod Białobrzegami 155
Brzeźnica 433
Cementownia „Przyjaźń” w Wierzbicy 229, 236
Chochowski T. 502
Chopin Fryderyk 18
Ciężela Euzebiusz 488, 502
Ciepielów 118, 177
Ciura M. 502
„Contra” Kabaret w Radomiu 415, 466, 471
Cwi Perlmutter Abraham 10
Czachowski Dionizy 18, 41
Czarnolas 516, 529—531
Czersk 301
(Czwarte) IV Liceum Ogólnokształcące im. T. Chałubińskiego 353
Diecezja Sandomierska 48, 53
Doniec Ryszard 297
(Drugie) II Liceum Ogólnokształcące im. M. Konopnickiej w Radomiu 342
Dwernicki Józef gen. 121
Dystrykt radomski 107
Elektrownia „Kozienice” 45, 47, 217, 219, 235, 512
Firlej — Radom 138
Front Jedności Narodu 399
Garbatka 164
Gauze Jan 34
Gierek Edward 489, 498
Giżycki Józef ks. 37
Głogowski Bronisław ks. 5
Gminna Biblioteka Publiczna w Solcu n/Wisłą 404
Gostyński A. 502
Góry Świętokrzyskie 95
Gromadzki E. 502
Grójec 19, 80, 399
Grójecki powiat 132
Grójeckie 266
Gruszka Jan 21
Grzebalski Władysław 14
Grzyb Zofia 496, 502
Grzymała Wojciech 274
Gubernia radomska 117, 144, 150
Gwardia Ludowa 134
Hebda M. 502
Hiroz Abram zob. Cwi Perlmutter Abraham
Hucisko 127
Iłża 81, 90, 110—112, 114, 120, 130, 142, 143, 167, 302, 391, 399

Instytut Fizyki PAN. Oddział w Radomiu 372
Iredyński E. 464, 469
Jabłoński Karol 17
Jarosz Józef „Wicek” 42
Jarosz Marian 297
Jastrzębia gm. 268
Jaworski E. 502
Jedlińsk 478
Jedlińsk gm. 268
Jedlnia 82
Jopkiewicz Antoni 424
Jóźwiak F. 360
Kabaret „Contra” zob. „Contra”
Kally Duśom 448
Kieleccyzna 95, 108, 109, 133, 134, 135, 136, 149, 153, 154, 161, 166, 168, 169, 174, 315, 317, 321
Kelles-Krauzowa Maria 11
Klonowski Teodor 435
Klub Górski Radom 297
Klub Honorowych Dawców Krwi w Radomskiej Wytwórni Telefonów 244
Klub Sportowy „Radomka” 299
Klwów 388
Kochanowski Jan 374, 377, 389, 434, 444, 483, 516—533
Kochowski Wespazjan 522
Kolberg Oskar 418, 420, 426, 429
Koło Miłośników Ekslibrisu przy Zespole Szkół Zawodowych „ZREMB” w Radomiu 448
Kombinat Napraw Maszyn Budowlanych „ZREMB” w Radomiu 211, 233
Komitety Kontroli Społecznej 386
Komornicka Maria 8
Kosów k/Radomia 248
Kościół Opieki NMP w Radomiu 480
Kościół św. Wacława w Radomiu 481
Kotwica Jan 22
Kowala gm. 271
Kowalik M. 502
Kozienice 83, 180, 199, 202, 217, 219, 220, 235, 399
Kozienice obw. 165
Koziański J. 502
KW PZPR w Radomiu zob. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
Kwiatkowski Leszek 442

Kustra E. 502
Lasota Antoni 30
Latała L. 502
Liceum Medyczne w Radomiu 361
Lipiny 344
Lipsko 84, 85, 399
Luboński Jan 35
Łaziska 12, 247
Łęcki Józef 297
Łódź 197
Łysa Góra 95
Malczewski Jacek 436, 437
Manczyński Krzysztof 442
Mazowsze 100, 126, 141, 157
Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Szydłowcu 402
Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Zwoleniu 403
Mizerska W. 502
Młodzieżowe Towarzystwo Naukowe w Radomiu 373
Młodzieżowy Dom Kultury w Radomiu 410
Mogielnica 28, 86
Mozgawa Marian 486, 502
Mrozek 460
Muzeum im. K. Pułaskiego w Warce 8, 405, 451
Muzeum Okręgowe w Radomiu 51, 435—437, 452
Muzeum Wsi Radomskiej 427, 430
Nepal 297
Nidzica 196
Niedbalski Aleksander Serwacy 9
Nita Zygmunt ks. 13
Nocznicki Tomasz 33
Nowa Wieś 364
Nowicki T. 502
NSZZ „Solidarność” 508
Odlewnie Radomskie 98
Odrzywół 351
Ogólnopolski Plener Rzeźbiarski w Turnie k/Białobrzegów 456
Okręgowe Zakłady Naprawy Autobusów w Radomiu 273
Olszewski Aleksander 442
Olszewski Czesław 19
Olszewski Władysław 24

Orlik Stanisław 12
Orońsko 453, 455
Orzechowski Konrad 28
Osiny pow. Grójec 24
Ośko Stanisław 381
Otto z Wierzbicy 36
Ozga Władysław 32

Paciak Władysław ks. 25
Paciorkowski Jerzy 15
Pakosławski Mikołaj zob. Pękosławski M.
Palczew 474
Panięta z Boglewic 4
Pankosławski zob. Pękosławski M.
Państwowa Wytwórnia Prochu w Pionkach 245
Państwowe Gospodarstwo Ogrodnicze w Ryczywole 264
Państwowe Ognisko Plastyczne w Radomiu 395
Państwowy Dom Pomocy Społecznej dla Dzieci we Wsoli 479
Parafia Opieki NMP w Radomiu zob. Kościół NMP
Pastuszka Antoni 39
Paszta Józef 26
Patek Stanisław Jan 16
Pakosławski zob. Pękosławski M.
Peryga B. 502
Perzanowska Stefania 20
Pęczalski Marian 27
Pękosławski Mikołaj 29
Piekarty 347
Pińkowski Longin 442
Pionki 87, 245, 334, 343, 365, 539
Płockie 75
Podlasie 100, 141
Polak H. 502
Poliakoff S. 469
Politechnika Świętokrzyska 55, 536
Polska Fundacja Kultury i Sztuki w San Francisco 396
Polska Zjednoczona Partia Robotnicza 50, 52, 484—503
Poradnie Wychowawczo-Zawodowe 312, 322, 323, 337, 338
Prendowska Jadwiga 7
Prokopiak Janusz 502, 503
Przepiórka N. 502
Przysucha 399, 421

Puszcza Kozienicka 100
PZPR zob. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza

Radom
arch. i budown. 183, 184, 186, 188, 189, 191—194
folklor 419, 422, 430, 434
gosp. 63, 88, 89, 195, 196
hist. 123—125, 128, 131, 138, 139, 151, 156, 161, 163, 171, 175, 181, 182, 355—358, 366
kult. 382, 383, 385, 390, 392, 393, 395, 397, 398, 410—417
malarst. 435—450, 452
med. i opieka społ. 286—289, 292
muzea 51, 407, 427, 430, 435—437
muzyka 457—459
nauka 372—381
ochr. przyr. 98, 101, 105
oświata 303, 307, 308, 313, 314, 326, 327, 342, 345, 346, 348, 352—354, 356—363, 366, 369, 370
polit. 486—488, 490—493, 496, 501, 505, 506
prasa 178
prawo 535
przemysł 197, 198, 200, 201, 203—205, 207—216, 218, 221, 222, 224, 225, 228, 231—234, 236—244
rocznice 483
sport 296, 297, 299
spółdz. 236, 279, 280
teatr 460—472
transp. 273, 275—278
ubezpz. 291
zabyt. 475, 476, 480, 481
związki zaw. 508—511, 514, 515

Radom woj.
archit. i budown. 185, 187, 190
bibliogr. 1, 2, 3
folklor. 420—429, 431—434
gosp. 63—67, 69—76, 78
handel 281, 282, 284, 285, 386
hist. 107, 109—123, 126, 127, 129—150, 152—160, 162, 164—170, 172—174, 176, 177, 179, 180

kult. 384, 388, 389—391, 394, 400, 402—404, 408, 409
malarst. 438, 443, 450—452
muzea 405, 406, 407
ochr. przyr. 99, 100, 102—104, 106, 537
ośw. 153, 302, 304—306, 309, 312, 315—325, 328—341, 343, 344, 347, 349—351, 355, 364, 365, 367, 368, 371
polit. 387, 399, 489, 494, 495, 497—500, 502—504, 507
prawo 538, 539
przemysł 78, 199, 202, 206, 217, 219, 220, 223, 226—230, 235, 245, 246
roln. 247—272
rzeźba 453—456
sport 294, 295, 298, 300, 301
spółdz. 255, 283
statyst. 58—60
transp. 271, 274
ubezpz. i op. społ. 290, 293
zabyt. 473, 474, 477—479, 482
zw. zawod. 512, 513

Radomka 137
Radomska Wytwórnia Telefonów 200, 212, 221, 225, 236, 244
Radomskie Towarzystwo Naukowe 6, 21, 22, 23, 34, 44, 375, 381
Radomskie Zakłady Napr. Samochodów 236
Radomskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Radoskór” 46, 101, 204, 207, 213, 215, 224, 228, 231, 236—238, 240, 242, 411, 493, 496, 506, 510
„Relax” zob. Spółdzielczy Klub Kultury „Relax”
Remian Kazimierz 328
Robotnicze Studium Kultury Socjalistycznej w Radomiu 398
Robotniczy Ośrodek Kultury w Pionkach 334
Rożki 131
Różycki Samuel 122
RWT zob. Radomska Wytwórnia Telefonów
Ryczywół 264
San Francisco 396

Sandomierskie woj. 122, 156
Siekłuki 4
Sierpc 99
Skaryszew 284, 424
Skłoby 129, 140
Skrzyńsko 223
Solec n/Wisłą 404
Solecki Tadeusz 202
Sołtyk Marian 23
Spółdzielczy Klub Kultury „Relax” w Radomiu 412
Spółdzielnia „Chemimex” w Radomiu 279
Spółdzielnia Inwalidów „Praca” w Radomiu 236
Stanik J. 502
Stanisławice 424
Stanisławski Wojciech 277
Studzianki Pancerne 115, 116, 160
Szary T. 502
Szkoła Podstawowa Nr 32 w Radomiu 345
(Szóste) VI Liceum Ogólnokształcące im. J. Kochanowskiego w Radomiu 346, 354
Szydłowiec 91, 93, 226, 402
Ścisła Dominik ks. 38
Słazyński Stefan 424, 454
Tatarski L. 502
Teatr Agresywny WSI w Radomiu 470
Teatr Powszechny im. J. Kochanowskiego w Radomiu 17, 460—465, 467—469, 472
Technikum Ogrodnicze w Nowej Wsi 364
Tomczykowska Wanda 396
Towarzystwo Przyjaciół Rzeźby w Orońsku 453, 455
Transbud 236, 276
Turno k/Białobrzegów 456
Tuwim J. 472
Wacyn — Radom 9
Walczak Włodzimierz 72
„Walter” zob. Zakłady Metalowe im. Gen. Waltera w Radomiu
Warecko-magnuszewski przyczółek 158, 162, 176
Warka 8, 84, 99, 298, 301, 349, 396, 399, 405, 438, 443, 450, 474

Warka — Winiary 8, 451
 Warszawa 162, 196
 Werner Stanisław 128
 Wieniawa 482
 Wierzbica 229, 236
 Wigurski Jan 6
 Witkowski Stefan 378
 Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna w Radomiu 401
 Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Radomiu 54
 Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej w Radomiu 499
 Wojewódzka Pracownia Dydaktyczno-Techniczna i Postępu Pedagogicznego przy Kuratorium Oświaty i Wychowania w Radomiu 309
 Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców „Społem” w Radomiu 280
 Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego w Łaziskach 247
 Wojewódzki Szpital Zespolony 511
 Województwo ciechanowskie 72
 Województwo kieleckie 96
 Województwo nowosądeckie 72
 Województwo radomskie patrz Radom woj.
 Województwo rzeszowskie 72
 Województwo suwalskie 72
 Województwo tarnobrzeskie 96
 Wsola 294, 479
 Wytwórnia Części Zamiennych w Radomiu 241
 Wyższa Szkoła Inżynierska w Radomiu 376, 380, 470
 Zakład Elektroniki Przemysłowej „Profel” w Szydłowcu 226
 Zakład Naprawy Maszyn Budowlanych w Radomiu 198
 Zakład Płytek Ceramicznych „Przysucha” w Skrzyńsku 223
 Zakład Płytek i Wyrobów Sanitarnych w Radomiu 236

Zakład Remontowy Energetyki (Elektrownicy „Kozienice”) 202
 Zakład Transportu Energetyki w Radomiu 205
 Zakładowy Dom Kultury „Radoskór” 411
 Zakłady Energetyczne Okręgu Wschodniego w Radomiu 235
 Zakłady Garbarskie w Radomiu 201
 Zakłady Metalowe im. Gen. „Waltera” w Radomiu 57, 210, 216, 218, 234, 236, 239, 243, 491, 501, 505
 Zakłady Przemysłu Tytoniowego w Radomiu 209, 214,
 Zamość 504
 Zasadnicza Szkoła Skórzana „Radoskór” 362
 Zbiorcza Szkoła Gminna w Odrzywole 351
 Zbiorcza Szkoła Gminna w Pionkach 343
 ZBoWiD 504
 ZEOW zob. Zakłady Energetyczne Okręgu Wschodniego
 Zespół Nauczania Klinicznego w Radomiu 379
 Zespół Pieśni i Tańca „Brzeźnica” 433
 Zespół Szkół Chemicznych w Pionkach 365
 Zespół Szkół Mechanicznych w Radomiu 370
 Zespół Szkół Ogrodniczych w Radomiu 369
 Zespół Szkół Samochodowych w Radomiu 359, 360
 Zespół Szkół w Lipinach 344
 ZSMP 505—507
 Związek Harcerstwa Polskiego 340
 Zwoleń 227, 399

SPIS TREŚCI

	Str.
Od Redakcji	3
CZĘŚĆ I	
Artykuły	
Marek Bielski — 70 rocznica urodzin Profesora Włodzimierza Sedlaka. O nową wizję człowieka	7
Joanna Kalisz — Droga do kwantowej antropologii. Rozwój myśli antropologicznej u profesora Włodzimierza Sedlaka	17
Jerzy Cmak — Twórczość naukowa Włodzimierza Sedlaka w dziedzinie biologii	
Włodzimierz Sedlak — Stresujący czynnik elektromagnetycznego środowiska urbanistycznego	41
Włodzimierz Sedlak — Eksperyment i synteza w biologii	
Stanisław Zieliński — Bibliografia prac drukowanych Włodzimierza Sedlaka (1958—1981)	61
CZĘŚĆ II	
Grażyna Kabza, Ewa Nakoneczna, Elżbieta Szymaniak, Henryka Wichowska — Bibliografia województwa radomskiego (1979—1980)	71
WSTĘP	
Spis czasopism uwzględnionych w bibliografii i ich skrótów	73
I. Informacja regionalna	75
1. Bibliografia	75
2. Biografie. Wspomnienia	75
3. Czasopisma	77
4. Statystyka. Demografia	77
II. Ogólna charakterystyka regionu	78
1. Opracowania dotyczące całego regionu	78
2. Poszczególne miejscowości	79
III. Środowisko geograficzne	79
1. Geografia. Geodezja	79
2. Ochrona przyrody	80
IV. Dzieje regionu	80
V. Architektura. Urbanistyka. Budownictwo	84
VI. Gospodarka komunalna	85
VII. Przemysł	85
VIII. Rolnictwo	87
IX. Transport	88
X. Spółdzielczość. Handel. Usługi	89
XI. Służba zdrowia. Opieka społeczna. Ubezpieczenia. Wypoczynek	89
XII. Oświata	90
1. Zagadnienia ogólne	90
2. Opieka nad dzieckiem i młodzieżą	92

3. Organizacje szkolne	92
4. Oświata dorosłych	92
5. Szkolnictwo podstawowe i średnie	92
6. Szkolnictwo zawodowe	93
7. Wychowanie przedszkolne	93
XIII. Nauka	93
XIV. Kultura i życie społeczne	94
1. Zagadnienia ogólne	94
2. Archiwa. Biblioteki. Księgarstwo	95
3. Muzea	95
4. Domy kultury. Świetlice	95
5. Ruch artystyczny	95
6. Kultura ludowa	96
7. Malarstwo	97
8. Rzeźba	97
9. Muzyka	98
10. Teatr	98
11. Zabytki	98
12. Rocznice. Uroczystości	99
13. Organizacje społeczno-polityczne PZPR, ZBOWiD, ZSMP	99
14. Związki zawodowe	100
XV. Literatura	101
XVI. Inne :	102

**BIULETYN KWARTALNY
RADOMSKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO**

- T. 1: 1964 z. 1, 2, 3/4
- T. 2: 1965 z. 1, 2, 3/4
- T. 3: 1966 z. 1, 2, 3, 4
- T. 4: 1967 z. 1, 2, 3, 4
- T. 5: 1968 z. 1, 2, 3/4
- T. 6: 1969 z. 1/2, 3/4
- T. 7: 1970 z. 1/2, 3/4
- T. 8: 1971 z. 1/4
- T. 9: 1972 z. 1/2, 3/4
- T. 10: 1973 z. 1/2, 3/4
- T. 11: 1974 z. 1/2, 3/4 + dod.
- T. 12: 1975 z. 1/2, 3/4
- T. 13: 1976 z. 1/2, 3, 4
- T. 14: 1977 z. 1, 2, 3, 4
- T. 15: 1978 z. 1, 2/4
- T. 16: 1979 z. 1/2, 3, 4
- T. 17: 1980 z. 1, 2, 3, 4
- T. 18: 1981 z. 1, 2/4

**WYDAWNICTWA ZWARTE
RADOMSKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W LATACH 1968—1980**

1. Radomska Wytwórnia Telefonów 1938—1968. Red. Stefan Witkowski, Radom 1968 s. 107,
2. Zabytki Ziemi Radomskiej. Gromadzenie i ochrona. Red. Wojciech Kalinowski, Radom 1969 s. 95,
3. Przemysł Radomia. Red. Stefan Witkowski, Lublin 1970 s. 202,
4. Bróz Edward, Cieśliński Stanisław: Przewodnik przyrodniczy po okolicach Radomia. Radom 1971 s. 92,
5. Powiat lipski. Geograficzno-ekonomiczne problemy współczesne. Red. Stanisław Berezowski, Łódź 1972 s. 255,
6. Witkowski Stefan. Zwierzchowski Krzysztof: 25 lat Radomskich Zakładów Wyrobów Skórzanych i Odzieżowych Spółdzielnia Pracy „Sport” w Radomiu 1948—1973. Radom 1973 s. 34,
7. Radomskie Towarzystwo Naukowe 1963—1973. Red. Jan Boniecki, Radom 1973 s. 149,
8. Radom. Red. Jan Boniecki, Warszawa 1975 r. 34 nb. 2, tabl. 30,
9. Spółdzielnia Chemiczno-Wytwórcza „Spoiwo” 1950—1975. Red. Czesław T. Zwolski, Radom 1975 s. 56,
10. Wpływ Rewolucji Październikowej na rozwój walki klasowej w Radomskim. Red. Jan Naumiuk. Radom 1977 s. 191,
11. Zieliński Stanisław: Bibliografia rozpraw habilitacyjnych i doktorskich o województwie kieleckim za lata 1959—1972, Radom 1975 s. 40,
12. Zieliński Stanisław: Bibliografia Radomska i Ziemi Radomskiej za 1974 rok, Radom 1975 s. 35,
13. Zieliński Stanisław: Bibliografia województwa radomskiego 1975. Radom 1976 s. 45,
14. Zieliński Stanisław: Bibliografia województwa radomskiego 1976. Radom 1978 s. 40,
15. Zieliński Stanisław: Bibliografia województwa radomskiego 1977. Radom 1979 s. 48,
16. Postęp techniczno-organizacyjny w spółdzielczości pracy. Materiały z sesji. Praca zbiorowa. Radom 1978 s. 78,
17. Urbanistyka i architektura Radomia. Red. Wojciech Kalinowski, Lublin 1979 s. 282,
18. Kierunki intensyfikacji produkcji zwierzęcej w województwie radomskim. Materiały konferencyjne. Praca zbiorowa. Radom 1978 s. 213,
19. Kombinat Napraw Maszyn Budowlanych „Zremb” 1964—1979. Praca zbiorowa. Radom 1979 s. 89,
20. Stanisław Zieliński: Bibliografia województwa radomskiego 1978, Radom 1980 s. 61,
21. Wojna obronna we wrześniu 1939 r. na Ziemi Radomskiej. Praca zbiorowa. Radom 1979 s. 85,
22. Jeroż Antoni. Gospodarka mlekiem w woj. radomskim, Radom 1980 s. 275,
23. Specjalizacja jako czynnik intensyfikacji produkcji rolnej w województwie radomskim. Materiały konferencyjne. Praca zbiorowa. Radom 1980 s. 156.
24. Lokalna podaż produktów dla rynku regionu radomskiego. Zbiór referatów na sesję naukową. Radom 1981, s. 181
25. Bibliografia zawartości czasopism. Przegląd artykułów dotyczących województwa radomskiego za 1979 rok. Radom 1981, s. 116.